

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za povijest umjetnosti

Diplomski rad

POVIJEST IZGRADNJE I OPREMANJA ŽUPNE CRKVE POHODA
BLAŽENE DJEVICE MARIJE U VUKOVINI

Nataša Klasnić

Zagreb, 2014.

Filozofski fakultet
Sveučilište u Zagrebu
Odsjek za povijest umjetnosti

Diplomski rad

POVIJEST IZGRADNJE I OPREMANJA ŽUPNE CRKVE POHODA
BLAŽENE DJEVICE MARIJE U VUKOVINI

Nataša Klasnić

Mentor: dr. sc. Danko Šourek, viši asist.

Zagreb, 2014.

Temeljna dokumentacijska kartica

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za povijest umjetnosti
Diplomski studij

Diplomski rad

POVIJEST IZGRADNJE I OPREMANJA ŽUPNE CRKVE POHODA BLAŽENE DJEVICE MARIJE U VUKOVINI

Nataša Klasnić

SAŽETAK

U radu se obrađuje povijest izgradnje i opremanja župne crkve Pohoda Blažene Djevice Marije u Vukovini, koja je nekad bila filijalna kapela župe sv. Jurja u Starom Čiču. Uvidom u Kanonske vizitacije, Župne spomenice i ranija istraživanja moguće je pratiti promjene u opremanju crkve. Ističe se važnost vukovinske crkve kao prošteništa i kao primjera inovacije u korpusu sakralne arhitekture u Turopolju i sjeverozapadnoj Hrvatskoj u XVIII. stoljeću. Kroz usporedbu s podacima o u XIX. stoljeću porušenoj matičnoj župnoj crkvi sv. Jurja u Starom Čiču, primjećuje se kako je vukovinska crkva bila bogatija i prednjačila u kvaliteti svoje opreme, i konačno, izgradnje. U tome su pomagali brojni naručitelji, ali i župljani i hodočasnici.

Rad je pohranjen u: Knjižnici Filozofskog fakulteta u Zagrebu

Rad sadrži: 87 stranica, 60 reprodukcija. Izvornik je na hrvatskom jeziku.

Ključne riječi: Vukovina, Turopolje, oltari, kanonske vizitacije, centralni tlocrt, kasnobarokni klasicizam, Ferdinand Stuflesser.

Mentor: dr. sc. Danko Šourek, viši asist.

Ocjenjivači: dr. sc. Danko Šourek, viši asist., dr.sc. Sanja Cvetnić, red.prof., dr.sc. Dubravka Botica, doc.

Datum prijave rada: 24.1.2013.

Datum predaje rada: 24.10.2014.

Datum obrane rada: 30.10.2014.

Ocjena: _____

SADRŽAJ:

1. Uvod.....	4
2. Turopolje – ime i prostor.....	5
2.1. Gradnja u Turopolju.....	6
3. Povijesni kontekst.....	13
3.1. Povijest Turopolja.....	13
3.2. Povijest Vukovine.....	17
4. Važnost župne crkve Pohoda Blažene Djevice Marije u Vukovini.....	21
5. Župna crkva Pohoda Blažene Djevice Marije u Vukovini.....	29
5.1. Župna crkva sv. Jurja u Starom Čiču.....	29
5.2. Izgradnja crkve Pohoda Blažene Djevice Marije u Vukovini.....	31
6. Opremanje i uređenje župne crkve Pohoda Blažene Djevice Marije od 1642. godine do danas.....	44
6.1. Glavni oltar.....	44
6.2. Bočni oltari.....	50
6.3. Ostali crkveni namještaj.....	56
6.4. Zidni oslik.....	58
6.5. Zvonik i zvona.....	60
7. Recentni radovi na župnoj crkvi Pohoda Blažene Djevice Marije u Vukovini.....	74
8. Zaključak.....	79
9. Popis slikovnih priloga.....	80
10. Izvori i literatura.....	83

1. Uvod

U mjestu Vukovina, selu nedaleko Velike Gorice nalazi se župna crkva Pohoda Blažene Djevice Marije. Ta je crkva smještena na samoj državnoj cesti koja povezuje Zagreb i Sisak te je nezaobilazna stanica jer privlači svojom veličinom, ljepotom, ali i poviješću. Nekoć drvena, prvi se puta spominje 1630. godine kao filijalna kapela staroćičkoj župi sv. Jurja.

U crkvi u Vukovini nalazi se Čudotvorni kip Majke Božje koji je oduvijek privlačio hodočasnike koji su ovdje dolazili po zagovor. Zahvaljujući njima i zavjetnim darovima koje su donosili, crkva se vremenom bogatila pa se već 1658. godine drvenu kapelu zamjenjuje prostranijom zidanom crkvom kako bi mogla primiti što veći broj vjernika, odnosno hodočasnika. Ipak, crkva je zahtijevala mnogo popravaka, a i crkveni je namještaj doživio nekoliko važnih promjena. Današnji izgled vukovinske crkve (izuzev unutrašnje opreme i uređenja) potječe s kraja XVIII. stoljeća, a otprilike se u to vrijeme počela smatrati župnom, dok je crkva sv. Jurja u Starom Čiču, od tada nazivana *capella domestica*, počela polako propadati.

Osim zbog stoljetne tradicije proštenja i hodočašća, crkva Pohoda Blažene Djevice Marije u Vukovini važna je i zbog svojega mjesta u povijesnoumjetničkoj baštini kontinentalne Hrvatske. U XVIII. stoljeću, kada je sagrađena, predstavljala je novinu po tlocrtu i vanjskom izgledu jer se isticala među mahom drvenim kapelama Turopolja. Kružni tlocrt crkve u Vukovini u to je vrijeme bio odmak od usvojenog elipsoidnog tlocrta zastupljenoga u nedalekoj crkvi sv. Marije Magdalene u Selima kraj Siska, ali i od četverolisnog tlocrta kakav ima većina crkava kontinentalne Hrvatske toga razdoblja.

Postojanje Župne spomenice već od 1830. godine, kada ju je počeo voditi zaslužni župnik Juraj Rusan, daje nam uvid o mnogim radovima u crkvi tijekom XIX. i XX. stoljeća. Među ondje zabilježenim značajnijim promjenama i intervencijama u crkvi najviše se ističe nabavljanje glavnog i bočnih oltara, te propovjedaonice od tirolskog umjetnika Ferdinanda Stuflessera, ali i oslikavanje unutrašnjosti crkve koje je proveo Marko Antonini 1893. godine. Na svu sreću, dva svjetska rata i Domovinski rat nisu previše oštetili crkvu pa tako i danas ona stoji u istom obliku u kojem je krajem XVIII. stoljeća i sagrađena, a sačuvani su i spomenuti radovi Ferdinanda Stuflessera i Marka Antoninija. U XX. stoljeću, a naročito posljednjih dvadesetak godina, bile su potrebne samo sanacije vlage te obnova zidnih slika, podova i drvenog namještaja.

Kao nekad, i danas vjernici dolaze u Vukovinu na proštenja tražiti zagovor Majke Božje Vukovinske, ali i diviti se unutrašnjosti crkve i krasnoj arhitekturi koja ih pozdravlja na vratima Velike Gorice.

2. Turopolje – ime i prostor

Najstariji poznati naziv za Turopolje je *Campus Zagrabiensis* odnosno Zagrebačko polje, a protezalo se područjem od Želina (Čiče) do Stupnika te ravnica oko Stenjevca.¹ Kroz stoljeća je teritorijalni opseg Turopolja bio podložan promjenama tako da ga danas smatramo nizinskom mikroregijom, između Save na istoku i sjeveru, Kupe na jugu i Vukomeričkih gorica na zapadu, koja zauzima površinu od 600 kvadratnih metara.² Najveće naselje Turopolja je grad Velika Gorica, a neka od većih naselja su i Mraclin, Kuče, Staro i Novo Čiče, Velika Mlaka, Šćitarjevo, Lukavec, Lekenik i naravno, Vukovina.

Prvi se put Turopolje u pisanom dokumentu posredno spominje već 1334. godine kao Turovo polje (*Campus Turono*) u popisu župa zagrebačke biskupije arhiđakona Ivana Goričkog.³ Od tada pa sve do XVI. stoljeća naziv *Turovo polje* ili *Turopolje* se ne nalazi u pisanim dokumentima, nego samo *Zagrebačko polje* ili *Campus Zagrabiensis*, dok se u narodu već tada zacijelo koristio naziv Turopolje. Prvi zabilježeni naziv *Turopolje* potječe iz 1530. godine u obliku *Campus Thwropolya, districtus Thuropolia*.⁴ Od tada se ime Turopolje koristi sve češće, uz već poznati naziv *Campus Zagrabiensis*. Naziv *Turopolje* se prvi put našao na karti zagrebačke biskupije, *Mappa dioecesis Zagrabiensis* koju je naručio biskup Maksimilijan Vrhovac (1787. – 1827.), a 1822. godine izradio geometar i kartograf Josip Szemán. Karta sadržava gotovo sva mjesta koja se nalaze u Turopolju i vrijedan je dokument mjesne povijesti.⁵ (slika 1)

Iako mu se naziv u izvorima javlja tek od XIV. stoljeća, pisane dokumente o prostoru Turopolja nalazimo već od XIII. stoljeća. Tu je živjela zajednica slobodnih ljudi, seljaka – plemića, koji su bili organizirani u zasebnu plemensku župu.⁶

¹ Usp. Emilij Laszowski uz suradnju Vladimira Deželića i Milana Šenoje, *Plemenita općina Turopolje: zemljopis, narodopis i povjesni prijedlog*, sv. I, Zagreb, Tiskom Antuna Scholza., 1910., str. 35.

² Usp. Ivan Garaj, *Mikroregija Turopolje*, u: *Kaj. Časopis za kulturu i prosvjetu*, godina VII., 1974., broj 5-6, str. 195.

³ Usp. Emilij Laszowski, *nav. dj.*, sv I, 1910., str. 35. Autor navodi izvornu ispravu na latinskom jeziku objavljenu u djelu Emilij Laszowski, *Povjesni spomenici plemenite općine Turopolja nekoć Zagrebačko polje zvane*, sv. I, Zagreb, Tiskom Antuna Scholza, 1904., str. 51.

⁴ Usp. Emilij Laszowski, *nav. dj.*, sv I, 1910., str. 35. Autor navodi izvornu ispravu na latinskom jeziku objavljenu u djelu E.milij Laszowski, *Povjesni spomenici plemenite općine Turopolja nekoć Zagrebačko polje zvane*, sv. III, Zagreb, Tiskom Antuna Scholza, 1904., str. 526.

⁵ Usp. Emilij Laszowski, *nav. dj.*, sv. I, 1910., str. 9. Karta se danas čuva u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu.

⁶ Višnja Huzjak, *Po dragome kraju*, u: *Kaj. Časopis za kulturu i prosvjetu*, godina VII, 1974., broj 5-6, str. 136. Dalje autorica piše o kraćoj povijesti Turopolja i Turopoljaca, njihove borbe sOsmanlijama, društvenom uređenju i običajima.

Emilij Laszowski, pisac četverosveščane topografije i povijesti Turopolja također spominje »da je Turopolje, taj "Campus Nobilium Zagradiensis" mnogo gravitirao u Zagreb, pa su i Gospodari Medvedgrada za to držali tu nizinu pripadnim dijelom svoga posjeda.«.⁷

Što se tiče samog imena, Emilij Laszowski navodi kako su neki pisci tvrdili da su Turopoljci potomci tursko-mađarskog plemena koje je naselilo prostor Turopolja. Tu tvrdnju potkrepljuju i Mihajlo Horvat i Theodor Bottka. Ovaj potonji tome nalazi dokaze u starim nazivima sela.⁸

Sāmo ime Turopolje dolazi od imenice *tur* koja je označavala pragovedo iz razreda volova (lat. *Bos urus*). U Europi se spominje još u XIII. stoljeću. Bio je veći od vola, imao je ogromnu glavu bez grive, debeli vrat i velike rogove. Dlaka mu je bila crna. Već u XVII. stoljeću tur je izumro.⁹ Kod starih Slavena i Germana bio je veoma štovana životinja, tako da je staroslavenska riječ *tur* značila bik, oploditelj i bog sunca.¹⁰ Smatra se da je obitavao u Turopolju jer mu je pogodovalo močvarno tlo i ravnica.

Ono što je još karakteristično za turopoljski kraj su njegove šume, ponajviše hrastove, koje se najviše nalaze na jugu (Vrhovlje) i jugoistoku. Još prije 1225. godine spominje se Veliki turopoljski lug kao granica prema posjedima Zagrebačke biskupije.¹¹ U Turopolju se razlikuju dvije vrste hrasta: jurjevski i jelenski, s obzirom na to kada listaju. Tako jurjevski hrast počinje listati oko svetog Jurja, tj. 24. travnja, a jelenski tek oko 22. svibnja, kada se slavila sv. Jelena.¹²

2.1. Gradnja u Turopolju

S obzirom na opisano bogatstvo hrastovih šuma u Turopolju, za cijeli je kraj uobičajeno da se gradilo u drvu. Lijep opis široke tradicionalne uporabe drvene građe donosi Višnja Huzjak (1974.):

»Te su šume (hrastove) dale karakteristiku cijelom ovome kraju. Drvo je pratilo čovjeka kroz čitav život – počevši od malene kolijevke do križa na grobnom humku. [...] Velike hrastove šume dale su odličnu građu za gradnju seljačkih domova i gospodarskih zgrada. Pa i bogatiji su ljudi svoje dvorce gradili

⁷ Emilij Laszowski, *nav. dj.*, sv. I, 1910., str. 7.

⁸ Usp. Emilij Laszowski, *nav. dj.*, sv. I, 1910., str. 36. Laszowski spominje raspravu M. Horvata *A Patzi nemzetröl* gdje navodi da su Turopoljci izgubili svoj narodni jezik (mađarski). Laszowski spominje i sastavke Theodora Bottke *Turmezö ismertetése* iz godine 1844., u kojima etimološki povezuje imena i toponime turopoljskog kraja s mađarskima.

⁹ Usp. Emilij Laszowski, *nav. dj.*, sv. I, 1910., str. 36.

¹⁰ Usp. Emilij Laszowski, *nav. dj.*, sv. I, 1910., str. 38.

¹¹ Usp. Višnja Huzjak, *nav. dj.*, 1974., str. 135.

¹² Usp. Emilij Laszowski, *nav. dj.*, sv. I, 1910., str. 16.

od drvene građe. U krasnim seoskim drvenim kapelama, izrađenim od hrastovih 'planjki', narodni su stvaraoci ostavili neprolazan spomen svoga umijeća. Te su se kapele podizale tijekom 17., 18. i 19. stoljeća, nakon turskih pustošenja, kad su mnoge crkvene građevine bile porušene. Često su sagrađene po uzoru na seoske drvene zgrade.«.¹³

Tipične turopoljske kuće građene su od jakih hrastovih balvana, planjki, a krovovi su im se nekoć prekrivali slamom ili daskama, a kasnije i crijepom.¹⁴ Stambeni objekti bili su prostrane prizemnice, tzv. *hiže*. U istočnom dijelu Turopolja tipične su drvene građevine na kat, *čardaci*, s vanjskim stubištem i trijemom (**slika 2**).¹⁵ U svakom slučaju, drvena gradnja u Turopolju nije bila namijenjena samo seljacima. U gradnji ne sudjeluju samo seljaci, nego i tesari i stolari. Tako se način gradnje i konstrukcija crkava ne razlikuje mnogo od konstrukcije seljačke kuće. Temelji su im isti, temeljne grede su postavljene na lomljeni kamen i nabijenu zemlju, a zidovi su vezani *nemškim vuglom* (**slika 3**). Krov je pokriven hrastovim ili borovim daščicama, odnosno šindrom.¹⁶

Plemići su također stanovali u drvenim građevinama. Njihovi su dvorci imali drugačiji raspored prostorija nego u seljačkim kućama. Dvorci su imali unutarne stubište. Krajem XVIII. stoljeća zabilježeno je u povijesnim podacima da je na užem području Turopolja prisutno čak 25 velikih plemićkih kurija. Danas ih je sačuvano samo četiri: u Lomnici (Modić-Bedeković), u Vukovini (Alapić), u Starom Čiču (stari župni dvor) i u Bukevju (Zlatarić),¹⁷ a sve do sredine XX. stoljeća sačuvala se i dvokrilna Ferićeva kurija u Obedu.¹⁸

U kontekstu ovoga rada važnija je, međutim, gradnja crkvenih građevina na području Turopolja. Za njih, dakako nalazimo i više podataka kako u župnim spomenicama i vizitacijama, tako i u drugim povijesnim izvorima i djelima pisaca i povjesničara. Najstariji zapis koji upućuje na sakralnu arhitekturu na području Turopolja potječe iz 1267. godine kada se prilikom rješavanja spora oko neke zemlje spominje »cirkvišće«, što bi moglo značiti da se negdje između Čiča i

¹³ Višnja Huzjak, *nav. dj.*, 1974., str. 135.

¹⁴ Usp. Emilij Laszowski, *nav. dj.*, sv. I, 1910., str. 10.

¹⁵ Usp. Višnja Huzjak, *nav. dj.*, 1974., str. 135.

¹⁶ Usp. Đurđica Cvitanović, *Drvene seoske crkve na području Hrvatske*, u: *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 15, 1991., str. 60. *Nemški vugel* koristio se u nešto kasnijoj gradnji, dok se ranije upotrebljavao *hrvaški vugel*. *Nemški* je nešto vještije obrađen kako su se savršavali i alati.

¹⁷ Usp. Višnja Huzjak, *nav. dj.*, 1974., str. 136. Autorica navodi sačuvanih pet kurija (dvoraca), no u vrijeme dok je djelo objavljeno zaista ih je toliko i bilo. Dvorac Pintur u Bukevju je u međuvremenu srušen.

¹⁸ Usp. Anđela Horvat, *Barok u kontinentalnoj Hrvatskoj*, u: A. Horvat, R. Matejčić, K. Prijatelj, *Barok u Hrvatskoj*, Zagreb, Sveučilišna naklada Liber, 1982., str. 78.

Kuća nalazila crkvena građevina.¹⁹ Godine 1334. spominju se crkve u Kravarskom, Dubrancu, Velikoj Gorici, Starom Čiču i Šćitarjevu.²⁰ U gradnji sakralnih i svjetovnih građevina isprva nema prevelike razlike, upotrebljava se stoga isti materijal i građevni elementi, jedino se u gradnji crkava mogla pokazati nešto veća vještina i umjetnička sposobnost neznanih graditelja. Tako se u Turopolju od ranog srednjeg vijeka grade drvene crkve.²¹ Kao osobito zanimljiv javlja se i tip gotičke drvene kapele s visokom lađom pod strmim krovom, čiji se primjeri, međutim, nisu sačuvali.²²

U kasnom srednjem vijeku sakralne građevine u Turopolju uglavnom su zidane, iako je u svjetovnoj arhitekturi još dugo prevladavala drvena građa. U XVII. stoljeću se sve češće popravljaju i proširuju starije građevine, prilikom čega dolazi i do prvih barokizacija crkava. Sada one dobivaju drvene zvonike i predvorja te pjevališta, a povećanje crkve, koje je nužno budući da stanovnika na ovom području ima sve više, vrši se gradnjom velikih trjemova pred pročeljem, ponekad čak većih od samog prostora crkve (npr. nekadašnja crkva sv. Jurja u Starom Čiču). Nove se građevine pak često grade od drveta, tako da i danas imamo sačuvan veći broj drvenih crkava i kapela nastalih od početka XVII. pa sve do XIX. stoljeća. Anđela Horvat (1961.) referirajući se na djelo Janka Barléa (*Povijest turopoljskih župa*, Zagreb, 1911.) piše kako su takve građevine bile od hrastovih greda.²³ Nije ni čudo s obzirom na to da turopoljski kraj obiluje hrastovinom. Još jedan razlog gradnje u drvetu jesu i ratne prilike koje su tada bili česte. Drvena građa bila je jeftinija od zidane, mjesni su graditelji bili vičniji radu s drvom, a i ako bi u slučaju čestih osmanskih upada neka crkva ili kapela bila uništena, bilo ju je jeftinije obnoviti od zidane građevine. Na njemačkom govornom području takve su se crkve nazivale *Notkirche*.²⁴

S druge strane, sredinom i tijekom druge polovice XVII. stoljeća na području Turopolja i Vukomeričkih gorica zidana barokna arhitektura mjestimice počinje zamjenjivati drvenu, a primjer za to je upravo crkva sv. Marije u Vukovini.²⁵ Međutim, kako je ovaj kraj ostao tradicionalno okrenut drvenoj gradnji, utjecaj baroka je ovdje bio nešto slabiji nego, primjerice, u

¹⁹ Usp. Anđela Horvat, *Prilog poznavanju spomenika NO Velika Gorica*, u: *Spomenici kulture Turopolja*, Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske, godina X., 1961., broj 5, , str. 142. Autorica ovdje navodi referencu na djelo Tadije Smičiklase, *Cod. dipl. V*, Zagreb, 1907., str. 425.

²⁰ Usp. Josip Buturac, *Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine*, u: *Starine*, knjiga LIX Zagreb, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1984.

²¹ Usp. Đurđica Cvitanović, *Turopoljske ljepotice*, u: *Kaj. Časopis za kulturu i prosvjetu*, godina VII., 1974., str. 65.

²² Usp. Đurđica Cvitanović, *nav. dj.*, 1991., str. 60.

²³ Usp. Anđela Horvat, *nav. dj.*, 1961., str. 146.

²⁴ Usp. Anđela Horvat, *Između gotike i baroka: umjetnost kontinentalnog dijela Hrvatske od oko 1500. do oko 1700.*, Zagreb, Društvo povjesničara umjetnosti SR Hrvatske, 1975., str. 186.

²⁵ Usp. Anđela Horvat, *nav. dj.*, 1961., str.150. Anđela Horvat ovdje ne spominje crkvu Pohoda Blažene Djevice Marije nego samo crkvu sv. Marije. Dakako, misli se na istu građevinu, a i u nekim se vizitacijama spominju različita imena.

ne tako dalekom Zagrebu. Nažalost, barokna građevna djelatnost relativno je slabo zastupljena na području Turopolja, a one malobrojne građevine koje su podignute, kasnije su pregrađene ili srušene. Iz tog je razdoblja sačuvan vrlo mali broj (zidanih) crkava i kapela.²⁶ Pa ipak, Anđela Horvat u djelu *Između gotike i baroka* (1975.) citira Ljerku Topali (1941.), i navodi kako su drveni sakralni objekti XVII. i XVIII. stoljeća »građeni pod očitim utjecajem tada uobičajene građevne umjetnosti (baroka), te da nose i značajke toga vremena, a te su stilski uvjetovane baš kamenim materijalom.«²⁷ Nadalje, Anđela Horvat navodi kako su sakralne drvene građevine u baroku nicalo paralelno sa zidanom arhitekturom.²⁸ Iz toga možemo zaključiti da, iako je barok donio gradnju u trajnijim oblicima, Turopoljci nisu lako odustajali od gradnje u drvetu. Đurđica Cvitanović (1991.) pak navodi kako se u baroku crkve proširuju pregradnim stijenama i tako utječu na raščlanjivanje unutrašnjeg prostora.²⁹

U XVIII. stoljeću se na prostoru sjeverozapadne Hrvatske gradi dosta intenzivno, a osobito je učestala izgradnja sakralnih objekata u ruralnim krajevima. Razlog tome je i program Katoličke Crkve koja se u poslijetridentskome razdoblju nakon gradova intenzivno okreće evangelizaciji seoskoga stanovništva. Obnavljaju se (barokiziraju) stare, te izgrađuju nove crkve i kapele. Hodočasnička središta u tom su razdoblju često opasana i cinktorima, masivnim natkrivenim strukturama koje su s unutrašnje strane bile rastvorene trijemovima za prihvata hodočasnika.³⁰ Višnja Huzjak (1974.) ističe kako je i župna crkva u Velikoj Gorici, nanovo podignuta u XVII. stoljeću kao barokna građevina, izvorno bila okružena cinktorom (**slika 4**).³¹ Zanimljivo je stoga da se usprkos naglašenom hodočasničkom karakteru vukovinske crkve u povijesnim izvorima nigdje ne spominje slična struktura koja bi je okruživala.

U pogledu arhitektonske tipologije, u prvoj polovici XVIII. stoljeća na prostoru kontinentalne Hrvatske gradi se uglavnom longitudinalni tip crkava s kupolno ili trolisno razvijenim svetištem, dok se u drugoj polovici tijelo crkve proširuje eliptoidnim, četverolisnim ili kružnim oblicima gdje je veoma važan zvonik za dojam pokrenutosti pročelja.³² Uz već spomenute crkve u Vukovini i Selima kraj Siska, u Turopolju se potonjim tipovima pridružuje i župna crkva u Uznesenja Blažene Djevice Marije u Kupincu.

²⁶ Usp. Đurđica Cvitanović, *nav. dj.*, 1974., str. 66.

²⁷ Anđela Horvat, *nav. dj.*, 1975., str. 181. Autorica ovdje navodi referencu i citat na djelo Ljerke Topali, *Drvene crkvice i seljačko drveno graditeljstvo u Turopolju*, Hrvatski Državni Etnografski Muzej, 1941.

²⁸ Usp. Anđela Horvat, *nav. dj.*, 1975., str. 189.

²⁹ Usp. Đurđica Cvitanović, *nav. dj.*, 1991., str. 60.

³⁰ Usp. Vladimir Marković, *Arhitektura u Hrvatskoj*, u: AA.VV., *Hrvatska i Europa*, Sv. III, *Barok i prosvjetiteljstvo*, Zagreb, Školska knjiga, 2003., str. 611.

³¹ Usp. Višnja Huzjak, *nav. dj.*, 1974., str. 138.

³² Usp. Vladimir Marković, *nav. dj.*, 2003., str. 610.

Zanimljivo je da se na području Turopolja gradnja sakralnih objekata u drvetu zadržala i u XIX. stoljeću i to po već ranije usvojenim oblicima. Pred kraj XIX. stoljeća u izgradnji i opremanju turopoljskih crkava i kapela javlja se kasni historicizam ponajviše potaknut djelovanjem zagrebačkoga arhitekta Hermana Bolléa i njegovim obnovama nakon potresa 1880. godine.³³

Iz svega navedenog proizlazi kako je sakralna gradnja na ovim prostorima u srednjem vijeku bila pretežito zidana, ali zbog osmanskih pustošenja i oštećivanja zidanih građevina, naručitelji se okreću jednostavnijoj i jeftinijoj gradnji u drvetu koja je upravo u ovome razdoblju bila i dodatno usavršena. I vukovinska je crkva tijekom XVII. i prve polovice XVIII. stoljeća pripadala ovoj lokalnoj skupini slikovitih spomenika koji su do našega vremena ostali prepoznatljivim spomenicima Turopolja. Njihovu nam rasprostranjenost zorno predočava karta koju je izradila Anđela Horvat (**slika 5**).

³³ Usp. Anđela Horvat, *nav. dj.*, 1961., str. 152.

Slika 1 – Josip Szeman, *Mappa dioecesis Zagrabiensis*; detalj s prikazom Turopolja.

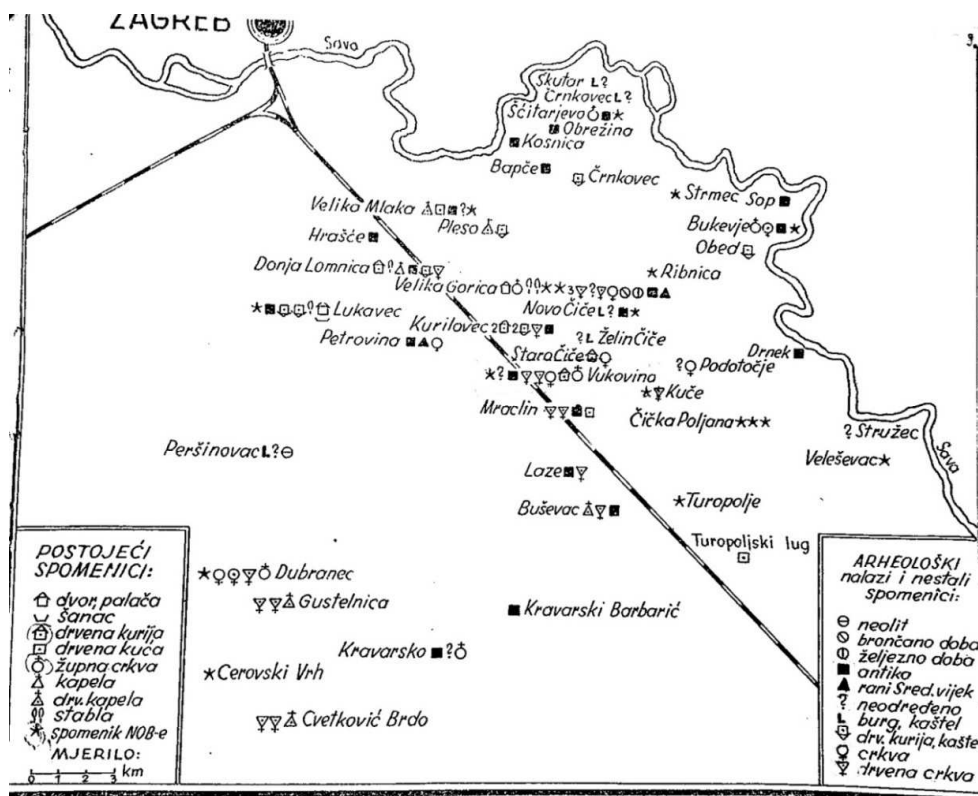
Slika 2 – Turopoljski čardak.

Slika 3 – *Nemški vugel*, način spajanja hrastovih planjki.

Slika 4 – crtež stare župne crkve u Velikoj Gorici.

Slika 5 – Karta arheoloških lokaliteta i graditeljske baštine u Turopolju.

3. Povijesni kontekst

3.1. Povijest Turopolja

Kao što je već istaknuto, turopoljsko se ime u pisanim izvorima spominje relativno kasno, 1334. godine. Međutim, povijest Turopolja datira mnogo ranije. Taj je prostor bio naseljen još u antičko doba. O tome nam govore mnogi lokaliteti na kojima su pronađeni razni arheološki nalazi. Poznato je da se na mjestu današnjega Šćitarjeva u antičko doba nalazilo naselje Andautonija koja je svojedobno bila rimski municipij. Čak je iz pretpovijesti pronađeno nekoliko predmeta: sjekirica pronađena u Peršinovcu te žare s groblja u Velikoj Gorici.³⁴

Prvi povijesno zabilježeni stanovnici ovoga područja bili su Iliri koji su se tu zadržali do početka IV. stoljeća pr. Kr. Tada dolaze Kelti, odnosno Gali i zauzimaju područja Posavine i Podunavlja. Na ušću Kupe u Savu sagradili su utvrdu Segestiku koja se nalazi u današnjem Sisku (u rimsko doba ime je grada promijenjeno u Siscia). Prostor današnjega Turopolja nalazio se pod vlašću keltskoga plemena nazvanoga Skordisci. To je potrajalo do I. st. pr. Kr. kada počinju borbe Rimljana s Keltima. Naposljetku se Segestika predala Rimljanima te je rimska vlast na ovim prostorima trajala do V. stoljeća. U tom su razdoblju Rimljani osnovali Andautoniju (današnje Šćitarjevo) i manje poznat Quadrati koji se nalazio negdje oko današnjeg Lukavca.³⁵ U to vrijeme Turopoljem je prolazila rimska cesta skroz od Andautonije do Siscije koja je u srednjem vijeku bila poznata pod nazivom *Via exercitualis* ili *Via Colomani regis*, odnosno vojni put ili put kralja Kolomana. Ta se cesta nakon Siska nastavljala prema Kninu i prema dalmatinskom zaleđu. Ivo Goldstein (1995.) smatra da su povlastice Turopoljaca u ranom srednjem vijeku dobivene upravo zbog prometne važnosti Turopolja.³⁶ Danas je Andautonija vrlo važan arheološki lokalitet. Pronađeni su mnogi predmeti poput sarkofaga, posuđa, oruđa i kovanica koji datiraju od cara Tita (79. – 81.g.) do Valensa (druga polovica IV. st.). Osim u Šćitarjevu, arheološki lokaliteti se nalaze i u drugim mjestima. Primjerice, tragovi rimske ceste pronađeni su u Donjoj Lomnici, Petrovini, Kravarskom, Kurilovcu i Buševcu (spominju se 1777.), zatim u Mraclinu (1509.), a *Via antiqua* spominje se u Lukavcu već 1461. godine. Na velikogoričkom Visokom brijegu pronađeno je 1908. godine staro groblje gdje su uz kosture pronađeni i razni predmeti poput posuđa, nakita,

³⁴Usp. Anđela Horvat, *nav. dj.*, 1961., str. 141.

³⁵Usp. Emilij Laszowski uz suradnju Vladimira Deželića i Milana Šenoe, *nav. dj.*, 1910., str. 39. Za tvrdnju o rimskom naselju Quadrati, Laszowski spominje prof. Vjekoslava Klaića koji to mjesto stavlja na svoju povijesnu kartu Hrvatske. Više o tome u: Ivan Knezović – Tatjana Pintarić, *Arheologija. Katalog arheološke zbirke muzeja Turopolja*, Velika Gorica, Muzej Turopolja, 2005.

³⁶Usp. Ivo Goldstein, *Hrvatski rani srednji vijek*, Zagreb, Novi Liber, 1995., str. 445.

oruđa, kovanica (najkasnije iz doba cara Vespazijana), zatim predmeti koji potječu iz srednjeg vijeka.³⁷ Emilij Laszowski uz te nalaze navodi tumačenje Viktora Hoffillera kako »u tom groblju ima dokaza za tri kulturne epohe: raniju hallstattsku, ranorimsku i jednu kasniju.«³⁸ Anđela Horvat (1961.) spominje da neki nađeni predmeti pokazuju srodstvo s onima nađenima u avarsko-slavenskih grobovima, ali i franačkima.³⁹

S dolaskom Hrvata u VII. stoljeću, naseljava se i ovo područje. Na čelu oblasti Posavske Hrvatske bio je knez koji je stolovao u Sisku. Do X. stoljeća prostor između Kupe, Save i Drave ulazi u sastav jedinstvene hrvatske države. Godine 1093. na tom je prostoru osnovana Zagrebačka biskupija u čijem se sastavu nalazilo i Turopolje (kao dio Zagrebačkoga arhidakonata). Dvije godine ranije, ovi krajevi potpali su pod vlast ugarskog kralja, zajedno sa Zagrebom. U to su vrijeme Turopoljci spadali u red tzv. *jobagiona* jer su imali svoje posjede na temelju svoga plemenskog prava. Prema tome možemo zaključiti da su Turopoljci imali nešto bolji pravni položaj od drugih osoba u županiji, odnosno svih podanika koji su spadali pod zagrebački *castrum*.⁴⁰ Da je Turopolje bilo uređeno kao zasebna općina spominje se već u drugoj polovici XIII. stoljeća. Tada su popisane slobode i prava Turopoljaca. Ban Nikola je o tome izdao dokument koji je najstariji turopoljski statut. Njega je potvrdio kralj Ladislav 1279. godine. Tim statutom Turopoljci su mogli birati svog zemaljskog župana, no ipak nisu bili posve slobodni od vlasti slobodnoga i kraljevskoga grada Zagreba. Prema tome, turopoljska plemićka općina nije bila u potpunosti samostalna u XIII. i XIV. stoljeću jer su sve zakone morali donositi uz suglasnost zemaljskog župana. Osim toga, na mjesto turopoljskih župana postavljeni su medvedgradski kaštelani.⁴¹

Turopoljska su sela bila organizirana u zadruge i to je utjecalo na njihov karakterističan prostorni raspored – rijetko koje je izvorno imalo izduženi oblik.⁴² Prvi se puta, kao i samo Turopolje, neka od tih sela spominju u popisu župa Zagrebačke biskupije 1343. godine. Zadruge su pak bile sačinjene od više obitelji koje su živjele u jednoj kući i obrađivale jedan posjed. Na čelu svake zadruge bio je gospodar koji je u dogovoru sa svim odraslim muškarcima donosio odluke vezane za njihov svakodnevni život. Brigu o kućanstvu vodila je jedna gazdarica, a njoj su pomagale *snahe*. Također su postojale i plemićke zadruge.⁴³ O nekim zadrugama svjedoče i nazivi

³⁷ Usp. Anđela Horvat, *nav. dj.*, 1961., str. 142.

³⁸ Usp. Emilij Laszowski, *nav. dj.*, 1910., str. 42.

³⁹ Usp. Anđela Horvat, *nav. dj.*, 1961., str. 142.

⁴⁰ Usp. Emilij Laszowski, *nav. dj.*, 1910., str. 46.

⁴¹ Usp. Josip Adamček, *Borba turopoljskih plemića protiv medvedgradske vlastele*, u: Kaj. Časopis za kulturu i prosvjetu, godina VII., 1974., broj 5-6, str. 24.

⁴² Usp. Emilij Laszowski, *nav. dj.*, 1910., str. 10.

⁴³ Usp. Višnja Huzjak, *nav. dj.*, 1974., str. 130.

pojedinih sela, npr. u Vukomeričkim goricama Cvetković brdo (po plemićkoj zadruzi Cvetković) te Haviđić selo (po plemićima Haviđić).⁴⁴

Oko 1421. godine počinju prve provale Osmanlija u Turopolje koje traju sve do kraja XVI. stoljeća, odnosno do povijesne bitke kod Siska 1593. godine. Zbog toga Plemenita općina turopoljska podiže grad Lukavec između 1474. i 1479. godine. U njemu su se održavala *spravišća* (skupštine turopoljskih plemenitaša) sve do 1848. godine, a potom se sele u Vijećnicu u Velikoj Gorici.⁴⁵ *Spravišća* su se u početku održavala na blagdan sv. Jurja (23. travnja), a od XVII. stoljeća na blagdan sv. Lucije (13. prosinca) i na njima su se birali turopoljski župani.⁴⁶ Danas je dvorac Lukavec otvoren za javnost upravo u te dane.

Osmanske provale bile su osobito učestale nakon pada Carigrada 1453. i pada Bosne 1463. godine. Ti događaji su zapravo pogodovali da osmanska vojska prodre na prostor Kraljevine Slavonije i naposljetku u Turopolje. Idućih stotinjak godina, točnije do kraja XVI. stoljeća, njihove provale veoma su česte. Turopoljski su se župani istaknuli u borbi protiv njih. Najteže je bilo nakon pada Kostajnice 1556. godine – tada je osmanska vojska upala u Turopolje i spalila brojna sela, a mnogo je ljudi odvedeno u ropstvo. Opasnost je potrajala sve do bitke kod Siska 1593. godine kada je osmanska vojska napokon pobijedena.⁴⁷

Osim od osmanskih zavojevača, Turopoljci su često strahovali i od okolnih velikaša. Emilij Laszowski (1910.) piše kako su Turopoljci za prvih osmanskih provala zamolili medvedgradskoga vlastelina Ivana Tuza za pomoć. On im je 1478. godine doista poslao dvanaest strijelaca koji su, međutim, i nakon otklonjene neposredne prijetnje ostali u Lukavcu.⁴⁸ Problemi s medvedgradskim gospodarima nakrako su prestali kada je kralj Matija Korvin (1458. – 1490.) grad darovao svom sinu Ivanu Korvinu (1473. – 1504.),⁴⁹ no u XVI. stoljeću Turopoljci su ponovno u sukobu s medvedgradskim vlastelinstvom protiv kojega vode brojne parnice. Kao jedan od najvećih neprijatelja Turopoljaca i njihovih *pravica*, u to se vrijeme spominje markrof Juraj Brandenburški, drugi suprug udovice Ivana Korvina, Beatrice Frankopan († 1510.). koji je 1510. godine darovnicom dobio grad Lukavec. Turopoljci tada traže od kralja Vladislava II. (1490. – 1516.) da im potvrdi sve ranije stečene slobodine.⁵⁰ Probleme je Turopoljcima u XVI. stoljeću zadavao i hrvatski velikaš i ban Nikola Zrinski (1542. – 1556.), no u sukobu s njim

⁴⁴ Usp. Emilij Laszowski, *nav. dj.*, 1910., str. 307 za Cvetković Brdo (nekad Vojnošec) i 331 za Haviđić selo.

⁴⁵ Usp. Emilij Laszowski, *nav. dj.*, 1910., str. 300.

⁴⁶ Usp. <http://www.muzej-turopolja.hr/HR/kulturna.html> [27.07.2014.].

⁴⁷ Usp. Emilij Laszowski, *nav. dj.*, 1910., str. 274 – 276.

⁴⁸ Usp. Josip Adamček, *nav. dj.*, 1974., str. 23.

⁴⁹ Usp. Emilij Laszowski, *nav. dj.*, 1910., str. 56.

⁵⁰ Usp. Emilij Laszowski, *nav. dj.*, 1910., str. 59. Detaljnije o događajima vezanima uz borbe Turopoljaca i medvedgradske vlastele pisao Josip Adamček (*Borba turopoljskih plemića protiv medvedgradske vlastele*, u: *Kaj*, god. VII., 1974., br. 5-6, str. 23 – 32.).

Turopoljcima je pomagao Matija Slatinski koji je imao posjede u Turopolju i tako je postao njihovim pravnim zastupnikom. Naposljetku je kralj Ferdinand I. (1527. – 1564.) presudio u korist Turopoljaca i to dana 26. listopada 1553. godine. Tim je ugovorom Nikola Zrinski morao vratiti kaštel Lukavec turopoljskim plemićima i oprostiti im dugove, a plemići su se morali odreći parnica koje su u međuvremenu pokrenuli protiv Zrinskog zbog nasilja i pljački.⁵¹ Tim su ugovorom Turopoljci dobili ono čemu su oduvijek težili: potpunu samostalnost u odnosu na okolne velikaše. Ugovorom koji je sklopljen 1560. godine uređena je organizacija Turopoljske općine (**slika 6**). Zemaljski je župan od sada bio jedini predstavnik Turopoljaca.⁵²

I tijekom XVII. stoljeća sporovi s velikašima uglavnom su se povoljno završavali po Turopoljce. Naposljetku je kralj Rudolf II. (1576. – 1608.) 1602. godine Turopoljcima dodijelio sajmovno pravo u Velikoj Gorici⁵³, a nove sajamske povlastice dobili su 1831. godine, ovaj put i za Dubranec.⁵⁴

Budući da su se Turopoljci istaknuli u borbama protiv Osmanlija, Hrvatski sabor koji se održao 1702. godine u Varaždinu oslobodio ih je od plaćanja svih poreza,⁵⁵ što je svakako dodatno pridonijelo prosperitetu Plemenite općine.

Na prijelazu iz XVIII. u XIX. stoljeće Turopoljci također sudjeluju u borbama protiv Francuza, a prostor Turopolja, kao i ostatak Hrvatske južno od Save, ostaje pod francuskom vlašću do 1813. godine. Kasnije se Turopolje zajedno s ostalim krajevima do tada pod francuskom vlašću, pripaja austrijskoj Iliriji u kojoj je službeni jezik bio njemački. Tek se 1822. godine ti krajevi vraćaju pod upravu hrvatskog bana.⁵⁶

Status Plemenite općine turopoljske bio je jedinstven. Sastojala se od 545 plemenitaških obitelji.⁵⁷ Svi su oni bili plemenitaši, ali po načinu života nisu se razlikovali od seljaka, jedino što su imali povlastice vladajućeg staleža. Bili su oslobođeni plaćanja poreza i smjeli su nositi oružje, a u vojne su smjeli ići pod svojom zastavom. Za vrijeme Ilirskih provincija pod francuskom vlašću te su povlastice izgubili.⁵⁸ Turopoljci stoga nisu voljeli ništa što je nosilo ilirsko ime. Zato ne čudi kada su pokazali otpor ilirskom pokretu.

⁵¹ Usp. Emilij Laszowski, *nav. dj.*, 1910., str. 78.

⁵² Usp. Josip Adamček, *nav. dj.*, 1974., str. 32.

⁵³ Usp. Emilij Laszowski, *nav. dj.*, 1910., str. 81.

⁵⁴ Usp. Emilij Laszowski, *nav. dj.*, 1910., str. 85.

⁵⁵ Usp. Emilij Laszowski, *nav. dj.*, 1910., str. 84.

⁵⁶ Usp. Emilij Laszowski, *nav. dj.*, 1910., str. 85.

⁵⁷ Usp. Jaroslav Šidak, *Turopoljsko seljačko plemstvo i Ilirski pokret*, u: *Kaj. Časopis za kulturu i prosvjetu*, godina VII., 1974., broj 5-6, str. 34. Autor se ovdje referira na djelo: Miskolczy Gyula, *A horvát kérés történeté és irományai a rendi állam korában II*, Budapest, 1928., str. 270.

⁵⁸ Usp. Jaroslav Šidak, *nav. dj.*, str. 34.

Zakonom iz 1895. godine Plemenita općina Turopolje postaje zemljišna zajednica s odredbom nedjeljivosti zemljišnih posjeda Plemenite općine. Za vrijeme Kraljevine Jugoslavije Plemenita općina redovito se sastajala. Na kraju je ukinuta 1947. godine, a uspostavom Republike Hrvatske obnovljena je 7. srpnja 1991. godine.⁵⁹

3.2. Povijest Vukovine

Vukovina je naselje oko pet kilometara istočno od Velike Gorice, koje se nalazi na prometnici Zagreb – Sisak. Prema popisu stanovništva iz 2011. godine broji 945 stanovnika.⁶⁰ Iz prvog poznatog popisa iz 1799. godine saznajemo kako je u Vukovini bilo 240 osoba, a 50 godina kasnije 308. Prije toga samo su se spominjale samo glave obitelji (gospodari zadruga).⁶¹ Smatra se da je Vukovina dobila ime po potomcima plemića Vukote, po kojem se, između ostalog, nazivaju i Vukomeričke gorice i selo Vukomerić.⁶² Vukovina se prvi puta spominje 1630. godine u protokolu kanonske vizitacije arhiđakona i budućega zagrebačkoga biskupa Martina Bogdana (1643. – 1647.) u kojoj opisuje crkvu koja je pripadala župi sv. Jurja u Starom Čiču. Sukladno grafiji onoga vremena njezino je ime upisano kao – *Wkovina*.⁶³ Kroz stare dokumente, ime Vukovine mijenjalo se ovisno o promijenama u grafiji, a ponekad – čini se – i odluci samoga pisca. Tako se kod Laszowskog (*Povijesni spomenici*, 1908.) Vukovina spominje kao *Wokoyna*, *Wokowyna*, *Vokovina* i *Vukovina*.⁶⁴

O osmanskim upadima u Turopolje, tijekom kojih je zasigurno stradala i Vukovina, saznajemo iz djela Janka Barlāa (1911.). Postoji mnogo narodnih predaja o tome kako su Osmalije zarobljavali Turopoljce. Barlā spominje kako su osmanske provale u župi Staro Čiče bile toliko česte, da su gospodari zadruga zatvarali žene i djevojke prije mraka kako ne bi bile otete.⁶⁵ Također Emilij Laszowski (1910.) piše kako su Osmalije 1593. godine upali u Vukovinu i

⁵⁹ Usp. <http://turopolje.hr/> [23.8.2014.].

⁶⁰ Usp. Popis stanovništva iz 2011. g. dostupan na: <http://www.dzs.hr/Hrv/censuses/census2011/firstres/censusfirstres.htm> [23.07.2014.].

⁶¹ Usp. Janko Barlā, *Povijest turopoljskih župa*, Zagreb, Tisak Antuna Scholza, 1911., str. 182. Ovo djelo nalazi se i kao poglavlje u drugom svesku Emilija Laszowskog, *Povijest plemenite općine Turopolja nekoć Zagrebačko polje zvane*, Zagreb, Tiskom Antuna Scholza., 1911., str. 125 – 419.

⁶² Usp. Emilij Laszowski, *nav. dj.*, 1910., str. 5, 50, 362, 388, 403.; <http://www.zgportal.com/o-zagrebu/povijest-zagrebackih-naselja/vukovina/> [26.07.2014.].

⁶³ Nadbiskupski arhiv Zagreb (dalje: NAZ). Protokoli br. 3/III. Kanonske vizitacije. Različne [1630.].

⁶⁴ Usp. Emilij Laszowski, *Povijesni spomenici plem. općine Turopolja : nekoć "Zagrebačko polje" zvane : sv. II - IV*, Zagreb, Tiskom Antuna Scholza, 1905. – 1908.

⁶⁵ Usp. Janko Barlā, *nav. dj.*, 1911., str. 183.

spalili kaštel. Osmanske provale u Turopolje i Vukovinu bile su osobito česte upravo u godini Sisačke bitke (1593.).⁶⁶

U povijesti Vukovine osobito je važna plemićka obitelj Alapić. Alapići su u Vukovini i okolici imali mnogo posjeda koje je Baltazar Alapić kupio od hercega Ivana Korvina krajem XV. stoljeća. Gašpar Alapić je s Nikolom Zrinskim sudjelovao u obrani Sigeta (1566.), a 1573. godine bio je na čelu vojske koja je ugušila seljačku bunu te nakon toga postaje banom Hrvatske (1574. – 1578.). Budući da nije imao potomaka, njegovom smrću 1584. godine izumire i obitelj Alapić.⁶⁷ Između ostalog, smatra se da su sagradili kuriju koja još uvijek stoji, doduše uništena (**slika 8**).

Kuriya Alapić proglašena je spomenikom kulture 1964. godine.⁶⁸ Romantičan spomen kurije u svom djelu o baroknoj umjetnosti u kontinentalnoj Hrvatskoj (1982.) donosi Anđela Horvat: »Kao kakva oronula ljepotica stoji u turopoljskoj Vukovini jednokatna kurija Alapić s tornjićem na strmom krovištu zgrade pačetvorinastog tlocrta.«⁶⁹ Zanimljivo je da se naziv *kurija Alapić* po prvi puta spominje tek u navedenom djelu Anđele Horvat. Na podrijetlo imena nedavno se osvrnula Sanja Cvetnić (2013.). Ona naglašava da se naziv *kurija Alapić* ne spominje u arhivskim dokumentima i katastrima XVII., XVIII. i XIX. stoljeća, kao ni u povijesnom pregledu Turopolja Emilija Laszowskog.⁷⁰ Autorica potom razjašnjava pitanje vlasništva kurije u XVIII. i XIX. stoljeću, zaključivši da je pripadala Pavlu Kamenaru, čiji su inicijali i izrezbareni iznad glavnog ulaza (**slika 9**). Pavao Kamenar je, naime živio sredinom XIX. stoljeća, a pretpostavlja se da je današnja drvena kurija (dvorac) u Vukovini sagrađena nešto ranije, u XVIII. stoljeću.⁷¹

Danas je Vukovina najpoznatija po crkvi koja se nalazi u samom središtu sela. Nekoć drvena područna kapela župe sv. Jurja u Starom Čiču, 1658. godine gradi se kao zidana crkva koja, nakon daljnjih pregradnji, krajem XVIII. stoljeća postaje župnom crkvom. Na taj način Vukovina postaje svojevrsnim mikrosredištem istočno od Velike Gorice. U Vukovini se danas nalazi dječji vrtić, pošta i osnovna škola kojoj pripadaju područne škole iz okolnih sela.

⁶⁶ Usp. Emilij Laszowski, *nav. dj.*, 1910., str. 85.

⁶⁷ Usp. Višnja Huzjak, *nav. dj.*, 1974., str. 147. Usp. također: Mladen Švab, *Alapić, Gašpar*, u: AA.VV., *Hrvatski biografski leksikon*, sv. I. A-Bri (1983.)

⁶⁸ Usp. MK-UZKB/SA (dosje 1315), rješenje broj 01-279/4-1964 .

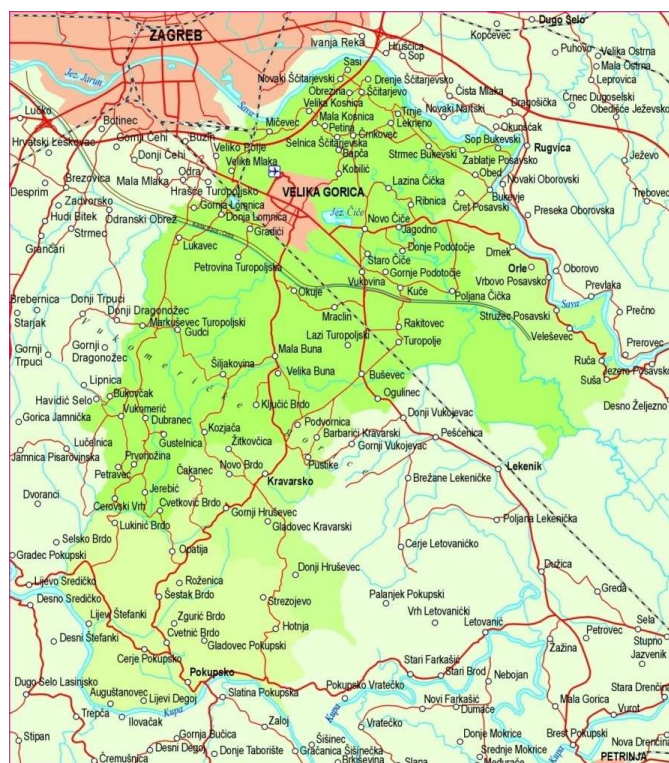
⁶⁹ Usp. Anđela Horvat, *nav. dj.*, 1982., str. 76.

⁷⁰ Usp. Sanja Cvetnić, *Pavao Kamenar i drveni dvorac u Vukovini*, u: *Peristil. Zbornik radova za povijest umjetnosti*, 56, 2013., str. 256. Sanja Cvetnić ističe utjecaj Auguste Šenoae preko svojih književnih djela u kojima je spominjao Gašpara Alapića Vukovinskoga i njegov dom.

⁷¹ Usp. Sanja Cvetnić, *nav. dj.*, str. 258 – 259.

Slika 6 – Grb Plemenite općine turopoljske. Nalazi se iznad portala na dvorcu Lukavec. Prema Emiliju Laszowskom (1910.) turopoljska općina dobiva svoj grb i pečat 1737. godine od kralja Karla VI. (III.).⁷²

Slika 7 – karta šireg velikogoričkog područja s općinama Pokupsko, Kravarsko i Orle.

⁷² Usp. Emilij Laszowski, *nav. dj.*, 1910., str. 84. Laszowski navodi kako se radi o Karlu III. jer u duhu historiografije svojega vremena nije uračunavao kraljeve iz Habsburške dinastije koji nisu vladali Hrvatskom. Karlo VI. zaista jest tek treći vladar toga imena koji je vladao Hrvatskom, no u dinastiji Habsburgovaca – i kao car Svetoga Rimskoga Carstva – je VI., što je i njegov uobičajeni naziv u suvremenoj hrvatskoj historiografiji.

Slika 8 – Kurija Alapić, XVIII. st. (?), Vukovina.

Slika 9 – izrezbareni inicijali iznad glavnog ulaza kurije Alapić, Vukovina.

4. Važnost župne crkve Pohoda Blažene Djevice Marije u Vukovini

Crkva Pohoda Blažene Djevice Marije u Vukovini već je XVII. stoljeću bila poznata kao jedno od važnijih hodočasničkih odredišta kontinentalne Hrvatske. Naime, u tom stoljeću u duhu Katoličke obnove dolazi do općega porasta hodočasničke pobožnosti, pa tako i one prema vukovinskoj Bogorodici.⁷³ Već u drugoj kanonskoj vizitaciji župe Staro Čiče (kojoj je Vukovina tada pripadala) iz 1630. godine,⁷⁴ arhiđakon i budući zagrebački biskup Martin Bogdan (1583. – 1647.) spominje kapelu u Vukovini kao važnu zbog proštenja koja su se u njoj odražavala, ali i zbog milosti koje su vjernici dobivali putem Bogorodičina zagovora.⁷⁵ Iz iste vizitacije saznajemo kako je kapela u Vukovini imala važne pokrovitelje: Gašpara Oraškovića, Žigmunda Orehoczija (Orehovečkog) i Stjepana Međurečkog (»Patroni: [...] Gaspar Oraskovich, Sigismund Orehoczi et Step. Meg[urecki]«).⁷⁶ Nešto kasnije, 1668. godine arhiđakon Vukoslavić bilježi kako je crkva u Vukovini »miraculose facta et erecta« što bi značilo da je već tada bila vrlo važno hodočasničko mjesto.⁷⁷

Janko Barlè u svom djelu o povijesti turopoljskih župa (1911.) tvrdi da je prošteništa u Vukovini starije čak od onog u Mariji Bistrici, te prenosi kako je narod znao govoriti kako su »Majka božja bistrička i vukovinska sestrice«. Hodočasnici iz Turopolja, čitave Posavine, Prigorja i okolice Siska dolazili su u Vukovinu kako bi zatražili pomoć od vukovinske Majke Božje. Tome svjedoče mnogi zavjetni darovi koje su ljudi ostavljali kao zahvalnost za uslišane molitve, poput srebrnih i pozlaćenih prikaza organa, dijelova tijela (bolesnih, zbog kojih su se i tražila ozdravljenja), ali i željeznih okova koje su donosili bivši osmanski robovi i zatvorenici. O zavjetnim darovima pišu arhiđakon Vukoslavić i Tuškan u svojim vizitacijama 1678., odnosno 1704. godine kada je još više narasla pobožnost Majci Božjoj Vukovinskoj: »Uza to imala je crkva mnogo zavjetnih darova, što su ih poklonili oni, koji su se zagovorom Majke Božje izliječili od koje bolesti. Tako se tu nalazila srebrna slezena, srebrna glava, više nogu, ruku i grudi. Bio je tu srebrni križ, po stijenama bilo je 20 zavjetnih slika, a tako zvanih Janjeta božjih, što su ih izrađivale opatice, bila su 104 komada. [...] Tu je bila srebrna slezena, jedna veća, a tri manje

⁷³ Usp. Sanja Cvetnić, *Likovna i graditeljska baština župe Pohoda blažene Djevice Marije u Vukovini i povijesne župe sv. Jurja u Starom Čiču*, u: Ljubica Pernar Robić, Sanja Cvetnić, *Župa Pohoda Blažene Djevice Marije: povijest baštine i pastoralni rad*. Župa Pohoda Blažene Djevice Marije Vukovina, 2005., str. 91.

⁷⁴ U prvoj kanonskoj vizitaciji župe sv. Jurja u Starome Čiču, provedenoj 1622. godine, ne spominje se kapela u Vukovini, kao niti druge područne kapele u župi. Cjeloviti prijepis ove kanonske vizitacije donosi Sanja Cvetnić, *nav. dj.*, 2005., str. 86 – 88. Usp. također: Janko Barlè, *nav. dj.*, 1911., str. 129.

⁷⁵ Janko Barlè, *nav. dj.*, 1911., str. 134.

⁷⁶ NAZ. Protokoli br. 3/III. Kanonske vizitacije. Različne [1630.], str. 15. Usp. Janko Barlè, *nav. dj.*, 1911., str. 135.

⁷⁷ Usp. Janko Barlè, *nav. dj.*, 1911., str. 136.

srebrne glave, srebrna dojka, srebrne oči, srebrno dijete, drvene posrebrene noge, lik svećenika na srebrnoj ploči, srebrno pozlaćeno dijete na grimiznoj ploči, srebrni kip bl. Dj. Marije [...]».⁷⁸ Upravo zahvaljujući proštenjima i hodočašćima crkva se bogatila, a time i proširivala kako bi mogla primiti što veći broj vjernika. Sanja Cvetnić (2005.) pritom spominje dokument iz 1760. godine koji potkrepljuje tvrdnju da su ugled i popularnost crkve tijekom XVIII. stoljeća sve više rasli.⁷⁹ Dokument se sastoji od četiri lista na kojem su ispisana svjedočanstva vjernika kako su im molitve Majci Božjoj Vukovinskoj pomogle. Na primjer: »Gregur Fabjankovich od novoga grada, videchi da szuszedi nyegovi marsiczu od nemile kuge, po morjenu iz hlevov szvojev van voze y plachuch zakapaju is votum fecit ad mariam Vukovensem pestibus aer equem lues animalibus ejus nocuit. [...] Ovde tulikaisse pri Marie Miloscu je zadobila Maricza Trohar iz Siska koja imalaje ranu na noge votum fecit ad Maria pedem resanatur optinuit.«.⁸⁰

Kako se crkva u Vukovini sve više bogatila zavjetnim darovima i pobožnim legatima, te kako joj je popularnost sve više rasla, i sami su župljani sve više počinjali napuštati matičnu župu sv. Jurja u Starom Čiču. O tome nam svjedoče i vizitacije u kojima se navode svete mise koje su se služile u Vukovini. Prema Janku Barl□u, iz vizitacije iz 1678. godine saznajemo da su se mise u vukovinskoj crkvi služile svake mlade nedjelje,⁸¹ svakog blagdana Blažene Djevice Marije, na Miholje (29. rujna) i na dan Sveta Tri Kralja (6. siječnja).⁸² Stotinu godina kasnije župna crkva u Starom Čiču više nije imala pokaznice i redovna se Služba Božja sve više seli u vukovinsku crkvu. Arhiđakon Ignjat Zupančić tako zapisuje 1799. godine, stavljajući vukovinsku crkvu na prvo mjesto nazivajući je župnom crkvom. Naposljetku, i sve svetkovine slavile su se u njoj. Glavne svetkovine su bile blagdan Pohoda Blažene Djevice Marije te Velika i Mala Gospa.⁸³ Danas vjernici iz okolnih krajeva u Vukovinu najviše dolaze upravo u te dane kad je i proštenje.

Kako je sve više rasla važnost crkve u Vukovini, tako se sve više otkrivala potreba da se crkva izgradi što bolja i veća kako bi mogla primiti svoje župljane i hodočasnike. Osim toga, nakon oslobođenja velikih dijelova Hrvatske i Slavonije u *Velikom bečkom ratu* (1683. – 1699.),

⁷⁸ Janko Barl□, *nav. dj.*, 1911., str. 137 i 140, prema kanonskim vizitacijama.

⁷⁹ *Milosche od Marie Vukovinszke zadoblene*, 1760. Dokument se čuva u Župnom arhivu u Starom Čiču.

⁸⁰ Sanja Cvetnić, *nav. dj.*, 2005., str. 94.

⁸¹ Mlada nedjelja je prva nedjelja nakon mladog mjeseca. Takve mise su se najčešće slavile u Slavoniji i Bosni te u pravoslavnim crkvama, no vidimo da je ta pobožnost bila učestala i u Turopolju. Smatra se da je personifikacija mlade nedjelje u liku Gospe. Usp. Žarko Španiček, *Mlada nedjelja u pučkoj pobožnosti Slavonije. Uvod u etnologiju vremena*, u: AA.VV., *Etnolog Vitomir Belaj*. Zbornik radova povodom 70. rođendana Vitomira Belaja, ur. Tihana Petrović Leš, Zagreb, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju, 2009., str. 345 – 383.

⁸² Usp. Janko Barl□, *nav. dj.*, 1911., str. 138.

⁸³ Usp. Janko Barl□, *nav. dj.*, 1911., str. 142.

građevinska se djelatnost mogla razvijati bez neposredne prijetnje osmanskih upada. Prvo svjedočanstvo o važnijoj pregradnji crkve u XVII. stoljeću zabilježena je tek u vizitaciji arhiđakona Stanislava Pepelka iz 1741. godine u kojoj se spominje kako je tadašnja crkva bila podignuta 1658. godine. Crkva je tada već gotovo stotinu godina bila zidana i prostrana.⁸⁴ Današnji izgled ona dobiva krajem XVIII. stoljeća.

U XVII. stoljeću vukovinska je crkva bila, dakle, jedna od rijetkih zidanih sakralnih novogradnji u Turopolju. I u XVIII. je stoljeću vukovinska crkva predstavljala novost u baroknoj sakralnoj arhitekturi. Ona bilježi odmak od ranije usvojenog elipsoidnog tlocrta (poput nešto ranije podignute župne crkve sv. Marije Magdalene u Selima kraj Siska) te se podiže kao crkva pravilnog kružnog tlocrta. To posebno naglašava Anđela Horvat (1961.) i smatra kako današnji izgled crkve »s blago zaobljenim svetištem, s kupolom, koju kruni lanterna nad lađom, sa zvonikom, koji se izdiže iz mirno raščlanjenog glavnog pročelja, predstavlja primjer bliz baroknom klasicizmu posljednje četvrti XVIII. stoljeća«. ⁸⁵ U velikom pregledu barokne umjetnosti u kontinentalnoj Hrvatskoj (1982.) Anđela Horvat također posvećuje pozornost vukovinskoj crkvi, naglašavajući kako se zidana crkva u Vukovini ističe među malobrojnima, ali još uvijek sačuvanim drvenim crkvama u Turopolju. Valja spomenuti i kako je autorica zaključila da je pročelje crkve raščlanjeno »na kasnobarokno-klasicistički način«, nadovezujući se tako na svoje već ranije (1961.) izneseno mišljenje o stilskoj pripadnosti vukovinske crkve.⁸⁶

Crkvi Pohoda Blažene Djevice Marije u Vukovini donekle je srodna, nešto ranije podignuta (1759. – 1765.), župna crkva sv. Marije Magdalene u nedalekim Selima kraj Siska. Ta crkva u tlocrtu otkriva pravilnu elipsu broda, svetište u njegovom produžetku s jedne i predvorje s dva tornja s druge strane (**slika 10**).⁸⁷ Kod crkve u Selima, kao kvalitetom zamisli i izvedbe iznimnom primjeru u našoj povijesnoumjetničkoj baštini, zamjećeni su motivi talijanske i sjevernjačke sakralne arhitekture. Oni se očituju u pročelju s dva zvonika, u vizualnoj dominaciji kupola te u šatorastom obliku zabata (**11 i 12**).⁸⁸

Usporedbu sa župnom crkvom u Selima kraj Siska donosi i Sanja Cvetnić (2005.), te ističe kako crkva Pohoda Blažene Djevice Marije predstavlja novinu u sakralnoj arhitekturi tog razdoblja na ovim prostorima. Crkva sv. Marije Magdalene u Selima u tlocrtu je označena

⁸⁴ Usp. Janko Barl, *nav. dj.*, 1911., str. 136.

⁸⁵ Anđela Horvat, *nav. dj.*, 1961., str. 151.

⁸⁶ Usp. Anđela Horvat, *nav. dj.*, 1982., str. 62.

⁸⁷ Usp. Sanja Cvetnić, *nav. dj.*, 2005., str. 98.

⁸⁸ Usp. Anđela Horvat, *nav. dj.*, 1982., str. 54.

pravilnom elipsom broda, dok crkva u Vukovini napušta eliptični tlocrt u korist pravilnog kružnog tlocrta središnjeg prostora (**slika 13**).⁸⁹

U širokom pregledu crkvene arhitekture baroknoga razdoblja na prostoru povijesne Zagrebačke (nad)biskupije, Đurđica Cvitanović (1994.) navodi općenitiji pregled crkava tog razdoblja. Navodi kako se takav tip crkava, kružnog tlocrta s kupolom i lanternom grade u drugoj polovici XVIII. stoljeća i kao takve prethode klasicizmu. Slično vukovinskoj crkvi izvedena je i kapela sv. Franje Ksaverskog u Dropkovcu kraj Križevaca (1769. – 1770.), pa autorica iznosi pretpostavku da ih je projektirao isti graditelj jer su veoma slične u tlocrtu i elevaciji te su građene u približno isto vrijeme (**slike 14 i 15**). Obje imaju kružni središnji prostor, kupolu nad pandantivima s lanternom na vrhu.⁹⁰ Sanja Cvetnić (2005.) još ističe i kako su obje crkve na svojim posjedima dali podići velikaši, te je ulogu u odabiru obaju projekata mogla imati velikaška obitelj Erdödy koja je imala feudalne posjede kako u Vukovini tako i u okolici Križevaca.⁹¹

Tumačenje arhitektonskih karakteristika crkve u Vukovini u recentnom radu donosi i Dubravka Botica (2012.). Ona se osvrnula prije svega na centralni tlocrt broda crkve, rotunde koja je svoj uzor imala u rimskom Panteonu, antičkoj građevini iz I. stoljeća koja je 609. godine bila pretvorena u kršćansku crkvu posvećenu sv. Mariji (*Santa Maria Rotonda*). Autorica ističe tezu kako je odabir tlocrta usko povezan s titularom crkve. Tako savršen krug simbolizira djevičanstvo, krilo Marijino i *Immaculatu*, Bezgrješno Začetu Bogorodicu, pa ne čudi da je i u slučaju vukovinske crkve bio odabran taj tip tlocrta, budući da se »oblik građevine čita se kao materijalizacija teološke dogme o Bogorodici«. ⁹² U XVII. stoljeću u srednjoj se Europi grade marijanske crkve po uzoru na crkvu *Santa Maria Rotonda*. One imaju istaknutu lanternu na mjestu *opaiona* u kupoli. Kod nas se tijekom XVIII. stoljeća grade ponajviše ovalne (poput one sv. Marije Magdalene u Selima) i četverolisne crkve (primjerice crkva Blažene Djevice Marije u Kupincu), dok se rotunde grade rjeđe. Vukovinska crkva tako bi odražavala uzor važne Marijine crkve u središtu katoličkoga svijeta, prihvaćen u baroknoj arhitekturi Srednje Europe gdje je kružnica u tlocrtu kao simbolika Bogorodice najviše prisutna u Tirolu i Bavarskoj, pri čemu sve crkve imaju isti uzor – *Santa Maria Rotonda* u Rimu.⁹³

⁸⁹ Usp. Sanja Cvetnić, *nav. dj.*, 2005., str. 98.

⁹⁰ Usp. Đurđica Cvitanović, *nav. dj.*, 1994., str. 251.

⁹¹ Usp. Sanja Cvetnić, *nav. dj.*, 2005., str. 98.

⁹² Dubravka Botica, *Recepcija Panteona u arhitekturi baroknog razdoblja – S. Maria Rotonda kao uzor za marijanske crkve u srednjoj Europi*, u: AA.VV., *Metamorfoze mita. Mitologija i umjetnosti od srednjeg vijeka do moderne*. Zbornik radova znanstvenog skupa *Dani Cvita Fiskovića* održanog 2010. godine, ur. Dino Milinović – Joško Belamarić, Zagreb, Odsjek za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 2012., str. 111.

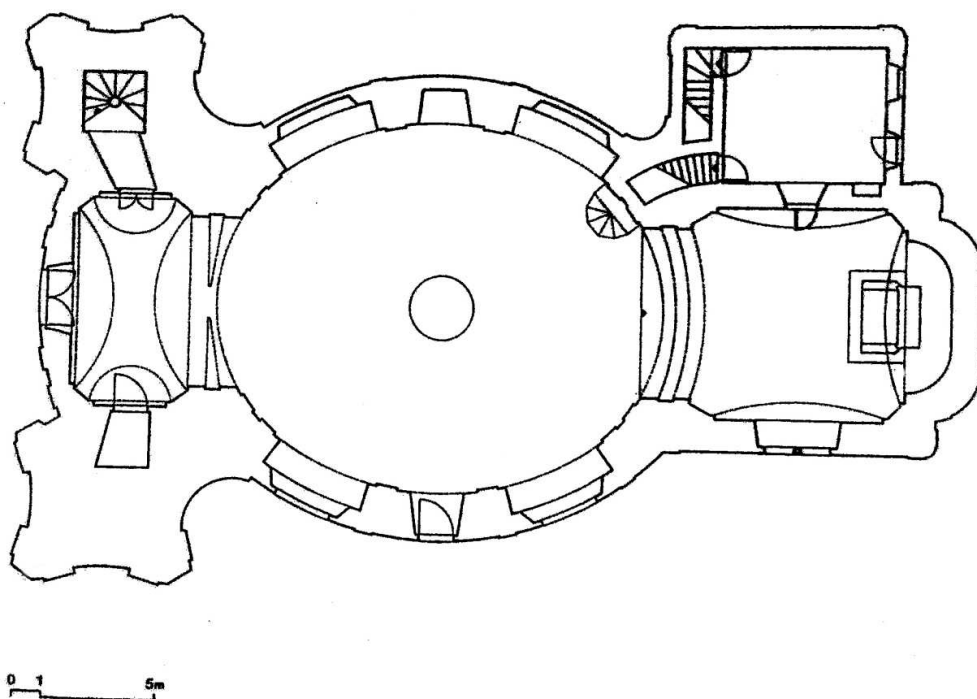
⁹³ Usp. Dubravka Botica, *nav. dj.*, 2012., str. 111 – 114.

Oblik vukovinske crkve utjecao je pak na izgradnju nekih crkava u neposrednoj blizini. Primjerice, srodna joj je župna crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije u Kupincu iako ne pripadaju istom tlocrtnom tipu (**slika 16**). Crkva Pohoda Blažene Djevice Marije u Vukovini pripada centralnom kružnom tipu tlocrta, dok crkva u Kupincu pripada četverolisnom tipu, kakav je u to vrijeme i češći u kontinentalnoj Hrvatskoj, ali i šire.⁹⁴ Pretpostavlja se da je nekadašnji staroćički župnik, Nikola Sever (1786. – 1794.) bio zaslužan za izgled crkve u Kupincu. Naime, on postaje župnik u Kupincu 1794., a već iduće godine započinje gradnja crkve koja je dovršena 1799. godine. Utjecaj vukovinske crkve najviše se prepoznaje u rješenju svoda broda (*češka kapa*), na kojemu se nalazi kružnica. Ta kružnica sugerira bazu kupole, a iznad se nalazi lanterna koja nije uobičajena za tip četverolisnih crkava. U marijanskoj ikonografiji baroknog razdoblja prisutna je simbolika kružnice koja je potpunu primjenu našla u vukovinskoj crkvi.⁹⁵ Upravo zbog pretpostavljenoga utjecaja župnika Nikole Severa, također je moguće pretpostaviti i vrijeme gradnje vukovinske crkve krajem osamdesetih godina XVIII. stoljeća, ali ne nakon 1794. godine kada Nikola Sever prelazi u Kupinec te (1795.) započinje izgradnju tamošnje crkve prenoseći neke od karakteristika crkve iz Vukovine.

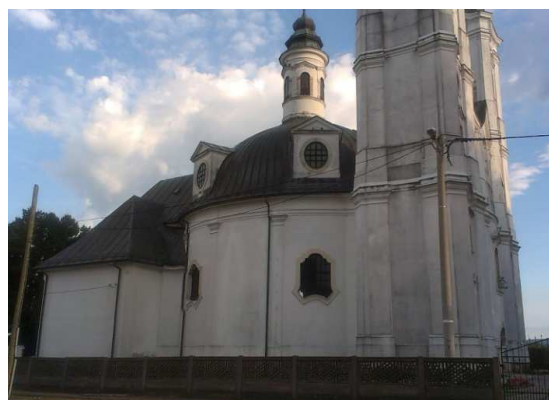
Kao što je već istaknuto, od kraja XVII. stoljeća važnost crkve u Vukovini sve je više rasla. Naime, kako je rasla pobožnost Majci Božjoj Vukovinskoj i kako su vjernici sve više častili njezin čudotvorni kip, tako je sve više hodočasnika dolazilo u Vukovinu. Stoga nije ni čudno što je s vremenom upravo ta crkva postala župnom, te su tako crkve u Buševcu, Mraclinu, Kučama, Rakitovcu, Okujama i Čičkoj Poljani, a do konačnoga napuštanja i rušenja i nekadašnja župna crkva sv. Jurja u Starom Čiču, postale filijalnim kapelama crkve u Vukovini.

⁹⁴ Usp. Dubravka Botica, »Dugo 18. stoljeće« u sakralnoj arhitekturi – tipologija sakralne arhitekture u sjeverozapadnoj Hrvatskoj i Štajerskoj u drugoj polovici 18. stoljeća i na početku 19. stoljeća, u: AA. VV., Neznano in pozabljeno iz 18. stoletja na Slovenskem, Ljubljana, Zgodovinski inštitut Milka Kosa, 2012. Autorica ovdje opisuje *Bauboom* 18. stoljeća na našim prostorima kao posljedicu jozefinskih i crkvenih reformi te izgradnju crkava u trotravejnom, dvotravejnom i centraliziranom tipu, koji se najviše ocrta u crkvama četverolisnog tlocrta.

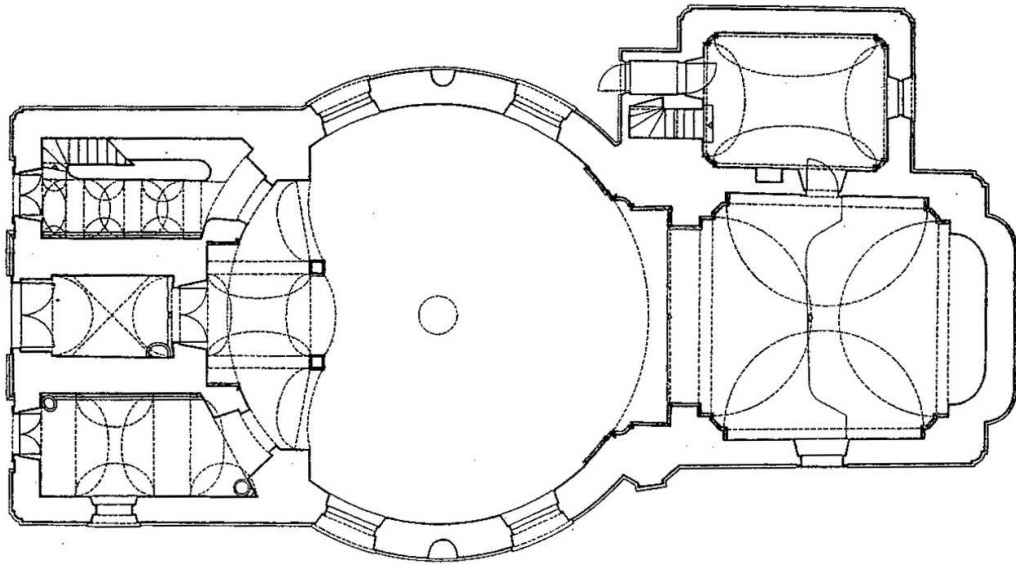
⁹⁵ Usp. Dubravka Botica, Ana Kaniški, *Arhivski izvori za povijest gradnje župne crkve Uznesenja Blažene Djevice Marije u Kupincu*, u: *Croatica Christiana periodica*, sv. XXXVI., 2012., br. 69, str. 42 – 43.

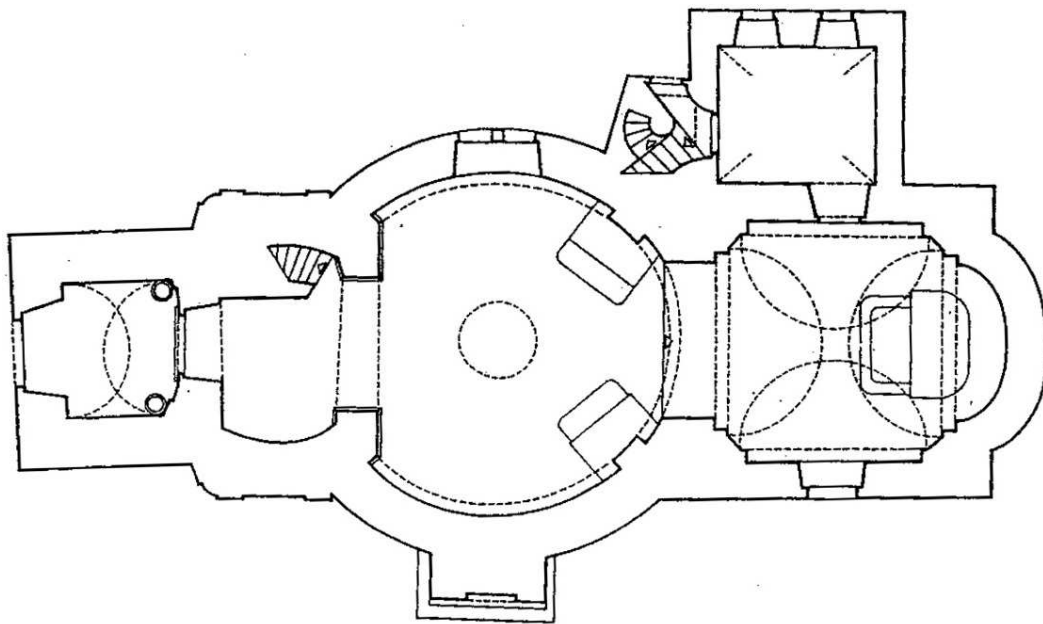
Slika 10 – Župna crkva sv. Marije Magdalene, 1759. – 1765., Sela kraj Siska.

Slika 11 i 12 – Župna crkva sv. Marije Magdalene, 1759. – 1765., Sela kraj Siska.

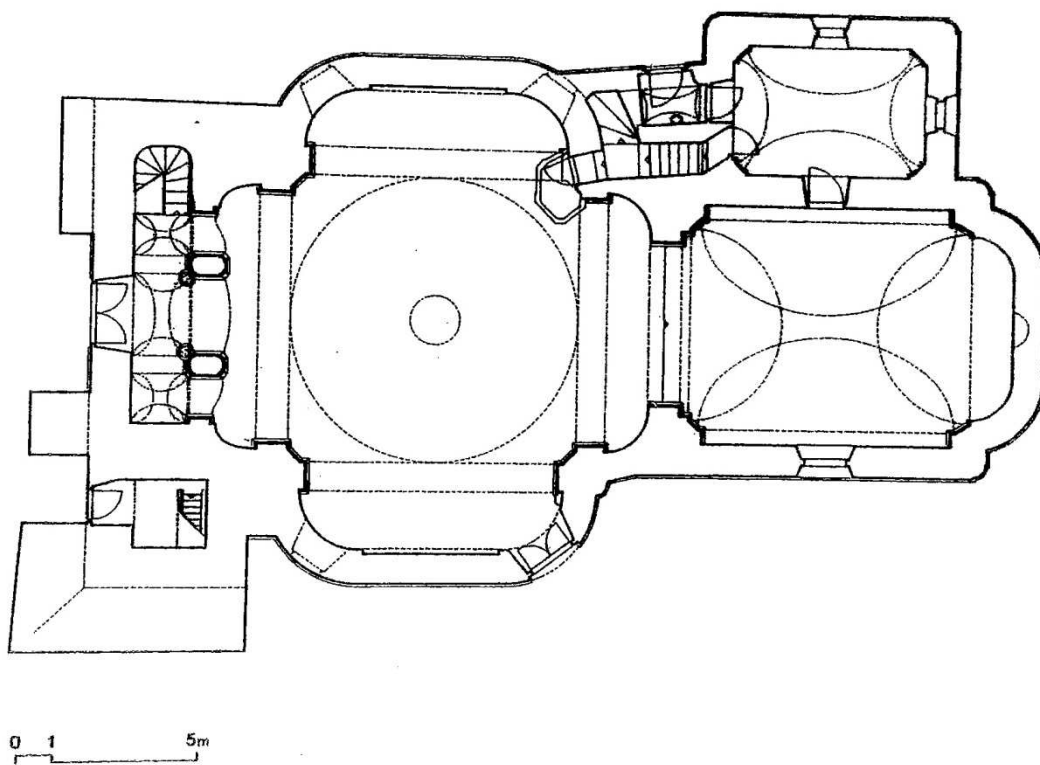
Slika 13 – Župna crkva Pohoda Blažene Djevice Marije, kraj XVIII. st., Vukovina.

Slika 14 – Kapela Sv. Franje Ksaverskog, 1769. – 1770., Drokovec.

Slika 15 – Kapela sv. Franje Ksaverskog, 1769. – 1770., Dropkovec (župa Gornja Rijeka).

Slika 16 – Župna crkva Blažene Djevice Marije, 1795. – 1799., Kupinec.

5. Župna crkva Pohoda Blažene Djevice Marije

Crkva u Vukovini dugo je bila filijalna kapela župne crkve u Starom Čiču, pa prema tome njezinu izgradnju, obnove i opremanje tijekom XVII. i XVIII. stoljeća možemo pratiti u protokolima kanonskih vizitacija staročičke župe. Detaljnijem opisu građevne povijesti crkve Pohoda Blažene Djevice Marije prethodit će stoga kratak osvrt na povijesnu župnu crkvu sv. Jurja u Starom Čiču.

5.1. Župna crkva sv. Jurja u Starom Čiču

Crkva u Starom Čiču spominje se već 1334. godine u popisu župa arhidakona Ivana Goričkog kao »ecclesia beati Georgii in Chicham«. ⁹⁶ Kako je tada izgledala, nije nam poznato, no kako je nakon Tridentskog sabora (1545. – 1563.) uvedena obveza pohođenja župa i izvještavanje o njihovom izgledu, radu, župniku i župljanima, prvu kanonsku vizitaciju župe sv. Jurja obavio je arhidakon Benedikt (negdje Benko) Vinković (1581. – 1642.) godine 1622. i zapisao vrlo važne podatke. Između ostalog, navodi kako je župna crkva u Starom Čiču u dobrom stanju, pokrivena, lijepog izgleda i čvrsta: »Ecclesia haec bene sarta, bene etiam tecta est [...] Habet haec ecclesia bon stabilia, ast exigua, utpote fundum et in eo domum parochialem«. Nadalje, saznajemo kako je crkva imala tri oltara koji su bili posvećeni. Glavni oltar je bio lijepo ukrašen, a oni bočni i ne toliko: »Arae 3 lapideae consecratae, reliquiis munitae. Maior earum bene ornata, reliquae collaterales misere vestitae«. ⁹⁷ Oko crkve je bilo groblje. Anđela Horvat (1961.) navodi kako se jamačno radilo o srednjovjekovnoj građevini jer se prema vizitaciji Euharistija (Presveti Sakrament) čuvala *u zidu*, a ne u tabernakulu na glavnom oltaru, što pretpostavlja postojanje (gotičke) kustodije. ⁹⁸ Vizitacija iz 1649. godine nam otkriva kako je crkva bila dobro zidana, imala je portik i svođeno svetište, te sakristiju: »Ecclesia hoc est murata decenta bene occludit et obseratur. Sacristia et Sanctuarium fornicata sunt«. ⁹⁹

Žrtvenici se detaljnije opisuju u vizitaciji iz 1678. godine. ¹⁰⁰ Glavni je bio posvećen titularu župe i nosio je njegovu sliku u sredini. Sa strana su bili postavljeni kipovi sv. Petra i sv.

⁹⁶ Josip Buturac, *nav. dj.*, 1984., str. 68.

⁹⁷ NAZ. Protokoli br. 1/I. Kanonske vizitacije. Različne. Benedictus Vinkovits [1622.], str. 117. Usp. Janko Barlè, *nav. dj.*, 1911., str. 129; Sanja Cvetnić, *nav. dj.*, 2005., str. 86 – 88.

⁹⁸ Usp. Anđela Horvat, *nav. dj.*, 1961., str. 144.

⁹⁹ NAZ. Protokoli br. 2/II. Kanonske vizitacije. Različne 1649. – 59. [1649.], str. 21. Usp. Sanja Cvetnić, *nav. dj.*, 2005., str. 93.

¹⁰⁰ Usp. Janko Barlè, *nav. dj.*, 1911., str. 130.

Pavla. Iznad su se nalazili kipovi sv. Katarine i sv. Barbare, a u sredini je bila slika Presvetoga Trojstva. Žrtvenik na strani evanđelja bio je posvećen Navještenju Blažene Djevice Marije, a onaj na strani poslanice sv. Mariji Magdaleni. Potonji je na sredini imao sliku sv. Katarine, a pored nje bili su kipovi sv. Florijana i sv. Udalrika. Na atici nalazili su se kipovi sv. Augustina i sv. Ambrozija, a između njih slika sv. Katarine. Na samom vrhu stajao je kip sv. Mihaela. Iz protokola vizitacije provedene deset godina kasnije saznajemo da je žrtvenik posvećen Navještenju zamijenjen žrtvenikom posvećenim sv. Franji Ksaverskom, isusovačkom misionaru i novome svecu koji je bio kanoniziran 1622. godine.¹⁰¹ U sredini se nalazila slika sv. Franje Ksaverskoga, a sa strana su bili kipovi sv. Katarine i sv. Barbare. Iznad su se nalazili kipovi sv. Stjepana i sv. Lovre, te slika sv. Rozalije između njih, a na vrhu kip sv. Leonarda.¹⁰²

U XVIII. stoljeću bilježi se postupno propadanje staroćičke crkve i njezina inventara. Već u vizitaciji iz 1768. godine vizitator Josip Mikinović opisuje crkvu sv. Jurja u tako lošem stanju, da je zamalo zabranio da se u njoj održavaju mise. Krov je prokišnjavao, a podovi su bili uništeni jer su se župljani ukapali u crkvi. Za obnovu crkve svaki župljanin trebao je odvojiti određenu svotu novaca, no većina njih se pobunila zbog toga što su smatrali da svoju crkvu, a i groblje imaju u Vukovini. Naposljetku je crkva u Starom Čiču nekako i popravljena, no župljani su sve više odlazili u crkvu u Vukovini koja je već tada bila veća od svoje župne crkve. Važnu i povijesnu vizitaciju obavio je arhiđakon Ignacije Zupančić 19. lipnja 1799. godine kada je u opisima crkvu u Vukovini (Blažene Djevice Marije) nazvao župnom crkvom, a crkvu sv. Jurja tek kućnom kapelom (*capella domestica*). Tada je crkva sv. Jurja bila šest i pol hvati dugačka, a nešto više od tri hvata široka (12,3 metara dugačka i 5,7 metara široka),¹⁰³ ali je zato imala veliko otvoreno predvorje. No, uskoro je počela ubrzano propadati, naročito u vrijeme župnika Adalberta Blažuna (1794. – 1829.). Čak su župljani željeli popravljati crkvu i za nju izdvojiti i novac i vrijeme, ali župnik Blažun to nije dozvoljavao iako je bio svjestan njezinog lošeg stanja usporedivši je čak s ruševinama Medvedgrada: »sit ruina Medvetgrad similis«. ¹⁰⁴ Ove podatke saznajemo iz Župne spomenice koju je započeo pisati župnik koji je nasljedio Adalberta Blažuna, Juraj Rusan (1829. – 1855.). Rusan je svim snagama želio spasiti staru župnu crkvu, ili čak sagraditi novu, ali kako navodi Janko Barl□, »uvidio je, da se zaprijeke, koje se gradnji protive,

¹⁰¹ Usp. Sanja Cvetnić, *nav. dj.*, 2005., str. 88.

¹⁰² Usp. Janko Barl□, *nav. dj.*, 1911., str. 130.

¹⁰³ Usp. Zlatko Herkov, *Naše stare mjere i utezi*, Zagreb, Školska knjiga, 1973., str. 80.

¹⁰⁴ Župni arhiv, *Liber Rerum Memorabilium pro Parochia Vetero=Chichensi, Inceptus anno 1830. sub me Parocho Georgio Ruzan. Loci profati. Homulus primus*, str. 19. Blažun je zapisao kako je župna crkva sv. Jurja bila ruševina slična Medvedgradu. Usp. Sanja Cvetnić, *nav. dj.*, 2005., str. 85.

ne dadu svladati.¹⁰⁵ Anđela Horvat (1961.) također prenosi stare opise crkve sv. Jurja. Navodi kako je posred krovišta, iznad ulaza imala drveni zvonik. Unutrašnjost je, prije no što je crkva počela propadati, bila lijepo uređena: svetište i sakristija bili su nadsvođeni, pjevalište je bilo oslikano, a nad lađom je bio oslikani tabulat. Kada je crkva počela propadati, Plemenita općina odredila je 1777. godine dvadeset hrastova za popravak crkve do kojeg nije došlo. Nakon što je postala najprije kapelom, a onda ruševinom, sav je inventar ili raznesen ili je propao zajedno s crkvom. Anđela Horvat (1961.) iznosi pretpostavku da iz nje potječu stupci zasječenih bridova koje je 1950. godine opazila kraj vukovinske crkve.¹⁰⁶ O kojim se stupcima točno radi nije poznato, no danas se u vukovinskoj crkvi na samom ulazu kraj škropionica nalaze dva stupca koji nose pjevalište, a koji se doimlju starijima od ostatka crkve, ili ih barem nije zahvatila posljednja restauracija (**slika 17**).

Nakon rušenja crkve sv. Jurja, tijekom prve polovice XIX. stoljeća javila se želja da se na neki način obilježi povijesno postojanje župe u Starom Čiču. Ideja koju je župniku Jurju Rusanu iznio arhiđakon Ignacije Ročić, da na mjestu stare crkve sagradi bar kapelu nije, doduše, zaživjela tijekom Rusanovog života, nego tek stotinjak godina kasnije. Tako je u vrijeme župnika Đure Makarevića (1945. – 1971.), točnije 1969. godine, na mjestu stare župne crkve podignuta kapela (**slika 18**). Ona danas služi za mise na otvorenom, ima mali oltar pod krovom i reljef sv. Jurja u pozadini.¹⁰⁷

Iz vremena prve polovice XIX. stoljeća do danas se očuvao tek stari župni dvor (**slika 19**), o kojem Juraj Rusan u Spomenici piše 1831. godine (*De Curia Parochiali Nova*), a sagrađen je godinu prije (1830.).¹⁰⁸ Danas on služi za stanovanje, no moguće ga je razgledati izvana.¹⁰⁹ Novi župni dvor sagrađen je 1994. godine za vrijeme sadašnjega župnika, Đure Saboleka (**slika 20**).¹¹⁰

5.2. Crkva Pohoda Blažene Djevice Marije

Kao što je istaknuto, prvi spomen crkve u Vukovini zabilježen je 1630. godine u protokolu vizitacije arhiđakona Martina Bogdana, kasnijega zagrebačkoga biskupa (1643. – 1647.). U kratkom navodu vizitator nije opisao izgled crkve i oltara, no istaknuo je kako je slavna

¹⁰⁵ Janko Barl, *nav. dj.*, 1911., str. 132 – 134.

¹⁰⁶ Usp. Anđela Horvat, *nav. dj.*, 1961., str. 145.

¹⁰⁷ Usp. Sanja Cvetnić, *nav. dj.*, 2005., str. 86.

¹⁰⁸ Usp. Župni arhiv, *Liber Rerum Memorabilium pro Parochia Vetero=Chichensi, Inceptus anno 1830. sub me Parocho Georgio Ruzsan. Loci profati. Homulus primus*, str. 23. Usp. Sanja Cvetnić, *nav. dj.*, 2005., str. 108.

¹⁰⁹ Prema navođenju trenutalnog župnika Đure Saboleka (lipanj 2014.).

¹¹⁰ Usp. Sanja Cvetnić, *nav. dj.*, 2005., str. 108.

zbog okupljanja puka i poznata po milostima: »Sub hiuius loci parrocho est capella in Wkovina B[eatae] Mar[iae] Virg[inis] Visitan. Alius concursu hominoru[m] celebris ac gratijs obtentis ibi, no[mi]nata«. Vizitator također navodi kako su pokrovitelji kapele bili Gašpar Orašković, Sigismund Orehovečki i Stjepan Međurečki (»Caspar Oraskouich, Sigismun[dus] Orehoczi et Step[hanus] Megiur[...]«).¹¹¹ Imetak kapele rastao je ne samo zahvaljujući već spomenutim proštenjima, nego i zemlji koju je posjedovala. Janko Barl (1911.) prenosi u istome (1630.) protokolu zabilježen podatak kako je kapela posjedovala oko 30 rali zemlje koju su žitelji obrađivali i plaćali crkvi desetinu od nje. Ti posjedi zvali su se *Kapelščina*.¹¹²

Protokol sljedeće vizitacije, provedene već 1634. godine, navodi kako se u Vukovini namjerava ponovno izgraditi crkva, te je u tu svrhu već dopremeljen veći dio drvene građe: »Caeteru[m] de nouo extruendam aeditui apparant unde et pars lignor[um] magna conuecta est«. ¹¹³ Najavljeni radovi su svakako bili dovršeni do 1642. godine, kada je vizitator u Vukovini zatekao drvenu, dobro pokrivenu kapelu s jednako tako dobro pokrivenim drvenim zvonikom. Uz kapelu se po prvi puta spominje i čvrsto ograđeno groblje: »Qae lignea est bene tecta, turris lignea, similis bene tecta, coemiteriu[m] bene munitu[m]«. ¹¹⁴

Sljedeća vizitacija iz 1649. godine otkriva nam kako je kapela, osim zvonika, imala i drveno svetište, te portik pred glavnim ulazom. Iako je krovšte i dalje bilo dobro, zidovi kapele nisu bili u najboljem stanju: »Eccl[es]ia haec est lignea, eius parietes satis corrupti et in parte putefatri, commode tecta et in una porta bene occlusa, in alia vero non ita. Non est consecrata in quantum constavit. [...] Sacrarium est ligneum et turris similiter lignea. Porticus ante maiorem portam«. Osim natrulih, drvenih zidova kapele, u lošem stanju bila je i ograda groblja: »Coemeteriu[m] pessime septum«. ¹¹⁵

Prema pisanju Janka Barlèa (1911.) veliku vizitaciju u cijeloj staročičkoj župi obavio je arhiđakon Ljudevit Vukoslavić 18. prosinca 1668. godine. U toj je vizitaciji opisivao župnu crkvu sv. Jurja i njoj filijalne kapele u Mraclinu, Kučama, Buševcu i Vukovini. Za kapelu u Vukovini navodi da je »miraculose facta et erecta«. Tada je već za potrebe proštenja kapela bila proširena, zidana i nadsvođena. Godinu gradnje crkve Vukoslavić nije zabilježio, no u vizitaciji iz 1741. godine bilježi je arhiđakon Stanislav Pepelko. On spominje natpis pod zvonikom koji je, uz

¹¹¹ NAZ. Protokoli br. 3/III. Kanonske vizitacije. Različne [1630]., str. 15. Usp. Janko Barlè, *nav. dj.*, 1911., str. 129.

¹¹² Usp. Janko Barl, *nav. dj.*, 1911., str. 135. U tekstu vizitacije naziv zemljišta navodi se kao »Capellschich[a] uulgo dicte«.

¹¹³ NAZ. Protokoli br. 3/III. Kanonske vizitacije. Različne [1634]., str. 70. Usp. Janko Barl, *nav. dj.*, 1911., str. 135.

¹¹⁴ NAZ. Protokoli br. 3/III. Kanonske vizitacije. Različne [1642.], str. 149/521. Usp. Janko Barl, *nav. dj.*, 1911., str. 136.

¹¹⁵ NAZ. Protokoli br. 2/II. Kanonske vizitacije. Različne 1649. – 59. [1649.], str. 25. Usp. Sanja Cvetnić, *nav. dj.*, 2005., str. 92 – 93.

godinu izgradnje spominjao i tadašnjega papu Aleksandra VII. (1655. – 1667.), te cara i kralja Leopolda I. Habsburškoga (1658. – 1705.; kralj Hrvatske i Slavonije od 1657.):

»Almae DEI Genetrici Alexan: P. P. VII.

A. D. 1658. Leopoldo Imp. extruxerunt«.¹¹⁶

Crkva podignuta 1658. godine bila je i bolje osvijetljena: imala je četiri velika i dva okrugla prozora iza glavnoga oltara. Pod je bio od opeke. I zvonik je sada bio zidan, a ne drven, i prema pisanju Janka Barlōa (1911.), prilično visok i lijep. U njemu su bila tri zvona, od sedam, tri i dva i pol centi (metrička centa ili kvintal iznosi 100 kilograma¹¹⁷) što je prema Barlōu tada bila rijetkost. Već iz opisanoga možemo vidjeti koliko je važna bila crkva u Vukovini. Bila je pokrivena dobrim krovom i imala je dvojna vrata. Uz crkvu je stajala nadsvođena sakristija.¹¹⁸

Vukovinska je crkva bila, dakle, jedna od rijetkih zidanih građevina na ovom području u XVII. stoljeću. Anđela Horvat (1982.) navodi kako su se stare građevine obnavljale u baroknom stilu (barokizacija), što zbog nužne obnove nakon prestanka osmanske opasnosti, što zbog veće potrebe za svjetlom.¹¹⁹ Crkva u Vukovini mogla si je priuštiti takvu obnove zbog prihoda koje je imala uslijed hodočašća. Promjene se očituju, primjerice u tome što su u srednjem vijeku brodovi crkava bili nadsvođeni oslikanim tabulatom, a u XVII. stoljeću se mijenjaju svijetlim baroknim svodovima. Također, pjevalište se smješta iznad glavnog ulaza.¹²⁰

Dana 7. veljače 1678. bila je provedena još jedna velika vizitacija župe iz koje možemo mnogo saznati o staroj crkvi u Vukovini.¹²¹ Osobito se opširno opisuju žrtvenici u crkvi, no o njima će više riječi biti u idućem poglavlju. Zanimljivo je da se spominje kako je crkva bila posvećena Uznesenju Blažene Djevice Marije (»Visitavi Eccl[es]iam Beatae Virginis Maria Assumptae in Wkovina filialem in Veteri Chiche«), a ne Pohodu kao u ranijim vizitacijama. Protokol kanonske vizitacije iz 1678. godine navodi kako je crkva imala drveno, oslikano pjevalište, dvojna vrata i zidani zvonik pred ulazom: »Choru[m] habet quoque arculario opere factu[m] et pictu[m]. Pucimendu[m] lateribus stratu[m], fores habet binas, sub bona clausura, ante fores turrm aedificata[m] murata[m], in qua pendent campanae tres consecratae, tectu[m] habet

¹¹⁶ NAZ. Protokoli br. 55/11. Kanonske vizitacije. A[rhidakonat] Turopolje [1741.], str. 496/2.

¹¹⁷ Usp. Jasmin Medved, *Trgovina i obrt grada Varaždina u XV. stoljeću*, diplomski rad, Filozofski fakultet, Zagreb, 2012., str. 68.

¹¹⁸ Usp. Janko Barlō, *nav. dj.*, 1911., str. 136. Naime, u Nadbiskupskom arhivu u vizitaciji iz 1668. godine ne nalazimo navedene podatke, pa se oni ovdje iznose samo prema pisanju Janka Barlōa.

¹¹⁹ Usp. Anđela Horvat, *nav. dj.*, 1982., str. 23.

¹²⁰ Usp. Anđela Horvat, *nav. dj.*, 1982., str. 26 – 27.

¹²¹ Usp. Janko Barlō (1911.) navodi datum 7. veljače 1677., no u kanonskim vizitacijama jasno stoji datum 7. veljače 1678. Svi se podaci i kod Barlōa i u vizitaciji iz 1678. ponavljaju tako da se nesumnjivo radi o istoj vizitaciji.

bonu[m]«. ¹²² Crkveno je groblje sada bilo dobro ograđeno zidom s dvojna vrata, a unatar njega nalazila se kapela posvećena Presvetom Trojstvu. U toj se kapeli nalazio oslikani drveni žrtvenik, rad stolara i kipara, sa slikom Presvetoga Trojstva. Kapela je imala tabulat i dobar krov, a prozori su bili zatvoreni *željezom i staklom* (vjerojatno oknima u željeznim okvirima). Pred kapelom nalazilo se veliko oslikano predvorje, vjerojatno veće od same kapele kako bi u njega stalo što više hodočasnika: »Coemiterium bene septu[m] muro in quo sunt duae portae sub bona clausura. In quo est capella SS. Trinitatis, habens altare muratu[m], non consecratu[m], quod ornatu[m] altare ligneo arculario, et sculptorio opere facto, et picto, in cuius medio imago Patroni SS. Trin[itatis] picta. Tabulatu[m] arculario opere facto. Quae capella claudit. Tectu[m] bonum est. Fenestras habet ferro, et uitris munita«. ¹²³ Anđela Horvat (1961.) spominje kako je u predvorju grobljanske kapele bio tabulat. ¹²⁴ Također, u njoj su se od 1740. godine nalazile i male orgulje, tzv. *pozitiv* (»positivum seu organum noviter comparatum«). ¹²⁵ Kapela je služila za mise u vrijeme proštenja kada bi se okupio velik broj ljudi te svi nisu mogli stati u crkvu. Kapeli Presvetoga Trojstva je 1712. godine obnovljen krov, a zadnji put se spominje 1758. godine. ¹²⁶ Vjerojatno je nakon te godine srušena jer se više nije pokazala potreba za njom zbog skorašnje obnove crkve.

U tekstu opsežne kanonske vizitacije provedene 1692. godine ponovno se navodi kako je vukovinska crkva posvećena Uznesenju Blažene Djevice Marije. Crkva je bila posve zidana, svetište i brod bili su nadsvođeni, a unutrašnjost su osvjetljavala tri prozora. Pod crkve bio je dobro popločan opekama. Opekama je bio popločan i pod, također nadsvođene, sakristije koja se nalazila sa sjeverne strane crkve. U njoj su se nalazila dva ormara (od kojih jedan oslikan) i jedna škrinja za pohranu crkvenih stvari i kaleža. Uz glavni ulaz na zapadnoj strani crkve – nad kojim se izdizao zidani zvonik – spominju se i vrata na istočnoj strani. ¹²⁷ Zvonik je bio natkriven dvostrukom lukovicom, a u njemu su i dalje visjela tri posvećena zvona (jedno veliko i dva manja). Zanimljiv je podatak koji prenosi i Janko Barlé (1911.) kako je svod crkve bio oslikan. Čini se kako je usto bio ukrašen i grbovima: »Visitau[m] ecclesia[m] B[eatissi]mae Virg[inis] Assumptae in Vukovina filialem in Veteri Chiche, quam reperi totam muratam et sub fornice tam sanctuarium, quam corpus. [...] Habet fenestras tres et ferro munitas [...] pavimentu[m] lateribus

¹²² NAZ. Protokoli br. 46/III. Kanonske vizitacije. Arhiđakonat Katedrala [1678]., str. 237. Usp. Janko Barlé, *nav. dj.*, 1911., str. 138.

¹²³ NAZ. Protokoli br. 46/III. Kanonske vizitacije. Arhiđakonat Katedrala [1678]., str. 237.

¹²⁴ Usp. Anđela Horvat, *nav. dj.*, 1961., str. 148.

¹²⁵ Usp. Anđela Horvat, *nav. dj.*, 1961., str. 149, prema Janko Barlé, *nav. dj.*, 1911., str. 140.

¹²⁶ Usp. Janko Barlé, *nav. dj.*, 1911., str. 138.

¹²⁷ Kako se u kasnijim vizitacijama uz vrata na zapadnoj redovito spominju tek ona na južnoj strani crkve, ovdje se vjerojatno radi o zabuni vizitatora. Usto, malo je vjerojatno da bi se druga vrata nalazila u svetištu (na istoku) iza glavnoga oltara.

est bene stratum, uti et sacrariu[m] ad septentrionem aedificatu[m], sub fornice bono, in quo maneat suo armaria opere arculario facta unu[m] quidem honestu[m] et vario colore pictu[m] pro conservatione rebus ecclesiae et calicibus [...] una cista pro eiusdem conservatione rebus. Portas h[abe]t dua sad orientem et occidentem sub bona clausura, post occidentale[m] porta[m] est tur[r]is honesta murata [...] sub duabus copulis in eadem pendent campane tres consecratae, una magna, duae minores, fornix quidem est colore tinctus et cuibusdam scudis ornatus pro decore ec[c]lesiae [...].¹²⁸

Unutar dobro ograđenoga prostora groblja 1692. godine opet je opisana drvena kapela Presvetoga Trojstva (ovdje nazvana kapelom sv. Duha), zaključena figuralno oslikanim tabulatom s prikazima svetaca. Pred kapelom je nedavno bio podignut prostran drveni trijem, također natkriven tabulatom: »In coemiterio ad meridiem est capella SS. Spiritus lignea satis ampla quae ab intro tami in corpore et fornice ligneo tabulato, est opere arculario facta et certis figuris et imagines SS. honeste depicta [...] et diametro sibi opositas im[m]ediate contigua est porticus tectis ampla nouiter facta, in qua maneat noua flexoria opere arculario facta, eadem porticus est sub tabulato opere arculario facto [...].¹²⁹

Godine 1693. vizitator izvješćuje kako je zvonik crkve u lošem stanju pa se zabranjuje zvonjava sve dok se zvonik ne popravi. Vjerojatno je brzo bio popravljen jer se već 1695. godine spominje kako je crkva *u lijepom redu*. Te je godine kanonsku vizitaciju obavio arhiđakon Šimun Juda Židić, bivši župnik u Starom Čiču (1680. – 1683.). U tekstu vizitacije provedene 1696. godine po prvi se puta spominje prostrana grobnica (kripta) koju je u crkvi dao podići tadašnji župnik (Florijan Pavlinić): »[...] in eadem capella accessisset cripta una honesta & ampla industria modreni parochi extruend[a].¹³⁰ Ubrzo je svetište vukovinske crkve bilo popločeno pločama od crnoga i crvenoga mramora koje se spominju već iduće, 1697. godine: »[...] post ultima[m] visitation[em] sanctuariu[m] eiusd[em] capellae marmore nigro et rubro, uti et gradus ante altare maius stratu[m] est.¹³¹ Sedam godina kasnije (1704.) u kanonski pohod vukovinskoj crkvi dolazi arhiđakon Pavao Tuškan. Uz mramorno popločenje svetišta (sada se uz crni i crveni spominje i bijeli mramor), Tuškan bilježi kako je novi pod popločen opekama dobio je ostatak crkve: »[...] pavimentu[m] novu[m] per tot[am] corpus eccl[esi]ae lateribus strat[um], sanctuariu[m] uero tot[um] marmore albo, nigro et rubro cu[m] gradibus ante ara B. V. M.¹³²

¹²⁸ NAZ. Protokoli br. 50/VI. Kanonske vizitacije. Arhiđakonat Katedrala [1692.], str. 174. Usp. Janko Barlè, *nav. dj.*, 1911., str. 139.

¹²⁹ NAZ. Protokoli br. 50/VI. Kanonske vizitacije. Arhiđakonat Katedrala [1692.], str. 174.

¹³⁰ NAZ. Protokoli br. 51/VII. Kanonske vizitacije. Arhiđakonat Katedrala [1696.], str. 26.

¹³¹ NAZ. Protokoli br. 51/VII. Kanonske vizitacije. Arhiđakonat Katedrala [1697.], str. 21.

¹³² NAZ. Protokoli br. 52/VIII. Kanonske vizitacije. Arhiđakonat Katedrala [1704.], str. 229.

Osvrnuo se i na zvonik za koji navodi da je izvana obojan, a sakristija i svetište bili su pod novim krovom. Isto tako, saznajemo kako je crkva posvećena Pohodu Blažene Djevice Marije. Ograda oko groblja bila je ponovno popravljena i pokrivena krovicom.¹³³

Arhiđakon Adam Antun Čegetek je 1746. godine u svojoj vizitaciji za crkvu u Vukovini zapisao da je čudotvorna, te da je posjećuju hodočasnici iz udaljenih krajeva koji ondje čine zavjete i upućuju molbe Bogu i Blaženoj Djevici: »miraculosa, quam fideles etiam a longe venientes visitant, vota et petitiones in ea Deo Virginiq̄ue intemeratae offerunt«.¹³⁴ Vjerojatno je pritom mislio na čudotvorni kip Majke Božje koji se nalazio u crkvi i zbog kojeg su hodočasnici dolazili u Vukovinu tražiti zagovor. Za svetište navodi tek da je maleno, a njegove nam točnije dimenzije otkriva arhiđakon Stanislav Pepelko u tekstu vizitacije provedene pet godina ranije (1741.). Prema Pepelku, svetište je dugo koliko i široko: 2 hvata i 10 stopa (otprilike 7 x 7 metara).¹³⁵

Ubrzo je krov na zvoniku i svetištu ponovno trebalo popraviti. Taj podatak zabilježio je arhiđakon Juraj Gaal 1758. godine. Deset godina kasnije (1768.) vizitaciju je obavio Josip Mikinović koji također sugerira popravke, no navodi i da bi se cijela crkva trebala proširiti: »propter ingentem tamen populi concursum occasione solemnitatum«. Vizitatorova preporuka potvrđuje sve veću posjećenost vukovinske crkve koja je postala premalenom za sve vjernike koji su se u njoj okupljali. Mikinović pritom još sugerira da se zvonik povisi i da se napravi i nova kupola koja je već bila u lošem stanju. Janko Barlè navodi kako su u to vrijeme sami župljani napravili ciglanu koja je proizvodila opeke potrebne za proširenje crkve. Istovremeno je vukovinska crkva sve više preuzimala dotadašnju ulogu župne crkve sv. Jurja u Starom Čiču.¹³⁶ Važnu ulogu u okončanju ovoga procesa, tj. konačnoga preseljenja župnoga središta iz Staroga Čiča, te izgradnje nove crkve u Vukovini imao je župnik Adalbert Blažun (1794. – 1829.). Njegov nasljednik, župnik Juraj Rusan (1829. – 1855.) objašnjava kako je Blažun pridonio napuštanju stare župne crkve, ne želeći te štoviše ometajući njezin popravak: »Verum quidem est, episcopum usum tuis iure suo in denominatione; et verum esse praelandatum. Parochum 35 annis praefuisse huic Parochiae. At unum et aliud summo cum damno totius parochiae et ecclesiae contigit. Primum ideo: comes parochi (misli se na Josipa Erdödyja i župnika Blažuna) cunctos petitiones reiecit«.¹³⁷

¹³³ Usp. Janko Barlè, *nav. dj.*, 1911., str. 139 – 140.

¹³⁴ Usp. Janko Barlè, *nav. dj.*, 1911., str. 140.

¹³⁵ Usp. Isto.

¹³⁶ Usp. Janko Barlè, *nav. dj.*, 1911., str. 141.

¹³⁷ Župni arhiv, *Liber Rerum Memorabilium pro Parochia Vetero=Chichensi, Inceptus anno 1830. sub me Parocho Georgio Ruszan. Loci profati. Thomulus primus*, str. 11.

Napuštajući župnu crkvu sv. Jurja u Starom Čiču, vjernici su se okretali novoj crkvi, ovoj u Vukovini. Crkva Pohoda Blažene Djevice Marije prvi se puta naziva župnom crkvom u viziti arhidakona Ignacija Zupančića,¹³⁸ 19. lipnja 1799. godine: »Anno 799° Die 19° Junij Visitavi Ecclesiam Parochialem Sub Titulo B. V. Mariae Visitantis, in Vetero=Chiche Fundatam. Parochialis haec Erecta est solidis Materialibus Sub Fornice [...]«. ¹³⁹ Crkvu sv. Jurja u Starom Čiču isti vizitator naziva *kućnom kapelom*: »capella domestica«. U to je vrijeme vukovinska crkva bila nanovo sagrađena pa 1805. godine isti vizitator kaže za nju da je *eximie reformata*.¹⁴⁰ Zupančić piše kako je crkva 12 hvati duga i 6 široka (22,7 x 11,3 metara), a u sredini nad svodom je tornjić s prozorom. U crkvu se ulazilo kroz troja vrata, a srednja su najveća i nalaze se u osi s tornjem.¹⁴¹

Kao što je već navedeno, današnja je župna crkva u Vukovini sagrađena krajem XVIII. stoljeća. Svoj izvorni oblik crkva je zadržala do danas te su u međuvremenu obavljani tek manji nužni popravci o kojima iscrpno svjedoče podatci zabilježeni u *Župnoj spomenici*. Tako je već 1824. godine popravljena kupola (lukovica) na zvoniku.¹⁴²

Krov crkve je 1871. godine bio pokriven hrastovim daskama, a krov malog tornja (lanterne) nad kupolom limom. Šest godina kasnije crkveni krov je pokriven crijepom. Godine 1892. obojani su *veliki* i *mali toranj* (crkveni zvonik i lanterna nad kupolom), a 1903. godine popravljen je sat na zvoniku. Te je godine također popravljena i ograda oko župne crkve.¹⁴³

Početak 1903. godine župnikom u Vukovini postaje Adam Podolšak (1903. – 1921.) koji je napravio mnogo za župu, u pogledu održavanja, a naročito opremanja crkve. Podolšak tako zapisuje kako je 1907. godine popravljen župni dvor i kako su oličeni crkveni tornjevi, sve troškom crkvene blagajne.¹⁴⁴ Tri godine kasnije ponovno su poduzeti popravci na župnom dvoru, točnije oko vrata i svih prozora te su postavljeni novi podovi u svim prostorijama.¹⁴⁵

Adama Podolškaka nasljeđuje Stjepan Šoštarčić (1926. – 1940.) koji se dolaskom u župu najprije počeo baviti filijalnim kapelama u Kučama, Mraclinu, Rakitovcu i Buševcu. Tek 1930. godine u Spomenici zapisuje kako je u potpunosti dao sagrađiti novu ogradu koju nije zatekao

¹³⁸ U literaturi se još naziva i Ignjat Zupančić ili rijeđe Župančić.

¹³⁹ NAZ. Protokoli br. 146/II. Kanonske vizitacije. A[rhidakonat] Turopolje[1799]., str. 186. Usp. Sanja Cvetnić, *nav. dj.*, 2005., str. 98.

¹⁴⁰ Usp. Krasno obnovljena, izvrsno preoblikovana.

¹⁴¹ Usp. Janko Barl, *nav. dj.*, 1911., str. 142.

¹⁴² Usp. Isto.

¹⁴³ Usp. Župni arhiv, *Liber Rerum Memorabilium pro Parochia Vetero=Chichensi, Inceptus anno 1830. sub me Parocho Georgio Ruszan. Loci profati. Thomulus primus*, bez paginacije [1871., 1877., 1892., 1903.]

¹⁴⁴ Usp. Župni arhiv, *Liber Rerum Memorabilium pro Parochia Vetero=Chichensi, Inceptus anno 1830. sub me Parocho Georgio Ruszan. Loci profati. Thomulus primus*, bez paginacije [1907.]

¹⁴⁵ Usp. Isto, [1910.]

kada je preuzeo službu župnika. Ograda je tada stajala 42 000 dinara, što je u to vrijeme krize bila povećana svota novca, pa je uz doprinose župljana bilo potrebno pozajmljivati novac kako bi se isplatili zidar i bravar.¹⁴⁶ U kolovozu 1934. godine župniku se pridružuje kapelan Ignacije Podkubovšek (kapelan 1934. – 1936., kasnije župnik 1940. – 1945.) koji je odmah primjetio kako bi bilo dobro na pločice u crkvi postaviti drveni pod da bude toplije za zimskih mjeseci. Kapelan je sam sakupljao novčane priloge od župljana te se, osim poda, još nabavio i sat za toranj crkve.¹⁴⁷

Novog župnika Podkubovškega dočekala je crkva u lošem stanju. Župni dvor također je trebalo obnoviti, Podkubovšek piše kako je u svim sobama bio potreban novi strop, a negdje i novi pod. Podkubovšek ujedno zapisuje zanimljiv podatak: Dana 10. srpnja 1940. patronom župe prestaje biti knez Albert Thurn i Taxis, pa je župa od tada *Liberarum Ordinarius collationis*. Neposredno prije te odluke, patron je izdvojio određenu svotu novca za popravak župnog dvora i crkve. Popravak crkve uslijedio je u listopadu iste godine. Krovnište je u cijelosti promijenjeno, a kupolu je popravio limar Mirko Holjevac iz Zagreba.¹⁴⁸ Radovi se sljedećih par godina obustavljaju zbog Drugog svjetskog rata u kojem je crkva oštećena. U noći s 24. na 25. studenoga 1943. miniran je most na potoku Lomnici (nepoznata točna lokacija), a od siline detonacije na crkvi su popucali prozori.¹⁴⁹

Novi svezak Župne spomenice započinje pisati novi župnik, bivši kapelan Đuro Makarević (1945. – 1971., kapelan 1944. – 1945.). Makarević 15. svibnja 1945. zapisuje kako je crkva u lošem stanju: u zidu svetišta probijena je rupa, pa su crkva i oltar puni prašine, ostataka od žbuke, cigle i stakla. Većina prozora je razbijena, a kod tornja je probijen krov. Župni dvor je, doduše bio u dobrom stanju, no u potpunosti je porušena ograda. Nju je Makarević prvu obnovio.¹⁵⁰

Kada je krenula obnova crkve, počelo se od prozora. U drugom svesku Župne spomenice stoji kako su nastradali prozori naručeni od Schillera 1877. godine za vrijeme župnika Franje Batića.¹⁵¹ Batić je, međutim ravnao župom od 1885. do 1902. godine i u prvom svesku Spomenice jasno stoji kako su prozori naručeni 1887. godine.¹⁵² Prozori su u potpunosti postavljeni 29. lipnja 1949. godine. Naručeni su od stakloslikara Pavla Sušilovića iz Zagreba koji

¹⁴⁶ Usp. Isto, [1930.]

¹⁴⁷ Usp. Isto, [1934.]

¹⁴⁸ Usp. Isto, [1940.]

¹⁴⁹ Usp. Isto, [1943.]

¹⁵⁰ Usp. Župni arhiv, *Spomenica župe Vukovina*. Svezak II. [1947. – 2004. (2014.)], str. 15 – 17.

¹⁵¹ Usp. Župni arhiv, *Spomenica župe Vukovina*. Svezak II. [1947. – 2004. (2014.)], str. 32.

¹⁵² Usp. Župni arhiv, *Liber Rerum Memorabilium pro Parochia Vetero=Chichensi, Inceptus anno 1830. sub me Parocho Georgio Ruszan. Loci profati. Thomulus primus*, bez paginacije [1887.].

je dobio naputak da prozore u okrugloj lađi načini u istom stilu i boji kakvi su bili. U svetištu je postavljen prozor s likom sv. Jurja i starohrvatskim pleterom (**slika 22**).¹⁵³ Na njemu je napisano:

»U SPOMEN 100 GOD. PROPASTI ŽUPNE CRKVE
SV. JURJA U ST. ČIČU/ POSTAVIŠE ŽUPLJANI I JURAJ
MAKAREVIĆ, UPR. ŽUPE / GOD. / 1949.«

Pavao Sušilović ponovno radi za crkvu 1950. godine. Pozvan je da nad ulaznim vratima napravi prozor, kao i nad unutarnjim vratima u predvorju (**slika 23**).¹⁵⁴

Tadašnji župnik Makarević bilježi 12. srpnja 1956. godine kako je sagrađena i asfaltirana nova cesta Zagreb – Sisak. Zbog te se ceste morala srušiti stara ograda oko crkve, no poduzeće koje je izvodilo radove, u potpunosti je podmirilo trošak za izgradnju nove. Već 5. kolovoza iste godine župnik bilježi bojanje nove željezne ograde.¹⁵⁵

Velika sanacija vanjskih zidova crkve izvodila se od 25. srpnja do 1. studenoga 1963. godine. Kako piše Makarević, vanjski zidovi su bili puni mahovine, na nekim mjestima je opadala žbuka, a ponegdje je još bilo rupa na zidovima od metaka. Radovi su počeli u suradnji s Nikolom Roginićem, a dolazili su i konzervatori i akademski slikari koji su savjetovali kakve boje treba upotrebljavati. U tim radovima obnovljeni su i žljebovi krovništa i otkopani temelji crkve koji su se sušili dva mjeseca (»[...] to je zato, da bi crkva dobila zraka, da ne vuče vodu gore na zidove [...]«).¹⁵⁶

Devet godina kasnije, unatoč nedavnoj sanaciji zidova, vlaga ponovno nagriza crkvu. Žljebovi su također već bili truli i puni rupa pa su se mijenjali. Zbog vlage opadala je žbuka na nekim dijelovima zidova i zbog nje su električne instalacije na sjevernoj strani bile uništene. Tadašnji župnik Slavko Šagud (1971. – 1987.) u Spomenici iznosi planove za prenamjenu jedne prostorije na katu crkve kraj tornja u prostoriju za vjeronauk. Šagud također bilježi i radove na župnom dvoru. Piše kako su izmijenili dotrajale električne instalacije te sredili vodovod i kupili neki novi namještaj.¹⁵⁷ U godini 1980. bilježi kako je lim na tornju i kupoli potrebno mijenjati jer je dotrajavao. U godinama 1984. i 1985. bilo je dosta radova. Mali toranj na kupoli je potpuno izmijenjen, a na velikom su tornju promijenjene sve dotrajale daske i grede.¹⁵⁸

¹⁵³ Usp. Župni arhiv, *Spomenica župe Vukovina*. Svezak II. [1947. – 2004. (2014.)], str. 32. Za starohrvatski pleter Makarević piše kao o zasebnom motivu, no povijest umjetnosti ga svrstava u znatno širi kontekst. Usp. Sanja Cvetnić, *nav. dj.*, 2005., str. 89.

¹⁵⁴ Usp. Župni arhiv, *Spomenica župe Vukovina*. Svezak II. [1947. – 2004. (2014.)], str. 37.

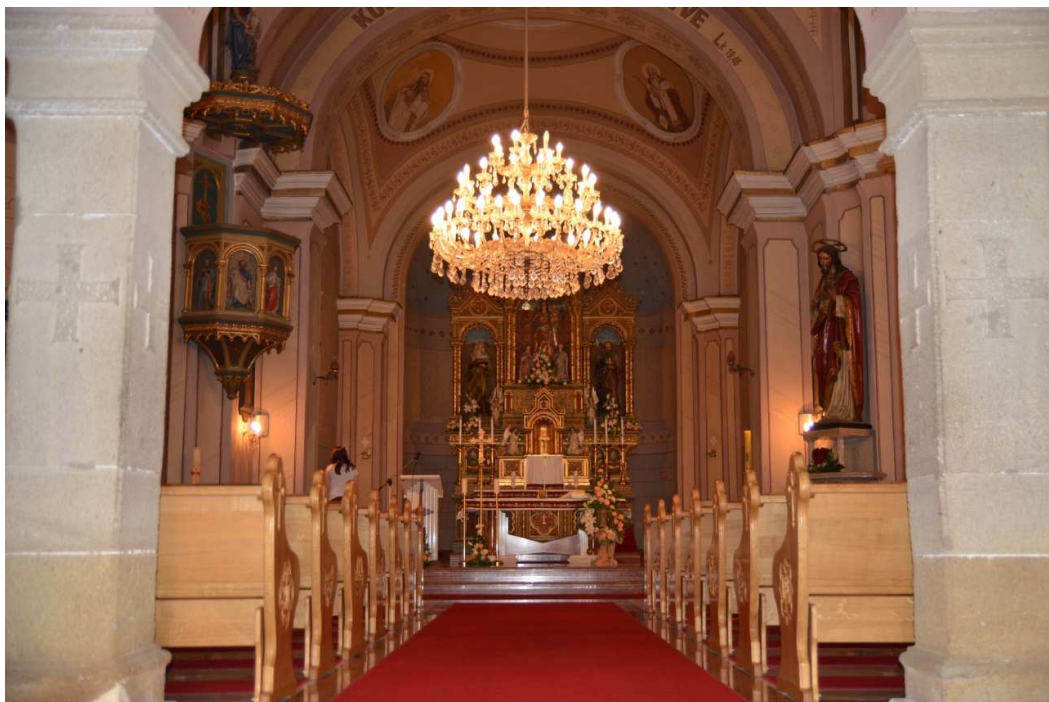
¹⁵⁵ Usp. Isto, str. 83 – 84.

¹⁵⁶ Isto, str. 142 – 144.

¹⁵⁷ Usp. Župni arhiv, *Spomenica župe Vukovina*. Svezak II. [1947. – 2004. (2014.)], str. 191 – 192.

¹⁵⁸ Usp. Isto, str. 250.

Dvije godine kasnije, točnije 1987., dolazi sadašnji župnik Đuro Sabolek za čijeg se župnikovanja dosta toga obnovilo. Najvažniji radovi započeti već 1988. godine, uvršeni su u poglavlje o konzervaciji župne crkve.

Slika 17 – Pogled na crkvu Pohoda Blažene Djevice Marije iz predvorja. Sa svake strane prolaza vide se dva stupca zasječenih bridova, slično kako ih opisuje Andela Horvat (1961.).

Slika 18 – Kapela sv. Jurja, 1969., Staro Čiče.

Slika 19 – Stari župni dvor župe Vukovina, 1830., Staro Čiče.

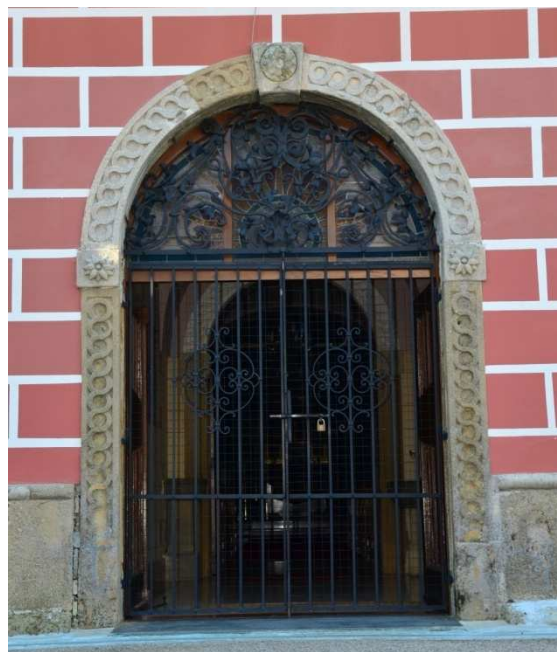
Slika 20 – Župni dvor župe Vukovina, 1990. – 1994., Staro Čiče.

Slika 21 – Župna crkva Pohoda Blažene Djevice Marije, kraj XVIII. st., Vukovina.

Slika 22 - Pavao Sušilović, *Sv. Juraj ubija zmaja*, 1949., vitraj, župna crkva Pohoda Blažene Djevice Marije, Vukovina.

Slika 23 – Glavna ulazna vrata, župna crkva Pohoda Blažene Djevice Marije, kraj XVIII. st., Vukovina.

6. Opremanje i uređenje župne crkve Pohoda Blažene Djevice Marije od 1642. godine do danas

Osim svojim vanjskim izgledom, župna crkva u Vukovini ističe se svojim unutarnjim uređenjem. Još dok je bila samo filijalna kapela u staročičkoj župi, bila je posebna po svojim oltarima i bogatstvu zavjetnih darova koje je dobivala u čast Majci Božjoj Vukovinskoj. Zahvaljujući proštenjima, tada još područna kapela, bogatila se i mogla si je priuštiti lijepe žrtvenike i ostali namještaj.

6.1. Glavni oltar

Prvi spomen glavnog oltara donosi vizitacija iz 1642. godine, u kojoj saznajemo da je kapela imala tri neposvećena žrtvenika od kojih je glavni nov. Čini se kako je oltar bio prilično jednostavan jer se nad zidanom menzom spominje tek nova i lijepa *ploča* (slika ili dio starijega gotičkoga oltara): »Altaria 3. murata, et no[n] consecrata, uti etiam eccl[es]ia, maius cu[m] sua tabula noua pulchra [...]«. ¹⁵⁹ Prvi detaljniji opis glavnog oltara datira iz 1649. godine, kada se spominje glavni žrtvenik posvećen Blaženoj Djevici Mariji, te bočni oltari posvećeni sv. Mihaelu Arkandelu i Svetim trima kraljevima. Potonji je nad zidanom menzom imao novi retabl: »Tria h[abe]t Altaria majus B. Mariae V[ir]ginis cum sua ara. Ad part[em] dextram B. Michaelis Archangeli [...] Et ad parte[m] sinistram Trium Regu[m] cu[m] ara noua.«. ¹⁶⁰ Na glavnom se oltaru u tabernakulu čuvalo Presveto, posve sukladno poslijetridentskom zahtjevu. ¹⁶¹ U vizitaciji arhidakona Ljudevita Vukoslavića iz 1668. godine dobivamo nešto detaljniji opis glavnoga oltara. On piše kako je veliki žrtvenik »drven, ukusan i pozlaćen«. U sredini se nalazi kip Blažene Djevice Marije koja drži Isusa u naručju, a oko nje nalaze se kipovi raznih svetaca. Presveto se čuvalo u srebrnom kaležu u pozlaćenom svetohraništu na tome žrtveniku. ¹⁶² Ističe se još i popis crkvenih predmeta. Navode se, primjerice pet srebrnih, pozlaćenih kaleža, srebrne posudice za ulje koje je poklonio župnik Tomo Bogdan (1659. – 1676.) te čak trinaest kazula. ¹⁶³

¹⁵⁹ NAZ. Protokoli br. 3/III. Kanonske vizitacije. Različne [1642.], str. 149/521. Usp. Janko Barlè, *nav. dj.*, 1911., str. 136.

¹⁶⁰ NAZ. Protokoli br. 2/II. Kanonske vizitacije. Različne 1649. – 59. [1649.], str. 25. Usp. Sanja Cvetnić, *nav. dj.*, 2005., str. 92.

¹⁶¹ Usp. Sanja Cvetnić, *nav. dj.*, 2005., str. 92.

¹⁶² Janko Barlè, *nav. dj.*, 1911., str. 136. O Presvetom još piše i Sanja Cvetnić u *Župa Pohoda Blažene Djevice Marije: povijest baštine i pastoralni rad*. Župa Pohoda Blažene Djevice Marije Vukovina, 2005., str. 93.

¹⁶³ Usp. Janko Barlè, *nav. dj.*, 1911., str. 136.

Vizitacija obavljena deset godina kasnije (1678.) napokon nam pruža potpun opis svih žrtvenika u kapeli. Navodi se, između ostalog kako se u kapeli nalaze četiri žrtvenika i svi su posvećeni.¹⁶⁴ Za glavni oltar vizitator navodi kako je rad stolara i kipara (formulacija koja će se često ponavljati u kasnijim opisima oltarā), obojan i pozlaćen. U sredini se nalazio Čudotvorni kip Majke Božje, a sa strana mu se nalaze kipovi svetih Petra i Pavla, te svetih ugarskih kraljeva Stjepana i Ladislava – svetaca osobito povezanih sa Zagrebačkom biskupijom. Zanimljiva je pojedinost da se i Bogorodičin kip opisuje kao rad stolara i kipara, usto i oslikan, pozlaćen, te lijepo ukrašen. Ova bi formulacija također mogla upućivati kako se u središtu vukovinskoga oltara tada još nalazio dio starijega gotičkoga retabla s Marijinim likom u središtu, nalik onima koji su u XVII. i XVIII. stoljeću svoje mjesto pronašli na glavnim oltarima franjevačke crkve u Remetincu (1669.; danas u Muzeju za umjetnost i obrt u Zagrebu) ili pavlinske crkve u Remetama (1707.):¹⁶⁵ »[...] maius ornat[um] altari ligneo arculario et sculptorio opere facto, picto et deaurato in cuius medio est statua Beat[issim]ae Virg[inis] Mariae Muraculosae arculario et sculptorio opere facta, picta, et inaurata, pulchre ornata, inter statuas SS. Petri, et Pauli ap[osto]lor[um], ac SS. Stephani, et Ladislai regum [...]«. ¹⁶⁶ U gornjem dijelu nalazio se prikaz Presvetoga Trojstva flankiran kipovima svetica Katarine, Barbare, Ursule i Apolonije: »[...] in superiore vero parte S[anctis]si[m]ae Trinitati, inter statuas SS. Catharinae, et Barbarae, ac Vrsulae, et Apolloniae Virginiu[m] et Martyru[m]. In Superficie vero certa cifra.« ¹⁶⁷ Nažalost, ne postoji nikakav slikovni prikaz ili skica toga oltara, ali iz ikonografije svetaca možemo pretpostaviti kako je žrtvenik izgledao (**slika 24**). Nije slučajno da se uz Čudotvorni kip Majke Božje nalaze sveti Ladislav i Stjepan te Petar i Pavao. Sveti Ladislav je bio mađarski kralj u XI. stoljeću i učvrstio je kršćanstvo u Mađarskoj, a čak i prije formalnoga sjedinjenja Ugarske s Hrvatskom (1102.), osnovao je Zagrebačku biskupiju 1094. godine. Prikazuje se kao vitez s kraljevskim plaštem i krunom na glavi. U ruci drži sjekiru ili mač. Često se prikazuje sa svetim Stjepanom kraljem.¹⁶⁸ Sveti Stjepan kralj, Ladislavov kanonizirani predak kojemu je po osnutku biskupije ovaj posvetio zagrebačku katedralu, prikazuje se kao stariji vitez u kraljevskom plaštu, okrunjen, držeći

¹⁶⁴ Taj podatak spominje se već u vizitaciji iz 1668. godine.

¹⁶⁵ O glavnim oltarima crkava u Remetincu i Remetama vidi: Nela Tarbuk, *Nekadašnji glavni oltar iz župne crkve Bl. Dj. Marije Kraljice svete Krunice u Remetincu*, u: AA.VV., *Patačići od Zajezde i crkva u Remetincu*, Zagreb, Župa Blažebne Djevice Marije Kraljice sv. Krunice Remetinec – Grad Novi Marof – Društvo za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije »Tkalčić«, str. str. 135 – 152; Danko Šourek, *Donatorska i naručiteljska djelatnost zagrebačkoga kanonika Ivana Znike*, u: *Tkalčić. Godišnjak Društva za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije*, 9, 2005., str. 327 – 410 (375 – 384).

¹⁶⁶ NAZ. Protokoli br. 46/II. Kanonske vizitacije. Arhidakonat Katedrala [1678.], str. 237.

¹⁶⁷ Isto.

¹⁶⁸ Usp. Anđelko Badurina, *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, Sveučilišna naklada Liber, Kršćanska sadašnjost, Institut za povijest umjetnosti, Zagreb, 1979., str. 372 – 373.

kraljevsku jabuku i žezlo.¹⁶⁹ Sveti Petar i Pavao se pak smatraju pravim utemeljiteljima kršćanske Crkve i zato se često prikazuju zajedno. Sveti Pavao prikazuje se kako drži mač i knjigu ili svitke svojih poslanica¹⁷⁰, a sveti Petar u svojim prikazima najčešće drži ključ (ili ključeve) neba, rjeđe drži ribu, a odjeven je u žuti plašt.¹⁷¹ Ova četiri sveca često se prikazuju jedni uz druge (Stjepan uz Petra, Ladislav uz Pavla) da bi se naglasilo apostolsko djelovanje svetih kraljeva u Panoniji.¹⁷² Sveta Apolonija je zaštitnica zubara i prikazuje se kako drži kliješta s iščupanim zubom, svetoj Barbari atribut je kula, svetoj Katarini (Aleksandrijskoj) kotač sa šiljcima, a svetoj Ursuli strelica.¹⁷³ Na kraju, ako usporedimo glavni oltar u matičnoj župnoj crkvi sv. Jurja iz iste vizitacije, možemo primjetiti kako je glavni oltar u vukovinskoj crkvi bio puno bogatiji, a time vjerojatno i veći.¹⁷⁴

Sljedeći detaljniji opis glavnoga oltara vukovinske crkve, zabilježen tijekom kanonske vizitacije 1692. godine, svjedoči o određenim promjenama koje bi mogle upućivati na podizanje novoga oltara s gotovo identičnim ikonografskim programom, ili (vjerojatnije) tek dodatku novoga elementa njegovoj bogatoj kiparskoj dekoraciji. U gotovo ponovljenom rasporedu skulptura zatečenih na oltaru u prethodnoj vizitaciji, sada se, između svetica u gornjem dijelu, umjesto Boga Oca navodi kip Krista vezanih ruku, u kojima je, sukladno ikonografskom prikazu *Imago Pietatis*, vjerojatno držao trsku sa spužvom natopljenom octom ili koplje kojim mu je rimski vojnik probio bok: »In superiori vero parte in medio statua Ch[rist]i ad manus legati et [...] tenentis [...]«. ¹⁷⁵ Prikaz Boga Oca sada se nalazio na samome vrhu oltara: »[...] superficiem terminat Deus Pater«. ¹⁷⁶

Nešto više o glavnom oltaru i Čudotvornom kipu Majke Božje saznajemo iz teksta vizitacije iz 1695. godine. Tu je vizitaciju obavio arhiđakon Šimun Juda Židić, koji je ujedno nekad bio i staroćički župnik (1680 – 1683). Židić navodi kako je oltar urešen prikladnim pločama, ukrasima i stupovima, te dobro pozlaćen: »Qod ornau[m] honestis tabulis, cifris et column[as], bene inaurat[um] operis arcularij et sculpt[orij]«. ¹⁷⁷ O čudotvornom kipu piše kako je

¹⁶⁹ Usp. Anđelko Badurina, *nav. dj.*, 1979., str. 574.

¹⁷⁰ Usp. Anđelko Badurina, *nav. dj.*, 1979., str. 454.

¹⁷¹ Usp. Isto, str. 457.

¹⁷² Usp. Marija Mirković, *Ikonoografija sv. Ladislava na području Zagrebačke (nad)biskupije*, AA. VV., *Zagrebačka biskupija i Zagreb 1094 – 1994*, Zagreb, Nadbiskupija Zagrebačka, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 1994., str. 587.

¹⁷³ Usp. Marija Mirković, *nav. dj.* 1994, str. 129, 138, 325, 576.

¹⁷⁴ Usp. Janko Barlè, *nav. dj.*, 1911., str. 130.

¹⁷⁵ NAZ. Protokoli br. 50/VI. Kanonske vizitacije. Arhiđakonat Katedrala [1692.], str. 124. Usp. Janko Barlè, *nav. dj.*, 1911., str. 139.

¹⁷⁶ Isto.

¹⁷⁷ NAZ. Protokoli br. 51/VII. Kanonske vizitacije. Arhiđakonat Katedrala [1695.], str. 53. Usp. Janko Barlè, *nav. dj.*, 1911., str. 139.

ukrašen modrom svilenom tkaninom (antependijem), te još jednom, nježnom tkaninom od tankoga platna: »In medio in inferiori positura habet statua Miraculosae Magnae Matris sculpt[a] et deaurat[a]. Quae ornat hic et nunc antependio ceruleo sericeo, e talio delicato et tenui ex tela«. ¹⁷⁸ Osim spomenutim antependijima Marijin je kip bio ukrašen i različitim relikvijarima koje su bile izradile redovnice: »Deinde diuersis reliquiaribus operis monialiu[m]«. ¹⁷⁹ Iz opisa pak same skulpture moguće je pretpostaviti kako se već tada na oltaru nalazio kip Bogorodice s Djetetom koji i danas krasi glavni oltar vukovinske crkve. I Bogorodica i Dijete koje je držala u rukama već su bili okrunjeni srebrenim, pozlaćenim krunama: »Et supra caput miraculosae statuae habet corona argentea inaurata, ita etia[m] supra Jesum, que[m] Mat[er] Miraculosa gestant manibus«. ¹⁸⁰ Kip Krista vezanih ruku vizitator Židić izričito navodi kao Ecce Homo (**slika 25**), a saznajemo i kako je lik Boga Oca na vrhu oltara *lebdio* na oblaku: »In superiori vero positura in medio habet statua X[ris]ti D[omi]ni sculpt[a] et deaurat[a]. Ecce homo. [...] In sumitate uero habet statua Dei Patris sculpt[a], et deaurat[a] in nube [...]«. ¹⁸¹ Oltar je krasilo jedno srebreno i jedno drveno raspelo, relikvijari pod staklom, različiti drugi prikazi, šest očito raskošno izvedenih i pozlaćenih (kanonskih) tablica, te četiri drvena, pozlačena svijećnjaka: »Coeteru[m] ornat hoc altare cruxifixo argenteo, at aliio ligneo 2. Reliquiaribus honestis [...] operis monialiu[m] et cu[m] vitris. Et aliijs diuersis imaginibus cu[m] honestis lastis. Tabulis 6 Sacru[m] [...] et Evangelio S. Joann. opere sculpt[orio] elaborat[ae] et bene inaurat[ae]. 4 candelabris ligneis inaurat[ae]«. ¹⁸²

Kanonska vizitacija iz 1704. godine dodatno opisuje kip Majke Božje Vukovinske u središtu glavnoga oltara, navodeći detalje koji ga još jasnije povezuju s današnjom skulpturom. Okrunjena Bogorodica u lijevoj je ruci nosila također okrunjenoga *Isuseka*, a u desnoj žezlo. Bila je odjevena u bijelu opravu izvezenu različitim bojama: »[...] in sinistra gestans Iesulum, dextra uero sceptru[m], corona[m] h[abe]t argentea[m] et deaurata[m] uti et Iesulus. vestita alba vesticula accu picta vario colore [...]«. ¹⁸³

¹⁷⁸ Isto. Nije posve jasno odnosi li se ovaj navod na Bogorodičinu skulpturu ili na oltar u cjelini (što bi s obzirom na izraz *antependio* bilo i logičnije). Prenoseći podatke iz iste vizitacije, Janko Barlè (1911.) spomenute tkanine interpretira kao »svileno odijelo modre boje i odijelo od finog platna« u koja se kip odijevao prigodom većih svečanosti. Usp. Janko Barlè, *nav. dj.*, 1911., str. 139.

¹⁷⁹ NAZ. Protokoli br. 51/VII. Kanonske vizitacije. Arhidakonat Katedrala [1695.], str. 53. Usp. Janko Barlè, *nav. dj.*, 1911., str. 139.

¹⁸⁰ Isto.

¹⁸¹ Isto.

¹⁸² Isto.

¹⁸³ NAZ. Protokoli br. 52/VIII. Kanonske vizitacije. Arhidakonat Katedrala [1704.], str. 229. Usp. Janko Barlè, *nav. dj.*, 1911., str. 139 – 140.

Čini se kako se glavni oltar nije znatnije promijenio tijekom XVIII. stoljeća. Arhidakon Ignjat Zupančić obavio je povijesnu kanoničku vizitaciju 1799. godine kada je crkva Pohoda Blažene Djevice Marije u Vukovini prvi puta na prvom mjestu u vizitaciji i tako se smatra župnom crkvom. Te godine zabilježene su neke novine na velikom žrtveniku. Više se ne spominju kipovi svetaca i svetica uz Čudotvorni kip, nego su uz njega bila dva anđela (**slika 26**) i dva relikvijara te su još dva relikvijara bila uz svetohranište: »Altaria habet 3. Ara Major B.V.M. Visitantis, arcularii et sculptorii operis depicta, ac suis locis bene inaurata, in cuius Medio Statua eiusdem Virginis [...] elevatior Parieti affixa bene depicta, et insigniter inaurata, cum duobus aequae depictis, eam Stipantibus, Angelies ac duobus elegantibus Reliquiaribus. Supra Mensem Muratam Tabernaculum Arcularii laboris bene[m] depictum et inauretum, elegans duobus Reliquiaribus, ac totidem ex singula parte Piiramidibus laminas ad insigniter [...] provisum«. ¹⁸⁴ Ovaj ikonografski program središnjega dijela zadržan je i na današnjem glavnom oltaru vukovinske crkve.

Godine 1894. nabavljeni su novi kipovi za veliki žrtvenik i to kipovi Srca Isusova i Marijina te dva anđela koji kleče. ¹⁸⁵

Dolaskom novog župnika Adama Podolšaka 1903. godine mnoge stvari u crkvi su izmijenjene, pa tako i glavni oltar. Izradu novog oltara naručuje od tirolskog umjetnika Ferdinanda Stuflessera za 2000 forinti. Oltar je pozlaćen i posvećen na samu Cvjetnicu, 27. ožujka 1904. godine. Kip Čudotvorne Majke Božje (*Thaumaturga*) ostao je isti i našao je svoje mjesto na oltaru. ¹⁸⁶

Kipar Ferdinand Stuflesser potječe iz Tirola, odnosno doline Gröden. Svoju radionicu osnovanu 1875. godine imao je St. Ulrichu i ona je proizvela mnogo djela, od kojih su brojni oltari naručeni baš za kontinentalnu Hrvatsku. Upravo je krajem XIX. i početkom XX. stoljeća, Tirol bio »priznati centar sakralne skulpture na području cjelokupne Monarhije«. ¹⁸⁷ Stuflesserova radionica bila je jedna od najećenijih radionica XIX. stoljeća doline Gröden. Naručitelji radova dolazili su iz čitave Monarhije, čak i šire zahvaljujući dobroj promidžbi. Tako su se radionice reklamirale putem glasila (kod nas *Katoličkoga lista*), ali tiskali su i prospekte s reprodukcijama svojih djela, njihovim opisom i cijenom (**slika 27**). ¹⁸⁸ U tim se radionicama masovno proizvodilo.

¹⁸⁴ NAZ. Protokoli br. 146/II. Kanonske vizitacije. A[rhidakon]at] Turopolje [1799.], str. 186. Usp. Janko Barlè, *nav. dj.*, 1911., str. 142; Sanja Cvetnić, *nav. dj.*, 2005., str. 101.

¹⁸⁵ Usp. Župni arhiv, *Liber Rerum Memorabilium pro Parochia Vetero=Chichensi, Inceptus anno 1830. sub me Parocho Georgio Ruszan. Loci profati. Thomulus primus*, bez paginacije [1894.].

¹⁸⁶ Usp. Župni arhiv, *Liber Rerum Memorabilium pro Parochia Vetero=Chichensi, Inceptus anno 1830. sub me Parocho Georgio Ruszan. Loci profati. Thomulus primus*, bez paginacije [1904.].

¹⁸⁷ Irena Kraševac, *Kipar Ferdinand Stuflesser*, u: *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 27, Zagreb, 2003., str. 231.

¹⁸⁸ Usp. Irena Kraševac, *nav. dj.*, 2003., str. 232.

Bilo je zaposleno više majstora i svaki je imao svoj zadatak, no finalni je proizvod osobno signirao vlasnik radionice, u ovom slučaju Ferdinand Stuflesser. Zbog velikog broja narudžbi i bilo je potrebno imati više kipara. Upravo zbog takve masovne proizvodnje dugo se smatralo da su tirolski oltari upitne umjetničke vrijednosti. No ipak, među brojnim se tirolskim radionicama najviše ističe Stuflesserova kao ona koja ima visoku kvalitetu.¹⁸⁹

Razorni potres koji je pogodio Zagreb i okolicu 1880. godine, uništio je brojne profane i sakralne objekte.¹⁹⁰ Taj je događaj naveo župnike mnogih oštećenih crkava da naruče nove oltare i ostali namještaj i to upravo od dobro poznatih tirolskih umjetnika. Tako je radionica Ferdinanda Stuflessera krajem XIX. i početkom XX. stoljeća imala mnogo posla. Njegovim oltarima mogu se pohvaliti crkva Navještenja Marijina u Klanjcu, župna crkva svete Ane u Loboru, crkve u Drenovcu i Kostajnici, crkva Presvetog Trojstva u Donjoj Stubici. Bazilika Srca Isusova u Zagrebu može se pohvaliti s čak osam pozlaćenih oltara toga umjetnika.¹⁹¹ Oltare te crkve posebno je obradila Olga Maruševski u svojoj studiji (1991.) te navodi kako su ti oltari, podignuti od 1903. do 1907. godine »drveni, bogato izrezbareni obojeni i pozlačeni arhitektonski oltari u neorenesansnoj i neobaroknoj stilizaciji s predelama izvedenima u obojenom reljefu«. ¹⁹² S druge strane, župnik crkve Uznesenja Marijina u Molvama naručio je gradnju glavnog oltara od Stuflessera iako mu je bilo preporučeno da to uradi kod domaćih obrtnika. Naime, Zemaljska je Vlada preuzela kontrolu nad gradnjom i opremanjem crkava na području nedavno razvojačene Vojne Krajine (1870.) gdje se nalazi i molvarska župa. Župnik je to opravdao tako da je »naveo da su ga na taj postupak navele brojne 'svjedočbe' (odnosno medalje, priznanja) koje je Stuflesser dobio za svoje radove, a koje je vidio u katalogu tvrtke iz 1893. godine«. ¹⁹³ Takva zabrana naručivanja crkvenoga pokretnoga inventara kod stranih obrtnika nastupila je tek 1912. godine za sjeverozapadnu Hrvatsku, no tada je već polako prestajalo razdoblje velike obnove nakon razornog potresa. ¹⁹⁴

Tirolska sakralna skulptura tipična je po mnogočemu. Za izradu oltara i kipova koristilo se drvo koje je raslo u blizini, najčešće je to bila vrsta čempresa (lat. *pinus cembra*), ali i lipovina, jelovina i kruškovo drvo. Njihova tekstura je mekana i jednolična stoga je bila pogodna za

¹⁸⁹ Usp. Irena Kraševac, *nav. dj.*, 2003., str. 233.

¹⁹⁰ Za župnu crkvu u Vukovini nigdje se točno ne navodi da je imalo oštećena u spomenutom potresu. Naime, tadašnji župnik Nikola Folnegović (1856 – 1884) nigdje ne zapisuje taj događaj i njegove posljedice. Zanimljivo je kako je nadaleka župna crkva u Velikoj Gorici, Navještenja Blažene Djevice Marije, udaljena zračnom linijom manje od 5 km, bila jako oštećena te je intervenirao poznati arhitekt i restaurator Herman Bollé.

¹⁹¹ Usp. Irena Kraševac, *nav. dj.*, 2003., str. 234.

¹⁹² Olga Maruševski, *Bazilika Srca Isusova u Zagrebu*, u: *Obnovljeni život*, 3-4, Zagreb, 1991., str. 345.

¹⁹³ Dragan Damjanović, *Oltari župne crkve Uznesenja Blažene Djevice Marije u Molvama*, u: *Podravina. Časopis za multidisciplinarna istraživanja*, godina VIII, 2009., broj 15, , str. 124.

¹⁹⁴ Usp. Irena Kraševac, *nav. dj.*, 2003., str. 237.

rezbarenje. Važna faza obrade bila je grundiranje. Ono se sastoji od premazivanja posebnim smjesama i ponovnim brušenjem. Tirolski su umjetnici voljeli tzv. efekt porculana.¹⁹⁵ Nastojali su prenijeti što prirodnije boje, zato su veliku pažnju pridavali polikromiranju. Pažljivo su birali boje jer su često one nositelji atributa svetaca. Da bi boja što dulje trajala, figure su premazivali završnim lakom.¹⁹⁶

Glavni oltar (**slika 28**) u vukovinskoj crkvi ističe se svojom veličinom i kvalitetom. Trodijelni je, središnja niša izdignuta je u odnosu na one pokrajnje, i u njoj je smješten stari kip Čudotvorne Majke Božje. U bočnim nišama smješteni su kipovi Bogorodičinih roditelja, svetih Ane i Joakima, dobrih proporcija, vjerno obrađene draperije i pobožnog izraza lica (**slike 29 i 30**). Kipovima pod nogama nalaze se nešto manji kipovi anđela. Pozadina niša oslikana je zvjezdanim nebom i draperijom. Ispod središnje niše nalazi se tabernakul koji flankiraju anđeli adoranti (**slika 31**). Cijela arhitektura oltara ističe se ornamentalnom dekoracijom koja je oslikana i pozlaćena.¹⁹⁷ Zona predele podijeljena je u polja u kojim se nalaze reljefni simbolični prikazi svetih sakramenata (**slike 32, 33 i 34**).

Stara skulptura Majke Božje (*Thaumaturga*) prikazana je kao Nebeska Kraljica. Ona je okrunjena, ima žezlo u ruci, a Dijete kojeg drži ima u ruci kraljevsku jabuku (**slika 35**). Kako navodi Sanja Cvetnić (2005.), taj se ikonografski tip često javlja u hodočasničkim crkvama srednje Europe.¹⁹⁸

Cijeli oltar ističe se detaljima kojima je Stuflesser pridavao posebnu pozornost i precizno ih izradio. On nije težio slobodi umjetničkih rukopisa ni time da pokaže individualnu umjetničku kreaciju, nego da time prenese objektivni izraz i religijski duh.¹⁹⁹

Stuflesser je sva svoja djela jednako signirao. Tako se i na ovom oltaru s bočne strane nalazi njegov potpis (**slika 36**).

6.2. Bočni oltari

Ferdinand Stuflesser također je izradio i bočne oltare koji se i danas nalaze u vukovinskoj crkvi. Međutim, na njihovim mjestima izmjenjivali su se drugi oltari, ali i titulari.

¹⁹⁵ Usp. Irena Kraševac, *Tirolska sakralna skulptura i oltari na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće u sjevernoj Hrvatskoj*, u: *Anali Galerije Antuna Augustinčića* 26, 2006., str. 6.

¹⁹⁶ Usp. Irena Kraševac, *nav. dj.*, 2003., str. 236.

¹⁹⁷ Usp. Irena Kraševac, *nav. dj.*, 2003., str. 234.

¹⁹⁸ Usp. Sanja Cvetnić, *nav. dj.*, 2005., str. 102.

¹⁹⁹ Usp. Ljubica Pernar Robić, *Župa Pohoda Blažebe Djevice Marije Vukovina*, u: Ljubica Pernar Robić, Sanja Cvetnić, *Župa Pohoda Blažene Djevice Marije Vukovina: Povijest baštine i pastoralni rad*, Župa Pohoda Blažene Djevice Marije Vukovina, str. 236.

Već u vizitaciji iz 1642. godine spominje se kako kapela Blažene Djevice Marije u Vukovini postoje tri neposvećena oltara.²⁰⁰ Kratke opise oltara nalazimo u vizitaciji iz 1649. godine. S desne strane, odnosno na južnoj strani (na strani poslanice), nalazio se žrtvenik svetog Mihaela arkandela, a na strani evanđelja stajao je novi žrtvenik Svetih triju kraljeva: »Tria h[abe]t altaria. Majus B. Mariae V[ir]ginis cum sua ara. Ad part[em] dextram B. Michaelis Archangeli cum itinio sine altari honesto. Et ad parte[m] sinistram Trium Regu[m] cu[m] ara nova«. ²⁰¹

U idućoj vizitaciji Ljudevita Vukoslavića iz 1668. godine, spominje se veliki bočni žrtvenik svetog Antuna, tek nabavljen. Doduše, nije još bio do kraja obojan i pozlaćen. Drugi je bočni žrtvenik bio star i manji, i već je dogovorena izrada novoga žrtvenika. Te se godine spominje i četvrti žrtvenik, uz glavni i dva bočna. Za njega Vukoslavić piše kako je obojan i pozlaćen.²⁰²

Lijep opis bočnih oltara donosi tekst vizitacije provedene deset godina kasnije (1678.). U crkvi, se uz glavni navode tri bočna oltara, no onaj sv. Antuna više se ne spominje. Sva četiri žrtvenika su posvećena. Na strani poslanice nalazio se žrtvenik svetoga Mihaela arkandela. Oltar je bio rad stolara i kipara, oslikan i pozlaćen. U sredini se nalazila slika titulara, a sa strana kipovi svetih Tome i Jakova apostola. Iznad, na atici, u sredini se nalazila slika svetoga Antuna Padovanskog, a do slike kipovi sv. Katarine i Barbare te svetih arkandela Mihaela i Rafaela. Oltar je bio zaključen malenim križom: »Ad cornu Epistolae est ara lignea arculario, et sculptorio opere facta sub titulo S. Michaelis Archang[eli] picta, et inaurata. In cuius medio est Imago patroni picta, inter statuas SS. Thomae, et Jacobi Ap[osto]lor[um]. Superius uero imago S. Antonius Paduani picta, Inter statuas uero SS. Catharinae et Barbare Virgin[is], et Mart[iris], ac SS. Archngelor[um] Michaelis Archang[eli] et Raphaelis. In Superficie uero Crucula«. ²⁰³ Godine 1692. uz gotovo isti opis oltara, na njegovu se vrhu (kao i na vrhu oltara Svetih triju kraljeva) umjesto križa spominje ukras u obliku sunčevih zraka: »[...] in supernitate manet cifra per modu[m] radij solis«. ²⁰⁴ Već 1695. godine, na vrhu oltara nalazila se, međutim, slika na dasci s prikazom sv. Duha. Iste je godine vizitator zabilježio kako se na oltaru nalazi drveno raspelo, četiri drvena svijećnjaka, stolnjaci, te laneni antependij protkan raznobojnim cvjetovima: »Et in

²⁰⁰ NAZ. Protokoli br. 3/III. Kanonske vizitacije. Različne [1642.], str. 149.

²⁰¹ NAZ. Protokoli br. 2/II. Kanonske vizitacije. Različne 1649. – 59. [1649.], str. 23 Usp. Sanja Cvetnić, *nav. dj.*, 2005., str. 92.

²⁰² Usp. Janko Barl, *nav. dj.*, 1911., str. 136.

²⁰³ NAZ. Protokoli br. 46/II. Kanonske vizitacije. Arhidakonat Katedrala [1678.], str. 237. Usp. Janko Barl, *nav. dj.*, 1911., str. 138.

²⁰⁴ NAZ. Protokoli br. 50/VI. Kanonske vizitacije. Arhidakonat Katedrala [1692.], str. 124.

sumitate habet imago S. Spiritus in tabula pict[a]. Coeteru[m] ornat hoc altare crucifixo ligneo, candelabris ligneis 4. mappis requisitis et antependio ex lana diuersi coloris rosis intertext.«²⁰⁵

Drugome žrtveniku koji se nalazi na strani evanđelja titulari su sveta Tri kralja. U sredini se 1678. godine nalazila slika s njihovim prikazom, a do nje kipovi svetih Ivana Krstitelja i Ivana Evanđelista – obojena i pozlaćena djela stolara i kipara. Iznad njih u sredini nalazila se slika sv. Stjepana Prvomučenika, flankirana kipovima sv. Andrije, sv. Josipa i dva anđela: »Ad cornu Evangelii tertiu[m] altare est ligneus quod ornatus altari ligneo arculario, et sculptorio opere facto, picto et deaurato, in medio est Imago Triu[m] Regu[m] picta, quoru[m] altare est dedicatu[m], a partibus uero sunt statuæ SS. Ioannis Baptistæ, et Ioannis Evangelistæ, arculario et sculptorio opere facto, pictæ et deauratæ. Superius uero in medio est Imago S. Stephani Protomartyris, depicta, inter statuas SS. Andreae Ap[osto]li, et Iosephi, arculario, et sculptorio opere facto, pictæ et deauratæ, penes quas Imagines a lateribus sunt duo Angelis, arculario, et sculpt[orio] opere facto, pictæ et deauratæ.«²⁰⁶ Kasnije se, od 1692. godine, umjesto slike sv. Stjepana Prvomučenika u gornjem dijelu oltara nalazila slika sv. Nikole biskupa i ispovjednika: »[...] superij uero est imago S. Nicolai Ep[isco]pi et Confes[ori] picta [...]«²⁰⁷ Uz jednak raspored skulptura, vizitator je 1695. godine istaknuo i kako je oltar Svetih triju kraljeva urešen obojenim i pozlaćenim pločama i stupovima, a na medaljonu okruženom sunčevim zrakama koje ga je zaključivao bilo je upisano Ime Isusovo. Kao i oltar sv. Mihaela Arkandela i oltar Svetih triju kraljeva imao je drveno raspelo, četiri drvena svijećnjaka, stolnjake, te čak dva lanena antependija protkana različitim bojama: »Quod ornat tabulis et columnis ligneis operis arcularij et sculpt[orij] pict[æ] et inaurat[æ] [...] In sum[m]itate uero habet radiis in quo nomen IESV. Coeteru[m] ornat hoc altare crucifixo ligneo. Candelabris ligneis 4. Mappios requisitis 2. Antependio ex lana diuersi coloris rosis intertext.«²⁰⁸

Četvrti žrtvenik nalazio se na sjevernoj strani crkve i isprva je bio posvećen Blaženoj Djevici Mariji. Na njemu se 1678. godine nalazila njezina slika, te kipovi sv. Andrije i sv. Pavla. Iznad se također nalazila slika Djevice: »Ad septentrionem est quartu[m] altare muratu[m], consecratu[m] quod ornatu[m] ligneu[m] arculario, et sculptorio opere facto, picto et inaurato, in cuius medio est Imago B. V. Mariæ picta, a lateribus uero sunt statuæ SS. Andreae et Pauli Ap[osto]lor[um], arculario, et sculptorio opere facto, pictæ et inauratæ. Superiori uero in medio

²⁰⁵ NAZ. Protokoli br. 51/VII. Kanonske vizitacije. Arhiđakonat Katedrala [1695.], str. 54.

²⁰⁶ NAZ. Protokoli br. 46/II. Kanonske vizitacije. Arhiđakonat Katedrala [1678.], str. 237.

²⁰⁷ NAZ. Protokoli br. 50/VI. Kanonske vizitacije. Arhiđakonat Katedrala [1692.], str. 124. Usp. Janko Barle, *nav. dj.*, 1911., str. 139 (Barle navodi od 1695.).

²⁰⁸ NAZ. Protokoli br. 51/VII. Kanonske vizitacije. Arhiđakonat Katedrala [1695.], str. 53.

est Imago B. V. picta.«.²⁰⁹ Godine 1692. u središtu oltara spominje se slika Pohoda Blažene Djevice Marije Elizabeti. U tekstu iste vizitacije navodi se kako je oltar – iako obojan i pozlaćen – već star, a iznad glavnine sa slikom Vizitacije i kipovima svetih Andrije i Pavla, sada se umjesto druge Marijine slike spominje ona Krista vezanoga za stup (u vizitaciji 1695. godine pojašnjeno je kako se radi o prikazu *Bičevanja Krista*). Na vrhu očito visokoga oltara bila je slika sv. Marije Magdalene, a cjelina je bila zaključena raspećem: »Ad septentrionem est 4tu[m] altare supra qua[m] stat aliu[m] altare ligneu[m] opere arculario et sculptorio ueteri factu[m] pictu[m] et inauratu[m], in cujus medio est imago BVM Visitantis picta, a lateribus uero statuae SS Andrae et Pauli Apostoloru[m] sculptae, pictae et deauratae. Superius uero est imago X[ris]ti ad columna[m] legati picta. in supernitate est imago S. Mariae Magdaleneae picta. Superficis terminet crucifixus«.²¹⁰ Tekst vizitacije iz 1693. godine otkriva nam pak kako je ovaj stari i veliki oltar zapravo bio nekadašnji glavni oltar kapele: »Quor[um] ornat antiquis tabulis et columnis operis arcularij, sculptor[ij] et pict[orij]. Quibus prius altare maius ornabat«.²¹¹

Godine 1741. umjesto ovoga oltara, na istom je mjestu uz sjeverni zid kapele, bio podignut novi, posvećen sv. Franji Asiškom. U njegovu središtu nalazila se slika s prikazom svečeve stigmatizacije, a bočno skulpture svetih Ivana Nepomuka i Franje Ksaverskoga. U gornjem dijelu, kao svojevrsna uspomena na prethodni oltar, bila je smještena slika Marijina pohoda Elizabeti: »4tu[m] altare est S. Francisci ad 7trionu[m] pariete in medio eccl[es]iae [...] arcularij, sculpt[orij] & pictorij operis inaurat[o] et colorat[o] in cujus medio [...] imago picta S. Fran[ciscus] Stigmati et ad partis statuae SS. Ioan[ni] Nepomuceni et Xaverij ultra comum[nae] in superiori parte imago in tela picta Visitationis B.V.M. [...]«.

Navodi se i kako je donator ovoga oltara bio pokojni presvijetli gospodin Ivan Matačić, zapovjednik *Zrinjske granice*: »[...] hoc ultima latare est fundatori Perill[ust]ris D[omi]n[u]s olum Ioan[nes] Mattachich Confinij Zrinien[si] com[m]andantus«.²¹²

Barl□ spominje kako se u vizitaciji iz 1746. godine spominje da je na sjevernoj strani umjesto bočnog žrtvenika Majke Božje postavljen novi. Njega je naručio Franjo Matačić, zapovjednik »Confinii Zriniensis«. U sredini mu se nalazila slika sv. Franje Serafinskoga, a sa strana nalazili su se kipovi sv. Ivana Nepomuka i Franje Ksaverskoga. U gornjem dijelu nalazila se slika Pohoda Blažene Djevice Marije. Taj žrtvenik nije bio posvećen, no ostala tri jesu. Na južnoj strani, u predvorju nalazio se još jedan žrtvenik s kipom Blažene Djevice Marije. On se

²⁰⁹ NAZ. Protokoli br. 46/II. Kanonske vizitacije. Arhidakonat Katedrala [1678.], str. 237.

²¹⁰ NAZ. Protokoli br. 50/VI. Kanonske vizitacije. Arhidakonat Katedrala [1692.], str. 124.

²¹¹ NAZ. Protokoli br. 50/VI. Kanonske vizitacije. Arhidakonat Katedrala [1693.], str. 260. Usp. Sanja Cvetnić, *nav. dj.*, 2005., str. 101.

²¹² NAZ. Protokoli br. 55/11. Kanonske vizitacije. A[rhidakonat] Turopolje [1741.], str. 496/2.

koristio ljeti povodom proštenja. Zanimljivo je da se te godine spominje grobnica koja se nalazila ispred toga žrtvenika. Ona se, naime spominje i ranije, 1704. godine, no nigdje se ne navodi gdje se točno nalazi.²¹³ Prenosivi kip Blažene Djevice prvi se puta, kao nov, spominje u vizitaciji 1692. godine. Tada se, međutim, čuvao na glavnom oltaru drvene kapele Presvetoga Trojstva na groblju. Opisan je kao posve pozlaćeni rad stolara i kipara: »[...] statua B. V. M. noviter facta, quae in processionibus et concursu populi portari solet opere arculario et sculpt[orio] facta et tota inaurata«. ²¹⁴

Već u vizitaciji iz 1799. godine žrtvenik svetoga Franje, kao niti onaj sv. Mihaela, više se ne spominje. Na strani evanđelja i dalje se nalazi, sada već *prastar*, žrtvenik Svetih triju kraljeva, a na strani poslanice spominje se žrtvenik sv. Marije Magdalene, doduše star: »Ara lateralis ad cornu Evangelii Sanctorum Trium Regum, arcularii, et sculptorii operis jam vetusta, cum commode depicta, ac inaurata cum imagine in medio dictorum [...]. Ad cornu Epistolae ara Sta M. Magdalene sat antiqua, arcularii et sculptorii operis utut depicta, et inaurata in cuius medio imago eiusdem Stae Arae affixa [...]«. ²¹⁵ Ti su bočni žrtvenici uklonjeni već 1805. godine, kada arhiđakon Zupančić zapisuje kako su umjesto njih nabavljeni novi i to sv. Tri kralja i sv. Duha. Bili su ukrašeni lijepim slikama.²¹⁶ Gotovo pedeset godina kasnije, točnije 1851., prema vizitaciji Ignacija Ročića na strani epistole više nema žrtvenika svetoga Duha nego Uzašašća Blažene Djevice Marije. I on je ubrzo odstranjen i postavljen je novi sa starim titularom, sv. Duhom. Te je godine, 1877. nabavljen novi i na drugoj strani, ponovno žrtvenik sv. Tri kralja: »Odstranjena su u kapeli B.D.M. u Vukovini dva nespretna i ostarila žrtvenika – načinjeni novi na čast sv. Triju Kralja i Duhu svetomu [...]«. ²¹⁷

Župnik Podolšak je 1907. godine nabavio i bočne oltare od kipara Ferdinanda Stuflessera. U Spomenici zapisuje kako su bočni oltari izrađeni »u skladu s novim velikim oltarom«. Oni su, zajedno s propovijedaonicom istog majstora, blagoslovljeni 10. studenoga 1907. godine. Svaki oltar stajao je 1000 forinti, a propovijedaonica 550 forinti.²¹⁸ Tim je oltarima župna crkva u Vukovini dobila današnji izgled.

Oltar na strani evanđelja (**slika 37**) u sredini ima reljefni prikaz Poklonstva Kraljeva. U bočnim nišama nalaze se kipovi sv. Barbare i sv. Katarine sa svojim atributima, visine oko jedan

²¹³ Usp. Janko Barl□, *nav. dj.*, 1911., str. 140 – 141.

²¹⁴ NAZ. Protokoli br. 50/VI. Kanonske vizitacije. Arhiđakonat Katedrala [1692.], str. 124/2. Usp. Janko Barl□, *nav. dj.*, 1911., str. 139.

²¹⁵ NAZ. Protokoli br. 146/II. Kanonske vizitacije. A[rhiđakonat] Turopolje [1799.], str. 186.

²¹⁶ Usp. Janko Barl□, *nav. dj.*, 1911., str. 142.

²¹⁷ Župni arhiv, *Liber Rerum Memorabilium pro Parochia Vetero=Chichensi, Inceptus anno 1830. sub me Parocho Georgio Ruszan. Loci profati. Thomulus primus*, bez paginacije [1877.]

²¹⁸ Usp. Župni arhiv, *Liber Rerum Memorabilium pro Parochia Vetero=Chichensi, Inceptus anno 1830. sub me Parocho Georgio Ruszan. Loci profati. Thomulus primus*, bez paginacije [1907.]

metar. U gornjoj zoni nalazi se mali kip sv. Lucije. Sv. Barbari i sv. Katarini pridruženi su njihovi uobičajeni atributi. Sveta Katarina nalazi se u lijevoj niši, ogrnuta crvenim plaštem. U ruci drži knjigu, okrunjena je zlatnom krunom, a pod nogama nalazi joj se kotač sa šiljcima. Sveta Barbara nalazi se u desnoj niši, u zelenom plaštu koji je na rubovima ukrašen pozlaćenim motivima, istima kao i kod sv. Katarine. Draperije su ornamentalno pozlaćene. Također na glavi ima zlatnu krunu. U jednoj ruci drži mač, a u drugoj kalež, dok joj se pod nogama nalazi kula, njezin prepoznatljiv atribut (**slike 38 i 39**). Na antependiju se nalaze reljefi *Sveta tri kralja promatraju zvijezdu i Herod šalje mage u Betlehem*. Ti su prikazi smješteni u kvadratična polja te se između njih nalazi još jedan reljef, lijepo ukrašeni medaljon. Svi reljefi lijepo su oslikani, boje su jasne te su detalji precizno obrađeni.

Reljefni prikazi koji se nalaze u poljima na antependiju te prikaz u sredini oltara, obogaćeni su arhitektonskim i florealnim motivima. Oni si ikonografski i odgovaraju i slijede. Prema Matejevom evanđelju (Mt 2,1 – 12) magi s Istoka su vidjeli kako izlazi zvijezda novorođenoga kralja židovskoga. Kralj Herod najprije se uplašio radi prijetnje svome prijestolju, no kad su mu pismoznanci rastumačili o kome se radi, on šalje mage u Betlehem da se poklone Djetetu.²¹⁹ Kako su tirolske radionice uglavnom radile po predlošcima, tako se pretpostavlja da su i ovi prikazi rađeni po nekom uzoru.²²⁰

Analogno lijevom oltaru, na desnoj strani stoji oltar posvećen Duhu Svetomu (**slika 40**). Arhitektonski odgovaraju jedan drugome. Središnja niša ispunjena je reljefnim prikazom *Silaska Duha Svetoga* (**slika 41**). U samoj sredini prikaza nalazi se Bogorodica, koja simbolizira Crkvu, okružena apostolima. Iznad nje nalazi se personifikacija Duha Svetoga, bijela golubica.²²¹ Cijela je scena u arhitektonski sugeriranome prostoru kroz koji nam se pruža vidik na neki udaljeni pejzaž. U bočnim nišama nalaze se kipovi sv. Ćirila u habitu i Metoda u biskupskoj odori, iste visine kao kipovi na oltaru sa suprotne strane. U gornjoj zoni, u maloj niši nalazi se kip sv. Jurja. Na antependiju nalaze se tri oslikana kvadratična polja s glavama kerubina te oni zakrivaju Božji grob.²²²

Na svakom oltaru s bočne strane nalazi se mala pločica sa signaturom Ferdinanda Stuflessera (**slika 42**).

²¹⁹ Usp. Anđelko Badurina, *nav. dj.*, 1979., str. 465.

²²⁰ Usp. Irena Kraševac, *nav. dj.*, 2003., str. 236.

²²¹ Usp. Irena Kraševac, *nav. dj.*, 2003., str. 211.

²²² Usp. Irena Kraševac, *nav. dj.*, 2003., str. 236.

6.3. Ostali crkveni namještaj

Od ostalog namještaja koji se nalazi u vukovinskoj crkvi spomenut ću onaj koji se najčešće spominjao u spomenicama i vizitacijama. Među takvima je već spomenuta propovijedaonica. Vjerojatno je crkva posjedovala propovijedaonicu i ranije, no o njoj se piše tek 1668. godine. Prema Janku Barl□u (1911.), vizitator Vukoslavić je zapisao da je propovijedaonica ukrašena raznim kipovima. Tada spominje i krstionicu. Od zanimljivih predmeta koje posjeduje ističe se crvena svilena turska zastava. Izvezena je zlatnim i srebrnim ružama. Navodno je oteta Osmanlijama kada je Petar Zrinski pobijedio Ali-pašu Čengića nedaleko Otočca. U vukovinsku crkvu vjerojatno je došla kao zavjetni dar, kojih je crkva bila puna.²²³ Osim toga, važni donatori darovali su crkvi neke predmete. Tako Janko Barl□ (1911.) spominje kako je 1679. godine žena grofa Nikole Erdödyja poklonila crkvi bijelu kazulu, a deset godina kasnije crkva dobiva srebrni, pozlaćeni kalež od Ivana Fabijankovića. Također bilježi kako je »neka Jelena Patačić supruga podžupana Ručića ostavila crkvi 100 forinata, kao zakladu za vječno svjetlo.«²²⁴ Ovdje se zapravo radi o važnoj donatorici Heleni Patačić udatoj Ručić (1628. – 1701.) koja se nakon smrti svoga supruga Ivana pl. Ručića († 1660.) u potpunosti posvetila naručiteljskom djelovanju.²²⁵ Majku Božju smatrala je svojom osobnom zaštitnicom pa je tako oko 1689. godine vukovinskoj crkvi ostavila zakladu od za vječno svjetlo u iznosu od sto rajnskih forinti.²²⁶ Naime, 1614. godine uvedeno je da na oltaru u kojemu se nalazi svetohranište gori vječno svjetlo.²²⁷ Osim toga, u jednoj od točaka oporuke, Helena Patačić ostavila je vukovinskoj crkvi i dva zlatna dukata.²²⁸ Ivan Uzolin, zagrebački gradski sudac, 1709. godine je darovao crkvi sto rajnskih forinti.²²⁹ Međutim, on u Barl□ovo vrijeme nije bio previše poznat, no saznajemo kako je Uzolin 1692. godine naručio monumentalni glavni oltar za svetište Majke Božje na Trsatu.²³⁰

²²³ Usp. Janko Barl□, *nav. dj.*, 1911., str. 136.

²²⁴ Janko Barl□, *nav. dj.*, 1911., str. 139.

²²⁵ Usp. Jelena Hotko, *Naručiteljska i donatorska djelatnost hrvatske plemkinje Helene Patačić*, u: *Tkalčić. Godišnjak Društva za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije*, 10, 2006., str. 468.

²²⁶ Usp. Jelena Hotko, *nav. dj.*, 2006., str. 528.

²²⁷ Usp. Jelena Hotko, *nav. dj.*, 2006., str. 470.

²²⁸ Usp. Jelena Hotko, *nav. dj.*, 2006., str. 576. Oporučno je Helena Patačić ostavila po dva zlatna dukata i crkvama posvećenima Blaženoj Djevici Mariji u Dubrancu, Volavju, Jastrebarskom, Tuhlju, crkvi Bl. Dj. Marije pod Okićem i u Varaždinskim Toplicama.

²²⁹ Usp. Janko Barl□, *nav. dj.*, 1911., str. 140.

²³⁰ Usp. Paškal Cvekan, *Trsatsko svetište Majke Milosti i Franjevci njeni čuvari. Povijesno-kulturni prikaz prigodom 530. godišnjice dolaska Franjevaca na Trsat (1453 – 1983) i 270. obljetnice krunjenja slike Majke Milosti (1715 – 1985)*, Trsat, 1985., str. 130.

Pavao Tuškan bilježi 1704. godine da su na propovijedaonici naslikana četiri evanđelista. Također spominje i kositreni kip Blažene Djevice Marije na krovu svetišta. Prvi se put tada spominje i isповijedaonica i kako je u crkvi bilo postavljeno devet klupa.²³¹

Adam Antun Čegetek, koji je obavio vizitaciju 1746. godine spominje orgulje koje su nedavno nabavljene.²³² Te orgulje su vjerojatno bile iste sve do narudžbe za Josipa Brandla iz Maribora, koje je naručio župnik Podolšak. Za stare Podolšak piše da su bile u tako lošem stanju da ih se nije isplatilo ni popravljati. Nove su nabavljene za 1800 forinti i prvi su puta zasvirale na polnočki 1904. godine (**slika 43**).²³³ U novoj Spomenici župnik Makarević bilježi njihov popravak koji je izveo Filip Antolić,²³⁴ a 1973. godine ponovno su popravljane jer su neki dijelovi bili oštećeni ili istrunuli.²³⁵

Početakom XX. stoljeća nabavljena je i nova propovijedaonica od Ferdinanda Stuflessera. Blagoslovljena je istoga dana kada i bočni oltari, 10. studenoga 1907. godine. Propovijedaonica je lijepo ukrašena, u maniri oltarā tako da si odgovaraju. U tri pravokutna polja reljefni su prikazi dvaju svetaca (moguće starozavjetnih proroka), a u sredini je Krist koji drži otvorenu knjigu u kojoj piše „alfa“ i „omega“. Iznad je baldahin na kojem je mala skulptura Mojsija koji drži Deset Božjih zapovijedi (**slike 44 i 45**).

Godine 1910. nabavljena je skulptura Presvetog Srca Isusova, visoka dva metra (**slika 46**). Naručena je od Josefa Rifessera iz Tirola za 300 forinti. Smještena je na zidu preko puta propovijedaonice i tamo stoji i danas.²³⁶ Rifesser je posjedovao radionicu u St. Urlichu, poput Stuflessera, ali je osnovana nešto ranije, 1872. godine.²³⁷ Njih dvojica često su surađivali, stoga se njihovi radovi mogu naći u istim crkvama. Rifesser je često radio oltare, ali i samostojeće skulpture, najčešće Srca Isusova i Marijina, poput ove u Vukovini, ali i u crkvi sv. Katarine u Nevincu te župnoj crkvi sv. Ivana Krstitelja u Ivanskoj.²³⁸

Dvije isповijedaonice nabavljene su 1894. godine.²³⁹ One su zamijenjene hrastovima 1955. godine. Izradio ih je stolar Nikola Babić iz Velike Gorice za 200 000 dinara. Kako su u međuvremenu malo pomaknuti bočni oltari prema velikome žrveniku, sada su isповijedaonice

²³¹ Usp. Janko Barl□, *nav. dj.*, 1911., str. 140.

²³² Usp. Isto.

²³³ Usp. Župni arhiv, *Liber Rerum Memorabilium pro Parochia Vetero=Chichensi, Inceptus anno 1830. sub me Parocho Georgio Ruszan. Loci profati. Thomulus primus*, bez paginacije [1904.]

²³⁴ Usp. Župni arhiv, *Spomenica župe Vukovina*. Svezak II. [1947. – 2004. (2014.)], str. 101.

²³⁵ Usp. Župni arhiv, *Spomenica župe Vukovina*. Svezak II. [1947. – 2004. (2014.)], str. 195.

²³⁶ Usp. Župni arhiv, *Liber Rerum Memorabilium pro Parochia Vetero=Chichensi, Inceptus anno 1830. sub me Parocho Georgio Ruszan. Loci profati. Thomulus primus*, bez paginacije [1910.]

²³⁷ Usp. Irena Kraševac, *nav. dj.*, 2006., str. 5.

²³⁸ Usp. Irena Kraševac, *nav. dj.*, 2006., str. 31.

²³⁹ Usp. Janko Barl□, *nav. dj.*, 1911., str. 144.

stajale na tim mjestima, između prozora kupole i klupa.²⁴⁰ Te klupe nabavljene su pet godina ranije, također od hrastovine. U tu svrhu bočni oltari pomaknuti su prema glavnome oltaru kako bi se četrnaest novih klupa moglo smjestiti.²⁴¹ Novih pet jelovih klupa za školsku djecu nabavljeno je 1972. godine.²⁴²

Vukovinska crkva se može pohvaliti i lijepim križnim putom: »Dne 7/3 og (1903.) blagoslovljen je po O. Stanku Angjeliću iz Zagreba Križni put koju pobožnost narod srdačno obavlja.«. Za tu svrhu iznos od 1200 forinti darovali su župljani što je bilo gotovo dovoljno za sve postaje Križnoga puta.²⁴³

6.4. Zidni oslik

Štore podatke o zidnim oslicima crkve Pohoda Blažene Djevice Marije tijekom XVII. i XVIII. stoljeća pružaju tek kratki navodi u kanonskim vizitacijama. Iz vizitacije 1668. godine tako saznajemo da je crkveno pjevalište bilo obojano zelenom bojom.²⁴⁴ I u vizitaciji deset godina kasnije spominje se samo da je kor obojan: »Choru[m] habet quoque arculario opere factu[m], et pictu[m] Pucimentum lateribus stratu[m].«.²⁴⁵ Godine 1688. spominju se crkveni dužnici, među kojima su nasljednici slikara iz Zagreba. Janko Barlè (1911.) pretpostavlja kako je upravo taj slikar bio autor oslika crkvenoga svoda, koji se spominje u vizitaciji 1692. godine.²⁴⁶ Tragom ove pretpostavke, vrijedno je podsjetiti se kako je upravo tijekom devetoga desetljeća XVII. stoljeća u Zagrebu djelovao lokalni slikar i polikromator Bernardo Bobić. Ipak, kako spomen slikarovih nasljednika vjerojatno podrazumijeva činjenicu da je sam umjetnik 1688. godine već bio mrtav, očito se ovdje radilo o nekom drugom zagrebačkom slikaru (Bobić je, naime, 1694. godine stekao pravo građanstva na Zagrebačkom Gradecu).²⁴⁷ Pavao Tuškan pak 1704. godine zapaža da su na pjevalištu naslikani razni sveci.²⁴⁸

²⁴⁰ Usp. Župni arhiv, *Spomenica župe Vukovina*. Svezak II. [1947. – 2004. (2014.)], str. 61.

²⁴¹ Usp. Župni arhiv, *Spomenica župe Vukovina*. Svezak II. [1947. – 2004. (2014.)], str. 36.

²⁴² Usp. Župni arhiv, *Spomenica župe Vukovina*. Svezak II. [1947. – 2004. (2014.)], str. 192.

²⁴³ Usp. Župni arhiv, *Liber Rerum Memorabilium pro Parochia Vetero=Chichensi, Inceptus anno 1830. sub me Parocho Georgio Ruszan. Loci profati. Thomulus primus*, bez paginacije [1903.]

²⁴⁴ Usp. Janko Barlè, *nav. dj.*, 1911., str. 136.

²⁴⁵ NAZ. Protokoli br. 46/II. Kanonske vizitacije. Arhiđakonat Katedrala [1678.], str. 237.

²⁴⁶ Usp. Janko Barlè, *nav. dj.*, 1911., str. 139.

²⁴⁷ O Bernardu Bobiću vidi: Wyroubal, Zvonimir, *Bernardo Bobić (Malar na Kaptolomu stojeći)*, Zagreb, Mala biblioteka JAZU, s. a. [1964.]; Mirjana Repanić – Braun, *Barokno slikarstvo u Hrvatskoj franjevačkoj provinciji sv. Ćirila i Metoda*, Zagreb, Institut za povijest umjetnosti, Hrvatska franjevačka provincija sv. Ćirila i Metoda, 2004., str. 241 – 252.

²⁴⁸ Usp. Janko Barlè, *nav. dj.*, 1911., str. 140.

Napokon, 1893. godine župnik Franjo Batić naručuje oslik crkve od talijanskog slikara Marka Antoninija. Za to je platio 2000 forinti. Antonini je radio oslik i u župnoj crkvi u Velikoj Gorici, ali radovi nisu osobito kvalitetni. Batić za njegov oslik kaže kako je dosta neukusan i netrajan. Antonini je mislio da će ga slikanje vukovinske crkve proslaviti, čim je vidio njezinu veličinu. Nije bio osobito vješt, no ipak je skladno oslikao crkvu.²⁴⁹

U svetištu je na sredini svoda naslikao Krista i Boga Oca na oblacima između kojih lebdi Duh Sveti u obliku golubice, a u kutovima u medaljonima prikazana su četiri sveca (**slika 47**). Na svodu kupole naslikano je dvanaest apostola, svaki u svome okviru s imenom ispod njega. Na samom vrhu kupole, zid je oslikan plavom bojom i zvjezdama (**slike 48 i 49**). Ispod prikaza apostolā, sa svake strane dvije su krasne zidne slike. S lijeve strane to je prikaz Navještenja. Bogorodica kleči u sredini kompozicije, a s lijeve strane pored nje stoji anđeo Gabrijel. Iznad Bogorodice prikazana je bijela golubica koja simbolizira Duha Svetoga. Cijela je scena smještena u vanjski prostor s naznakama arhitekture u daljini (**slika 50**). S desne strane, suprotno ovom prikazu, nalazi se prikaz pohoda Bogorodice Elizabeti. Baš kao što je ikonografski određeno, scena je smještena na otvorenom, pred Elizabetinom kućom. Pohodjenje se kronološki odvija nakon navještenja. Elizabeti je odjevena u zelenu haljinu s crvenim plaštem te je pognula glavu prema Bogorodici (**slika 51**).²⁵⁰

Godine 1950. crkva se intenzivno obnavljala. Osim novih klupa i vitraja, obnovljene su i Antoninijeve zidne slike. Boje su već bile izbledile, a na mjestima je bila oštećena žbuka. Problem je bio novac jer je netom prije crkva ostala bez sredstava, zemlje i crkvene gostione. Ipak, u ožujku te godine župnik Makarević sklopio je posao sa slikarom Josipom Podolskim. Prije toga je trebalo samo promijeniti električne instalacije.²⁵¹ »Slikanje je izvedeno tonski s nekoliko hrvatskih pletera na trijumfalnom luku i krasnom bordurom u kupoli i svetištu. Na trijumfalnom luku stavljen je natpis: 'Sveta Marijo, moli za nas!' (**slika 52**). Na zidu prema koru napisano je: 'Na slavu Svevišnjemu Bogu / Na čast Blaženoj Djevici Mariji / Na spas Hrvatskom Narodu! / Slikano 1950. godine'.«²⁵²

U novije vrijeme, točnije devedesetih godina XX. stoljeća, ponovno se krenulo u obnovu kako zidnoga oslika, tako i fasade i ostalih dijelova crkve. Oni su opisani u idućem poglavlju.

²⁴⁹ Usp. Sanja Cvetnić, *nav. dj.*, 2005., str. 104.

²⁵⁰ Usp. Anđelko Badurina, *nav. dj.*, 1979., str. 462 – 463.

²⁵¹ Usp. Župni arhiv, *Spomenica župe Vukovina*. Svezak II. [1947. – 2004. (2014.)], str. 35.

²⁵² Župni arhiv, *Spomenica župe Vukovina*. Svezak II., str. 37 – 38.

6.5. Zvonik i zvona

Kada su se javile težnje da se kapela u Vukovini ponovno sagradi zbog sve većeg priljeva hodočasnika, nabavilo se mnogo drvene građe, a za početak nabavljeno je i novo zvono: »[...] campanam maiusculam unam.«.²⁵³ Već 1642. godine u drvenom zvoniku nalazila su se tri zvona. Nakon što je kapela postala zidana, zidan je i zvonik. Iz vizitacije 1668. godine saznajemo da su u visokom zvoniku bila tri zvona, od sedam, tri i dva i pol centi (1 metrička centa ili kvintal iznosi 100 kilograma)²⁵⁴ što je prema pisanju tada bila rijetkost.²⁵⁵ Već sada možemo vidjeti koliko je važna bila crkva u Vukovini. Deset godina kasnije spominje se kako su ta zvona bila posvećena: »Ante fores Turrim aedificata[m] et murata[m] in qua pondens campanae tres consecratae [...]«.²⁵⁶

Pavao Tuškan 1704. godine zapaža kako je zvonik izvana obojan. U njemu su se i dalje nalazila tri zvona, vjerojatno ista kao 1668. godine. Veliko je bilo teško sedam centi i na njemu je stajao natpis: »CILEAE ME FVDIT....«, drugo je težilo tri centa, s natpisom: »S. MARIA MATER DEI, ORA PRO NOBIS«, a treće, teško dva i pol centa bilo je posvećeno sv. Mihaelu.²⁵⁷ Ubrzo, već 1709. godine, iz Ljubljane je nabavljeno novo veliko zvono, teško 12 centi i 66 funti i posvećeno Blaženoj Djevici Mariji. Pet godina poslije i zvonik je ponovo prebojan.²⁵⁸ Na drugom mjestu Barl□ zapisuje kako je srednje zvono težilo četiri centa, saliveno je 1686. godine u čast Bogorodici, a malo zvono teško samo 98 funti saliveno je 1663. godine u čast sv. Antunu.²⁵⁹ Godine 1891. puklo je srednje zvono, a malo je bilo istrošeno, pa je tadašnji župnik Franjo Batić dao saliti tri nova zvona kod Mate Majera iz Zagreba. Sada je veliko zvono, teško 620 funti (695 kg) bilo posvećeno Bogorodici, srednje teško 334 funte sv. Jurju, a malo teško 130 funti sv. Florijanu.²⁶⁰ Te su godine zvona bila izložena i na izložbi u Zagrebu. Doduše, malo zvono nije odgovaralo intonacijom s druga dva zvona, stoga je 1903. godine preliveno.²⁶¹

Već 1909. godine župnik Adam Podolšak naručuje sva tri nova zvona jer su već prošle godine dva pukla, a veliko je bilo jako istrošeno da je svaki čas moglo puknuti. Stoga Podolšak

²⁵³ NAZ. Protokoli br. 3/III. Kanonske vizitacije. Različne [1634.], str. 70.

²⁵⁴ Usp. Jasmin Medved, *nav. dj.*, 2012., str. 68.

²⁵⁵ Usp. Janko Barl□, *nav. dj.*, 1911., str. 136.

²⁵⁶ NAZ. Protokoli br. 46/II. Kanonske vizitacije. Arhiđakonat Katedrala [1678.], str. 237.

²⁵⁷ Usp. Janko Barl□, *nav. dj.*, 1911., str. 139.

²⁵⁸ Usp. Janko Barl□, *nav. dj.*, 1911., str. 140.

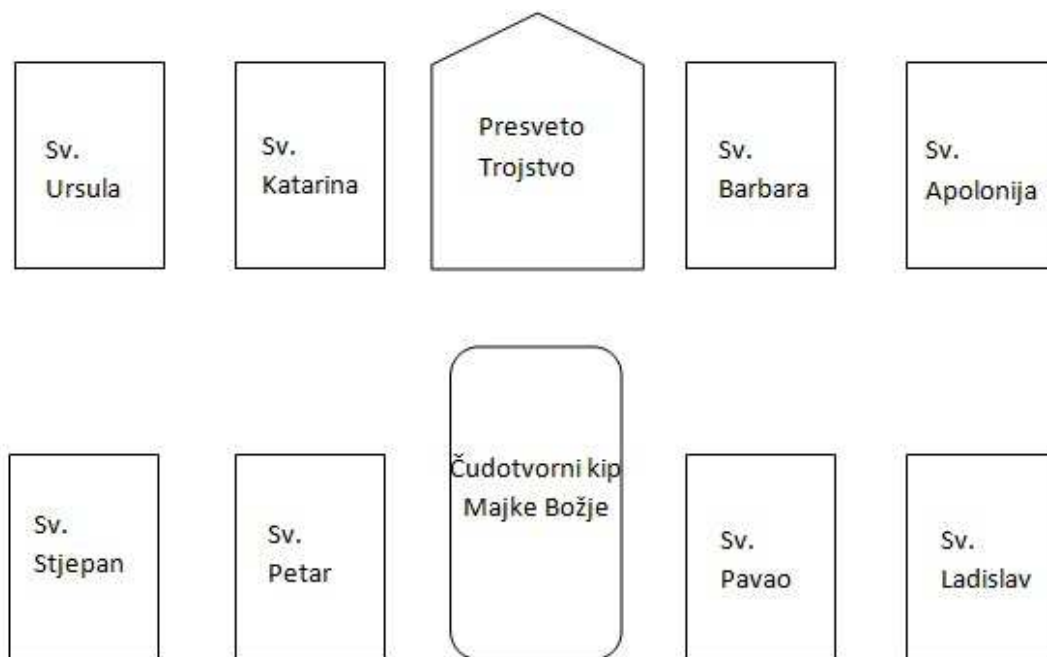
²⁵⁹ Usp. Janko Barl□, *nav. dj.*, 1911., str. 143.

²⁶⁰ Usp. Župni arhiv, *Liber Rerum Memorabilium pro Parochia Vetero=Chichensi, Inceptus anno 1830. sub me Parocho Georgio Ruszan. Loci profati. Thomulus primus*, bez paginacije [1891.]

²⁶¹ Usp. Župni arhiv, *Liber Rerum Memorabilium pro Parochia Vetero=Chichensi, Inceptus anno 1830. sub me Parocho Georgio Ruszan. Loci profati. Thomulus primus*, bez paginacije [1903.]

naručuje nova zvona od Ernesta Szaba iz Graza. Szabo je preuzeo stara zvona, a ostatak troškova podmirili su župljani. Sada ih je bilo četiri: veliko, posvećeno Blaženoj Djevici Mariji teško 925 kg imalo je natpis »O BEATA PATRONA NOSTRA/ SEMPER VIRGO MARIA/ CVSTODI NOS ET ORA PRO NOBIS«, drugo posvećeno sv. Vidu teško 570 kg, treće posvećeno sv. Fabijanu teško 267 kg i četvrto posvećeno sv. Ivanu Krstitelju teško 137 kg. Zvona su svečano blagoslovljena na blagdan sv. Petra i Pavla, 29. lipnja 1909. godine.²⁶²

²⁶² Usp. Župni arhiv, *Liber Rerum Memorabilium pro Parochia Vetero=Chichensi, Inceptus anno 1830. sub me Parocho Georgio Ruszan. Loci profati. Thomulus primus*, bez paginacije [1909.]

Slika 24 – rekonstrukcija glavnog oltara prema opisu vizitacije iz 1678. godine.

Slika 25 – *Ecce homo*, kraj XVII. st., župna crkva Pohoda Blažene Djevice Marije, Vukovina

Slika 26 – anđeli s glavnoga oltara, kraj XVII. st., župna crkva Pohoda Blažene Djevice Marije, Vukovina

Odlikovao u Rimu, Beču, Turinu, Londonu, Chicagu i Parizu najvećom nagradom za crkvenu umjetnost.

Posjednik papinskog križe.

Član porote na međunarodnoj izložbi za crkvenu umjetnost u Lyon-u u Francuskoj.

Ferdinand Stuflesser
 graditelj žrtvenika i kipar
 u St. Ulrich-Grödenu (Tirolska)

preporuča

kipove svetaca iz drva
 polychromirane uljenim bojama

visina u centimetrima	100	120	140	170
cijena u krunama	70	100	135	200

Cijenici i katalogi o oltarima i križnim putevima badava.

PRIZNANICA!

Gospodin Stuflesser napravio je za ovu mjestnu župnu crkvu dva pokrivena oltara, visoka 4 metara svakog s jednim velikim i s dva manja kipa za svote od 1200 kor. Oltari su upravo prekrasni, te bi bili na urec svakej građskoj crkvi. Cijena je prema djelu tako umjerena, da već manja namože biti, pa se smatram upravo sretnim, što sam taj posao povjerio gosp. Stuflesseru, dak ga s toga mogu srdač! svećenikom što lepše preporučiti.

Tribalj kod Grizana, 17. listopada 1902.

Andrija Pabor, župnik.

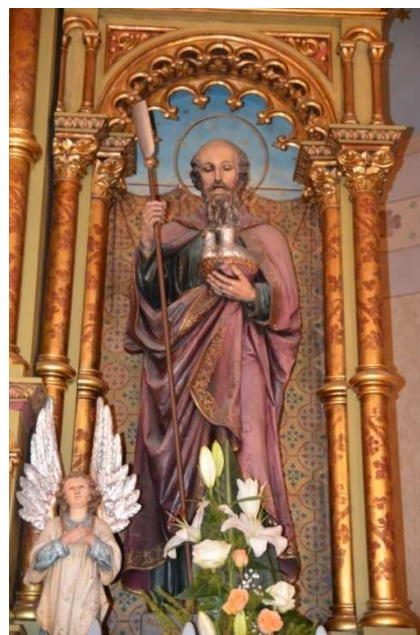
Slika 27 – Ferdinand Stuflesser, Oglas u Katoličkom listu, 1902.

Slika 28 – Ferdinand Stuflesser, *Glavni oltar*, 1904., župna crkva Pohoda Blažene Djevice Marije, Vukovina.

Slika 29 i 30 – Sv. Ana i sv. Joakim. Skulpture s glavnoga oltara. Ferdinand Stuflesser, 1904., župna crkva Pohoda Blažene Djevice Marije, Vukovina.

Slika 31 – tabernakul s anđelima adorantima. Detalj s glavnoga oltara. Ferdinand Stuflesser, 1904., župna crkva Pohoda Blažene Djevice Marije, Vukovina.

Slike 32, 33 i 34 – predela glavnoga oltara, detalji. Ferdinand Stuflesser, 1904., župna crkva Pohoda Blažene Djevice Marije, Vukovina.

Slika 35 – čudotvorni kip Majke Božje (*Thaumaturga*), župna crkva Pohoda Blažene Djevice Marije, Vukovina.

Slika 36 – signatura Ferdinanda Stuflessera s
glavnoga oltara, 1904., župna crkva Pohoda Blažene Djevice Marije, Vukovina.

Slika 37 – Ferdinand Stuflessner, *Oltar sv. Tri Kralja*, 1907., župna crkva Pohoda Blažene Djevice
Marije, Vukovina.

Slika 38 i 39 – sv. Katarina i sv. Barbara, skulpture s bočnoga oltara. Ferdinand Stuflesser, 1907., župna crkva Pohoda Blažene Djevice Marije, Vukovina.

Slika 40 – Ferdinand Stuflesser, *Oltar Svetoga Duha*, 1907., župna crkva Pohoda Blažene Djevice Marije, Vukovina.

Slika 41 – *Silazak Duha Svetoga*, detalj s bočnoga oltara, 1907., Ferdinand Stuflesser, župna crkva Pohoda Blažene Djevice Marije, Vukovina.

Slika 42 – signatura Ferdinanda Stuflessera s bočnih oltarā, 1907., župna crkva Pohoda Blažene Djevice Marije, Vukovina.

Slika 43 – Josip Brandl, orgulje, 1904., župna crkva Pohoda Blažene Djevice Marije, Vukovina.

Slike 44 i 45 – Ferdinand Stuflesser, propovijedaonica, 1907., župna crkva Pohoda Blažene Djevice Marije, Vukovina.

Slika 46 – Josef Rifesser, *Srce Isusovo*, 1910., polikromirano drvo, župna crkva Pohoda Blažene Djevice Marije, Vukovina.

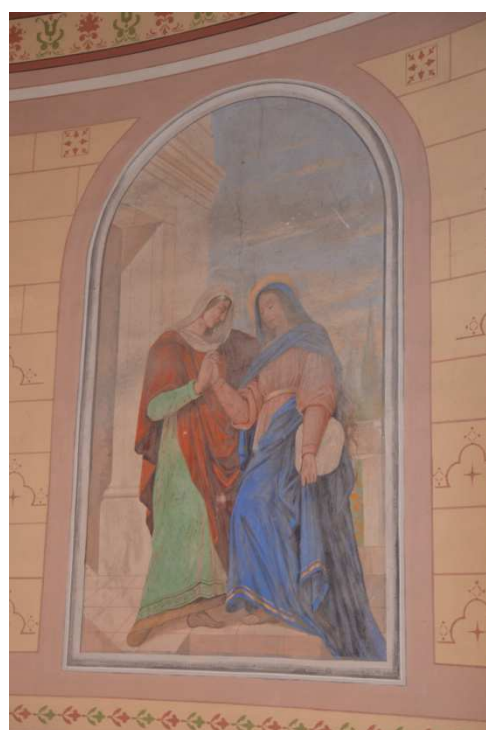
Slika 47 – Marko Antonini, zidne slike u svetištu, 1893., župna crkva Pohoda Blažene Djevice Marije, Vukovina.

Slika 48 i 49 – Marko Antonini, zidne slike u brodu, 1893., župna crkva Pohoda Blažene Djevice Marije, Vukovina.

Slika 50 – Marko Antonini, *Navještenje*, 1893.,
župna crkva Pohoda Blažene Djevice Marije,
Vukovina.

Slika 51 – Marko Antonini, *Pohođenje*, 1893.,
župna crkva Pohoda Blažene Djevice Marije,
Vukovina.

Slika 52 – Josip Podolski, natpis na trijumfalnom luku, 1950., župna crkva Pohoda Blažene Djevice Marije, Vukovina.

7. Recentni radovi na župnoj crkvi Pohoda Blažene Djevice Marije u Vukovini

Dolaskom današnjega župnika Đure Saboleka 1987. godine, župa je dobila čovjeka koji je inicirao i pokrenuo mnogo radova kako na župnoj crkvi, tako i u filijalnim kapelama u Buševcu, Mraclinu, Rakitovcu i Kučama. Čim je preuzeo dužnost župnika primjetio je kako je krovnište župne crkve u veoma lošem stanju kao i lim na kupoli. Iako je župnik uspio kupiti drvo za krovnište i konstrukciju kupole, tada još nije mogao naći majstora koji će obaviti spomenute radove.²⁶³

Na početku iduće godine prije samih radova, Sabolek se sastao sa službenicima iz Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika (današnji Konzervatorski odjel Ministarstva kulture u Zagrebu). Dogovoreno je da će u ime Zavoda radove voditi i nadzirati inženjerka Antonija Prebeg. Već u ožujku te godine nabavom prvih skela započinju radovi na župnoj crkvi.²⁶⁴ Za početak odredilo se da se obnovi fasada crkve i tornja te da se potpuno obnovi krovnište kao i kapa tornjića na kupoli.²⁶⁵ U Župnoj spomenici Sabolek detaljnije opisuje radove: »17. ožujka 1988. otpočeo je mukotrpan posao gđe Antonije Prebeg – otkrivanje stare slikarije fasade crkve – izrada šablona i istraživanje strukture stare boje. Boju je pripremila tvornica 'Cromos'.« Nekoliko dana kasnije počeli su radovi i na kupoli crkve pod vodstvom gospodina Cestarića, Janka Rožankovića i braće Grgić. U svibnju iste godine župnik Sabolek bilježi kako je radnja Željka Šelendića plastificirala sve prozore tornja koje je prethodno napravio Slavko Babić iz Mraclina. Naposljetku je dana 6. studenoga iste godine održana misa zahvalnica za sve dosadašnje radove u kojima je, između ostalog u potpunosti promijenjeno krovnište crkve (**slike 53 i 54**).²⁶⁶

Iduće je godine župnik pokrenuo postupak pribavljanja građevinske dozvole za gradnju novog župnog dvora. Stari je već bio u lošem stanju, a novi bi stajao na mjestu starog župnog voćnjaka. Dozvola je dobivena 12. srpnja 1989. godine, a iskop temelja započeo je par dana kasnije. Novi župni dvor gradio se četiri godine, točnije do 1994. godine po projektu arhitektice Maje Balenović iz Velike Gorice (**slika 55**).²⁶⁷

Veliki radovi na župnoj crkvi nastavili su se 1996. godine. Ovaj se put pristupilo sanacijom vlage koja je zahvatila zidove crkve: »18. 4. 1996. – Radić gradnja d.o.o. (Staro Čiče)

²⁶³ Usp. Župni arhiv, *Spomenica župe Vukovina*. Svezak II. [1947. – 2004. (2014.)], str. 261 – 263.

²⁶⁴ Usp. Isto, str. 263.

²⁶⁵ Usp. Časopis *Gospa Vukovinska*, br. 1, Župa Pohoda Blažene Djevice Marije, Vukovina, 1999., str. 6. Usp. Sanja Cvetnić, *nav. dj.*, 2005., str. 108.

²⁶⁶ Usp. Župni arhiv, *Spomenica župe Vukovina*. Svezak II. [1947. – 2004. (2014.)], str. 265.

²⁶⁷ Usp. Isto, str. 267 – 269. Usp. Ljubica Pernar-Robić, Sanja Cvetnić, *nav. dj.*, 2005., str. 108.

počinje radove na sanaciji vlage župne crkve – injektiranje!²⁶⁸ Krenulo se s potpunom izolacijom temelja od vlage (hidroizolacija) te je restaurirana žbuka fasade i interijera. Tijekom te i iduće godine nastavilo se na restauriranju i unutrašnje opreme. Restaurirane su postaje Križnog puta te je postavljena rasvjeta za svaku postaju. Propovijedaonica i kip Srca Isusova vraćeni su nakon što su uklonjeni kod prethodnog poslijeratnog preuređenja. Postavljeni su i neki novi vitraji koje su darovali župljani: sv. Antun Padovanski dar je obitelji Damjanović iz Vukovine, sv. Vida darovali su obrtnici iz Mraclina, vitraj s prikazom sv. Petra i Pavla darovali su mještani Rakitovca i Marko Krznarić iz Mraclina, a vitraj bl. Alojzija Stepinca dar je župnika. Slike vitraja izradila je Sandra Krnjajić-Šabat, a same prozore izradio je Branko Golović.²⁶⁹

Potpunom uređenju interijera posvetilo se 1997. godine. Obnovile su se originalne zidne slike,²⁷⁰ a te radove obavio je Stjepan Lučić iz Kuča zajedno sa svojim sinovima. Iz te godine najviše posla bilo je oko uređenja svetišta. Promijenjen je pod svetišta koji je izradila klesarska radionica Stipe Lucića iz Svete Nedelje te su nabavljeni novi ambon, oltarna menza i krstionica zahvaljujući župljanima.²⁷¹ U narednim godinama također se uređuje crkva, ali i okoliš. Orgulje se isto tako temeljito obnavljaju 2001. godine. Iduće godine fasada crkve se prebojava, a ugrađen je i sat na zvoniku.

Pod nadzorom Regionalnog zavoda 2003. godine započela je obnova zavjetnog oltara Majke Božje, dva pokrajna oltara i propovijedaonice. Iste godine, dana 14. kolovoza nadbiskup Josip Bozanić posvetio je župnu crkvu Pohoda Blažene Djevice Marije, u oltar je ugradio moći blaženoga Alojzija Stepinca te je blagoslovio dva nova zvona koja su dar obitelji Galeković iz Mraclina. Iz Župne spomenice za 2004. godinu saznajemo kako je u planu postavljanje novog poda u crkvi, a s time i izrada novih klupa.²⁷² Kasnije iz zapisa ne saznajemo kada i kako je došlo do radova, no uvidom u sadašnje stanje crkve vidimo da je pod noviji, kao i klupe (**slike 56, 57 i 58**).

²⁶⁸ Usp. Isto, str. 271.

²⁶⁹ Usp. Časopis *Gospa Vukovinska*, br. 1, Župa Pohoda Blažene Djevice Marije, Vukovina, 1999., str. 6 i Župni arhiv, *Spomenica župe Vukovina*. Svezak II. [1947. – 2004. (2014.)], str. 271.

²⁷⁰ Časopis *Gospa Vukovinska*, br. 1, Župa Pohoda Blažene Djevice Marije, Vukovina, 1999., str. 6. Navodi se da te zidne slike koje su se obnavljale 1997. godine potječu iz 18. stoljeća, no vjerojatno se misli na one koje je izradio Marco Antonini 1893. godine.

²⁷¹ Usp. Časopis *Gospa Vukovinska*, br. 1, Župa Pohoda Blažene Djevice Marije, Vukovina, 1999., str. 6.

²⁷² Usp. Župni arhiv, *Spomenica župe Vukovina*. Svezak II. [1947. – 2004. (2014.)], str. 273 – 277 .

Slika 53 i 54 - župna crkva Pohoda Blažene Djevice Marije danas, sjeverno i južno pročelje.

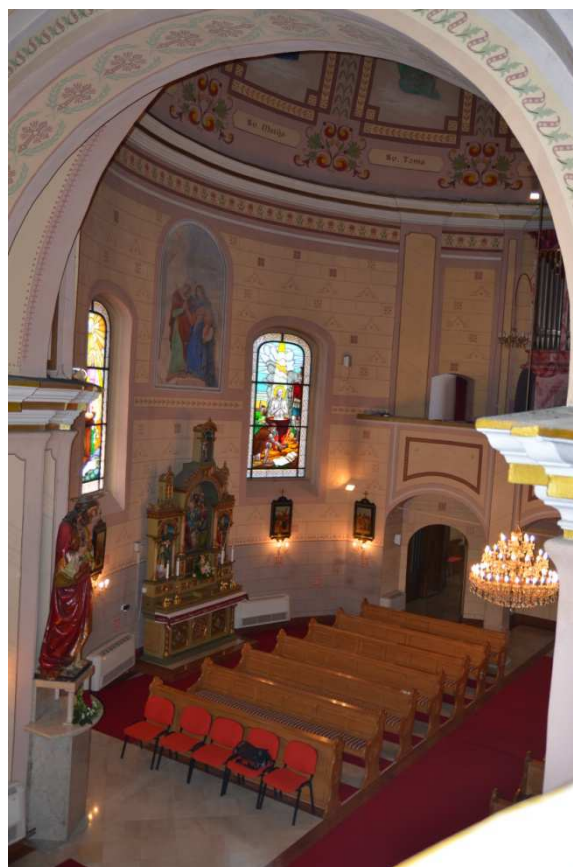

Slika 55 – župna crkva Pohoda Blažene Djevice Marije danas, zapadno pročelje crkve.

Slika 56 – Župni dvor župe Vukovina, 1989. – 1994., Staro Čiče.

Slika 57 – unutrašnjost župne crkve Pohoda Blažene Djevice Marije, pogled prema ulazu.

Slika 58 i 59 – unutrašnjost župne crkve Pohoda Blažene Djevice Marije, pogled prema svetištu i prema brodu crkve.

Slika 60 – Župna crkva Pohoda Blažene Djevice Marije, fotografirana 1963. godine.

8. Zaključak

U početku samo filijalna drvena kapela, crkva Pohoda Blažene Djevice Marije oduvijek je bila znamenita zbog proštenja i čudotvornog kipa Majke Božje, zbog kojeg su hodočasnici dolazili tražiti zagovor. Upravo zbog mnoštva vjernika koji su hodočastili, ali i sve više župljana, pokazala se potreba za gradnjom nove crkve. Sredinom XVII. stoljeća podiže se nova crkva, ponovno drvena. Imala je svoje groblje i na njemu kapelu Presvetog Trojstva, koja, nažalost više ne postoji. Naposljetku se krajem XVII. stoljeća podiže zidana crkva kao izuzetak – bila je cijela svođena u ono vrijeme kada su brodovi župnih crkava uglavnom prekriveni tabulatom.

Današnji izgled crkve potječe s kraja XVIII. stoljeća, kada se župna crkva sv. Jurja u Starom Čiču počela polako napuštati. Crkva Pohoda Blažene Djevice Marije u Vukovini jedno je od najznačajnijih arhitektonskih ostvarenja XVIII. stoljeća u kontinentalnoj Hrvatskoj. Ističe se kružnim tlocrtom koji u to vrijeme nije bio uobičajen te je tako istisnuo elipsoidni tlocrt kakav ima nedaleka crkva sv. Marije Magdalene u Selima kraj Siska. Uzor takvom tipu tlocrta možemo pronaći u crkvi *Santa Maria Rotonda* u Rimu jer se smatra kako je kružni tlocrt povezan s titularom crkve, Bogorodicom i simbolizira djevičanstvo, Marijino krilo i *Immaculatu*. U području gdje je bio uobičajniji četverolisni ili elipsoidni tlocrt, vukovinski kružni zaista predstavlja novinu i kao takav utjecao je na neke crkve u blizini, poput one Uznesenja Blažene Djevice Marije u Kupincu.

Osim po arhitekturi, vukovinska se crkva oduvijek isticala po oltarima koji su se u njoj nalazili. U opisima nekoliko kanonskih vizitacija primjećeno je kako je oprema vukovinske crkve bila bogatija i raznolikija od one u tada župnoj crkvi sv. Jurja. Najveća promjena dogodila se na prijelazu iz XIX. u XX. stoljeće. Marko Antonini zaslužan je za zidni oslik crkve, a tirolski umjetnik Ferdinand Stuflesser napravio je glavni oltar, dva bočna oltara i propovijedaonicu, koji se još danas ističu svojom ikonografijom, posebnošću i veličinom. Osim toga, na glavnom se oltaru još uvijek nalazi stari čudotvorni kip Majke Božje Vukovinske.

Dvadeseto je stoljeće bilo obilježeno tek ponekim restauracijama, dok je uglavnom crkva zadržala svoj prepoznatljiv izgled. Danas se ona ističe svojom veličinom, prvenstveno visokim zvonikom nad glavnim ulazom, vidljivim u promjeru nekoliko kilometara. Crkva se nalazi na glavnom pravcu (staroj cesti) Zagreb – Sisak te tako još uvijek privlači hodočasnike, makar samo na blagdan Velike Gospe.

9. Popis slikovnih priloga

1. Mappa dioecesis Zagrabienensis (izvor: Emilij Laszowski uz suradnju Vladimira Deželića i Milana Šenoe, *Plemenita općina Turopolje: zemljopis, narodopis i povjesni prijelaz*, sv. I, Zagreb, Tiskom Antuna Scholza., 1910., str. 35)
2. Turopoljski čardak (izvor: <http://hr.wikipedia.org/wiki/Mraclin>, 1.7.2014.)
3. *Nemški vugel*, način spajanja hrastovih planjki (izvor: <http://blog.dnevnik.hr/tep/>, 9.7.2014.)
4. Crtež stare župne crkve u Velikoj Gorici. (izvor: Emilij Laszowski uz suradnju Janka Barla, Vladimira Deželića i Milana Šenoe, *Povijest plemenite općine Turopolja nekoć Zagrebačko polje zvane*, sv. II, Zagreb, Tiskom Antuna Scholza., 1911., str. 317)
5. Spomenici kulture na području Velike Gorice, sastavila Anđela Horvat. (izvor: Anđela Horvat, *Prilog poznavanju spomenika NO Velika Gorica*, u: *Spomenici kulture Turopolja*, Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske, Godina X., broj 5, Zagreb, listopad 1961., str. 143)
6. Grb Plemenite općine turopoljske. (izvor: snimila N. Klasnić)
7. Karta šireg velikogoričkog područja s općinama Pokupsko, Kravarsko i Orle. (izvor: <http://www.gorica.hr/dokumenti/zemljovid/Gradinaselja.jpg>, 12.10.2014.)
8. Kuriya Alapić, Vukovina (izvor: snimila N. Klasnić)
9. Izrezbareni inicijali iznad glavnog ulaza kurije Alapić, Vukovina (izvor: snimila N. Klasnić)
10. Župna crkva sv. Marije Magdalene, Sela kraj Siska (izvor: Đurđica Cvitanović, *Sakralna arhitektura baroknog i klasicističkog razdoblja*, u: *Sveti trag – devetsto godina umjetnosti zagrebačke biskupije 1094 – 1994*, MGC – Muzej Mimara, Zagreb, 1994., str. 265)
11. i 12. Župna crkva sv. Marije Magdalene, Sela kraj Siska (izvor: snimila N. Klasnić)
13. Župna crkva Pohoda Blažene Djevice Marije, Vukovina. (izvor: Đurđica Cvitanović, *Sakralna arhitektura baroknog i klasicističkog razdoblja*, u: *Sveti trag – devetsto godina umjetnosti zagrebačke biskupije 1094 – 1994*, MGC – Muzej Mimara, Zagreb, 1994., str. 267)
14. Kapela Sv. Franje Ksaverskog, Dropkovec. (izvor: Đurđica Cvitanović, *Sakralna arhitektura baroknog i klasicističkog razdoblja*, u: *Sveti trag – devetsto godina umjetnosti zagrebačke biskupije 1094 – 1994*, MGC – Muzej Mimara, Zagreb, 1994., str. 267)
15. Kapela sv. Franje Ksaverskog, Dropkovec (izvor: Đuro Vandura, Borivoj Popovčak, Sanja Cvetnić; katalog Indira Cvek Flashar; fotografija Gjuro Griesbach; ur. Andre Mohorovičić, *Schneiderov fotografski arhiv : hrvatski spomenici kulture i umjetnosti*, HAZU, Strossmayerova galerija starih majstora, Zagreb, 1999., str. 258)
16. Župna crkva Blažene Djevice Marije, Kupinec. (izvor: Đurđica Cvitanović, *Sakralna arhitektura baroknog i klasicističkog razdoblja*, u: *Sveti trag – devetsto godina umjetnosti zagrebačke biskupije 1094 – 1994*, MGC – Muzej Mimara, Zagreb, 1994., str. 262)
17. Pogled na crkvu Pohoda Blažene Djevice Marije iz predvorja. (izvor: snimila N. Klasnić)

18. Kapela sv. Jurja, 1969., Staro Čiče (izvor: snimila N. Klasnić)
19. Stari župni dvor, 1830., Staro Čiče (izvor: snimila N. Klasnić)
20. Župni dvor župe Vukovina, 1990. – 1994., Staro Čiče (izvor: snimila N. Klasnić)
21. Župna crkva Pohoda Blažene Djevice Marije, Vukovina. (izvor: Emilij Laszowski uz suradnju Janka Barlōa, Vladimira Deželića i Milana Šenoe, *Povijest plemenite općine Turopolja nekoć Zagrebačko polje zvane*, sv. II, Zagreb, Tiskom Antuna Scholza., 1911., str. 259)
22. Pavao Sušilović, *Sv. Juraj ubija zmaja*, 1949., vitraj, župna crkva Pohoda Blažene Djevice Marije, Vukovina. (izvor: Lj. Pernar-Robić, S. Cvetnić, *Župa Pohoda Blažene Djevice Marije: povijest baštine i pastoralni rad*. Župa Pohoda Blažene Djevice Marije Vukovina, 2005., str.88)
23. Glavna ulazna vrata, župna crkva Pohoda Blažene Djevice Marije, kraj XVIII. st., Vukovina. (izvor: snimila N. Klasnić)
24. rekonstrukcija glavnog oltara crkve Pohoda Blažene Djevice Marije u Vukovini, prema opisu iz vizitacije iz 1678. godine. (izradila N. Klasnić)
25. *Ecce homo* (izvor: Lj. Pernar-Robić, S. Cvetnić, *Župa Pohoda Blažene Djevice Marije: povijest baštine i pastoralni rad*. Župa Pohoda Blažene Djevice Marije Vukovina, 2005., str. 111)
26. Anđeli s glavnog oltara (izvor: Lj. Pernar-Robić, S. Cvetnić, *Župa Pohoda Blažene Djevice Marije: povijest baštine i pastoralni rad*. Župa Pohoda Blažene Djevice Marije Vukovina, 2005., str. 110)
27. Ferdinand Stuflesser, Oglas u Katoličkom listu, 1902. (izvor: Irena Kraševac, *Tirolska sakralna skulptura i oltari na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće u sjevernoj Hrvatskoj*, u: Anali Galerija Antuna Augustinčića 26/2006, Klanjec, 2006., str. 8)
28. Ferdinand Stuflesser, *Glavni oltar*, 1904. (izvor: snimila N. Klasnić)
29. i 30. Sv. Ana i sv. Joakim. Skulpture s glavnoga oltara. (izvor: snimila N. Klasnić)
31. Tabernakul s anđelima adorantima. Detalj s glavnoga oltara. (izvor: snimila N. Klasnić)
- 32., 33. i 34. Predela glavnoga oltara, detalji. (izvor: snimila N. Klasnić)
35. Čudotvorni kip Majke Božje (*Thaumaturga*). (izvor: snimila N. Klasnić)
36. Signatura Ferdinanda Stuflessera s glavnoga oltara. (izvor: snimila N. Klasnić)
37. Ferdinand Stuflesser, *Oltar sv. Tri Kralja*, 1907. (izvor: snimila N. Klasnić)
38. i 39. Sv. Katarina i sv. Barbara, skulpture s bočnoga oltara. (izvor: snimila N. Klasnić)
40. Ferdinand Stuflesser, *Oltar Svetoga Duha*, 1907. (izvor: snimila N. Klasnić)
41. *Silazak Duha Svetoga*, detalj s bočnoga oltara, 1907., Ferdinand Stuflesser (izvor: snimila N. Klasnić)
42. Signatura Ferdinanda Stuflessera s bočnih oltarā (izvor: snimila N. Klasnić)
43. Josip Brandl, orgulje, 1904. (izvor: snimila N. Klasnić)
44. i 45. Ferdinand Stuflesser, propovijedaonica, 1907. (izvor: snimila N. Klasnić)
46. Josef Rifesser, *Srce Isusovo*, 1910. (izvor: snimila N. Klasnić)

47. Marko Antonini, zidne slike u svetištu, 1893. (izvor: snimila N. Klasnić)
48. i 49. Marko Antonini, zidne slike u brodu, 1893. (izvor: snimila N. Klasnić)
50. Marko Antonini, *Navještenje*, 1893. (izvor: snimila N. Klasnić)
51. Marko Antonini, *Pohođenje*, 1893. (izvor: snimila N. Klasnić)
52. Josip Podolski, natpis na trijumfalnom luku, 1950. (izvor: snimila N. Klasnić)
- 53., 54. i 55. Izgled župne crkve Pohoda Blažene Djevice Marije danas. (izvor: snimila N. Klasnić)
56. Župni dvor župe Vukovina, 1989. – 1994., Staro Čiče. (izvor: snimila N. Klasnić)
- 57., 58. i 59. Izgled unutrašnjosti župne crkve Pohoda Blažene Djevice Marije danas. (izvor: snimila N. Klasnić)
60. Izgled župne crkve Pohoda Blažene Djevice Marije šezdesetih godina XX. st. (izvor: Župni arhiv, *Spomenica župe Vukovina*. Svezak II. [1947. – 2004. (2014.)], str. 146 – 147. Fotografirao dr. Antun Ivandija, 1963. godine.)

10. Izvori i literatura

Izvori:

1. Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, Uprava za zaštitu kulturne baštine, Središnji arhiv, Rješenje za: drveni dvorac Alapić: 01-279/4-1964
2. Nadbiskupski arhiv Zagreb. Protokoli br. 1/I. Kanonske vizitacije. Različne. Benedictus Vinkovits [1622.]
3. Nadbiskupski arhiv Zagreb. Protokoli br. 3/III. Kanonske vizitacije. Različne [1630.], [1634.], [1642.]
4. Nadbiskupski arhiv Zagreb. Protokoli br. 2/II. Kanonske vizitacije. Različne 1649. – 59. [1649.]
5. Nadbiskupski arhiv Zagreb. Protokoli br. 46/II. Kanonske vizitacije. Arhiđakonat Katedrala [1678.], [1692.], [1693.], [1695.], [1696.], [1697.], [1704.]
6. Nadbiskupski arhiv Zagreb. Protokoli br. 146/II. Kanonske vizitacije. A[rhiđakonat] Turopolje [1741.], [1799.]
7. Župni arhiv, *Liber Rerum Memorabilium pro Parochia Vetero=Chichensi, Inceptus anno 1830. sub me Parocho Georgio Ruszan. Loci profati. Thomulus primus* [1830. – 1945.]
8. Župni arhiv, *Spomenica župe Vukovina*. Svezak II. [1947. – 2004. (2014.)]

Literatura:

1. Josip **Adamček**, *Borba turopoljskih plemića protiv medvedgradske vlastele*, u: Kaj, časopis za kulturu i prosvjetu, svibanj-lipanj 1974., Godina VII., broj 5-6, Zagreb, 1974., str. 23 – 32.
2. Anđelko **Badurina**, *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, Sveučilišna naklada Liber, Kršćanska sadašnjost, Institut za povijest umjetnosti, Zagreb, 1979.
3. Janko **Barl**, *Povijest turopoljskih župa*, Tisak Antuna Scholza, Zagreb, 1911.
4. Dubravka **Botica**, „*Dugo 18. stoljeće*“ u sakralnoj arhitekturi- tipologija sakralne arhitekture u sjeverozapadnoj Hrvatskoj i Štajerskoj u drugoj polovici 18. stoljeća i na početku 19. stoljeća, u: Neznano in pozabljeno iz 18. stoletja na Slovenskem, Zgodovinski inštitut Milka Kosa, Ljubljana, 2012.

5. Dubravka **Botica**, *Recepcija Panteona u arhitekturi baroknog razdoblja – S. Maria Rotonda kao uzor za marijanske crkve u srednjoj Europi*, u: AA.VV., *Metamorfoze mita. Mitologija i umjetnosti od srednjeg vijeka do moderne. Zbornik radova znanstvenog skupa „Dani Cvita Fiskovića“ održanog 2010. godine*, ur. Dino Milinović – Joško Belamarić, Zagreb, Odsjek za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 2012., str. 105 – 118.
6. Dubravka **Botica**, Ana **Kaniški**, *Arhivski izvori za povijest gradnje župne crkve Uznesenja Blažene Djevice Marije u Kupincu*, u: *Croatica Christiana periodica*, sv. XXXVI., 2012., br. 69, str. 33 – 49.
7. Mirko **Braim**, *Mi danas*, u: *Kaj*, časopis za kulturu i prosvjetu, svibanj-lipanj 1974., Godina VII., broj 5-6, Zagreb, 1974., str. 3 – 5.
8. Mirko **Braim**, *Tragom zapisa iz narodnooslobodilačke borbe u Turopolju*, u: *Kaj*, časopis za kulturu i prosvjetu, svibanj-lipanj 1974., Godina VII., broj 5-6, Zagreb, 1974., str. 42 – 47.
9. Josip **Buturac**, *Popis župa Zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine*, u: *Starine LIX* Zagreb, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1984., str. 43 – 107.
10. Paškal **Cvekan**, *Trsatsko svetište Majke Milosti i Franjevci njeni čuvari. Povijesno-kulturni prikaz prigodom 530. godišnjice dolaska Franjevaca na Trsat (1453 – 1983) i 270. obljetnice krunjenja slike Majke Milosti (1715 – 1985)*, Trsat, 1985., str. 130.
11. Sanja **Cvetnić**, *Likovna i graditeljska baština župe Pohoda blažene Djevice Marije u Vukovini i povijesne župe sv. Jurja u Starom Čiču*, u: Ljubica Pernar Robić, Sanja Cvetnić, *Župa Pohoda Blažene Djevice Marije: povijest baštine i pastoralni rad*. Župa Pohoda Blažene Djevice Marije Vukovina, 2005., str. 81 – 168.
12. Sanja **Cvetnić**, *Pavao Kamenar i drveni dvorac u Vukovini*, u: *Peristil*, Zbornik radova za povijest umjetnosti, god. 56, Zagreb, 2013., str. 255 – 261.
13. Đurđica **Cvitanović**, *Drvene seoske crkve na području Hrvatske*, Radovi IPU 15/1991, Zagreb, 1991., str. 57 – 61.
14. Đurđica **Cvitanović**, *Sakralna arhitektura baroknog i klasicističkog razdoblja*, u: *Sveti trag – devetsto godina umjetnosti zagrebačke biskupije 1094 – 1994*, MGC – Muzej Mimara, Zagreb, 1994., str. 235 – 257.
15. Đurđica **Cvitanović**, *Sakralna arhitektura baroknog razdoblja. Knj. 1, Gorički i gorsko-dubički arhiđakoniat*, Društvo povjesničara umjetnosti SR Hrvatske, Zagreb, 1985.

16. Đurđica **Cvitanović**, *Turopoljske ljepotice*, u: Kaj, časopis za kulturu i prosvjetu, svibanj-lipanj 1974., Godina VII., broj 5-6, Zagreb, 1974., str. 65 – 104.
17. Časopis *Gospa Vukovinska*, br. 1, Župa Pohoda Blažene Djevice Marije, Vukovina, 1999.
18. Dragan **Damjanović**, *Oltari župne crkve Uznesenja Blažene Djevice Marije u Molvama*, u: Podravina, časopis za multidisciplinarna istraživanja VIII, broj 15, Koprivnica, 2009., str. 117 – 138.
19. Ivan **Garaj**, *Mikroregija Turopolje*, u: Kaj, časopis za kulturu i prosvjetu, svibanj-lipanj 1974., Godina VII., broj 5-6, Zagreb, 1974., str. 195 – 197.
20. Ivo **Goldstein**, *Hrvatski rani srednji vijek*, Zagreb, Novi Liber, 1995.
21. Zlatko **Herkov**, *Naše stare mjere i utezi*, Školska knjiga, Zagreb, 1973.
22. Anđela **Horvat**, *Između gotike i baroka : umjetnost kontinentalnog dijela Hrvatske od oko 1500. do oko 1700.*, Društvo povjesničara umjetnosti SR Hrvatske, Zagreb, 1975., str. 172 – 189.
23. Anđela **Horvat**, *Prilog poznavanju spomenika NO Velika Gorica*, u: *Spomenici kulture Turopolja*, Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske, Godina X., broj 5, Zagreb, listopad 1961., str. 141 – 156.
24. Anđela **Horvat**, *Barok u kontinentalnoj Hrvatskoj*, R. **Matejčić**, K. **Prijatelj**, *Barok u Hrvatskoj*, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1982., str. 3 – 381.
25. Jelena **Hotko**, *Naručiteljska i donatorska djelatnost hrvatske plemkinje Helene Patačić*, u: Tkalčić. Godišnjak Društva za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije, 10, 2006., str. 465 – 608.
26. Višnja **Huzjak**, *Po dragome kraju*, u: Kaj. Časopis za kulturu i prosvjetu, svibanj-lipanj 1974., Godina VII., broj 5-6, Zagreb, 1974., str. 129 – 165.
27. Irena **Kraševac**, *Kipar Ferdinand Stuflessner*, u: Radovi Instituta za povijest umjetnosti, broj 27, Zagreb, 2003., str. 231 – 239.
28. Irena **Kraševac**, *Tirolska sakralna skulptura i oltari na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće u sjevernoj Hrvatskoj*, u: Anali Galerije Antuna Augustinčića 26/2006, Klanjec, 2006., str. 3 – 34.
29. Emilij **Laszowski** uz suradnju Vladimira Deželića i Milana Šenoe, *Plemenita općina Turopolje: zemljopis, narodopis i povjesni prijelaz*, sv. I, Zagreb, Tiskom Antuna Scholza, 1910.

30. Emilij **Laszowski** uz suradnju Janka Barla, Vladimira Deželića i Milana Šenoe, *Povijest plemenite općine Turopolja nekoć Zagrebačko polje zvane*, sv. II, Zagreb, Tiskom Antuna Scholza, 1911.
31. Emilij **Laszowski** uz suradnju Vladimira Deželića, *Plemenita općina Turopolje: prosvjetni rad*, sv. III, Zagreb, Tiskom Tiskare Merkantile, 1924.
32. Emilij **Laszowski**, *Povjesni spomenici plemenite općine Turopolja: nekoć "Zagrebačko polje" zvane*, sv. II, Zagreb, Tiskom Antuna Scholza, 1905.
33. Emilij **Laszowski**, *Povjesni spomenici plemenite općine Turopolja: nekoć "Zagrebačko polje" zvane*, sv. III, Zagreb, Tiskom Antuna Scholza, 1906.
34. Emilij **Laszowski**, *Povjesni spomenici plemenite općine Turopolja nekoć 'Zagrebačko polje' zvane*, sv. IV, Zagreb, Tiskom Antuna Scholza, 1908.
35. Vladimir **Marković**, *Arhitektura u Hrvatskoj*, u: *Hrvatska i Europa*, Sv. III, *Barok i prosvjetiteljstvo*, Zagreb, Školska knjiga, 2003., str. 599 – 616.
36. Olga **Maruševski**, *Bazilika Srca Isusova u Zagrebu*, u: *Obnovljeni život*, br. 3-4, Zagreb, 1991., str. 342 – 351.
37. Jasmin **Medved**, *Trgovina i obrt grada Varaždina u XV. stoljeću*, diplomski rad, Filozofski fakultet, Zagreb, 2012.
38. Marija **Mirković**, *Ikonografija sv. Ladislava na području Zagrebačke (nad)biskupije*, u: AA. VV., *Zagrebačka biskupija i Zagreb 1094 – 1994*, Zagreb, Nadbiskupija Zagrebačka, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu 1994., str. 579 – 591.
39. Ljubica **Pernar Robić**, *Župa Pohoda Blažebe Djevice Marije Vukovina*, u: Ljubica Pernar Robić, Sanja Cvetnić, *Župa Pohoda Blažene Djevice Marije Vukovina: Povijest baštine i pastoralni rad*, Župa Pohoda Blažene Djevice Marije Vukovina, str. 169 – 295.
40. Jaroslav **Šidak**, *Turopoljsko seljačko plemstvo i Ilirski pokret*, u: *Kaj*, časopis za kulturu i prosvjetu, svibanj-lipanj 1974., Godina VII., broj 5-6, Zagreb, 1974., str. 33 – 41.
41. Žarko **Španiček**, *Mlada nedjelja u pučkoj pobožnosti Slavonije. Uvod u etnologiju vremena*, u: AA.VV., *Etnolog Vitomir Belaj*. Zbornik radova povodom 70. rođendana Vitomira Belaja, ur. Tihana Petrović Leš, Zagreb, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju, 2009., str. 345 – 383.
42. Danko **Šourek**, *Donatorska i naručiteljska djelatnost zagrebačkoga kanonika Ivana Znike*, u: *Tkalčić*. Godišnjak Društva za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije, 9, 2005., str. 327 – 410.

43. Nela **Tarbuk**, *Nekadašnji glavni oltar iz župne crkve Bl. Dj. Marije Kraljice svete Krunice u Remetincu*, u: AA.VV., *Patačiči od Zajezde i crkva u Remetincu*, Zagreb, Župa Blažene Djevice Marije Kraljice sv. Krunice Remetinec, Grad Novi Marof, Društvo za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije »Tkalčić«, str. 135 – 152.
44. Đuro **Vandura**, Borivoj **Popovčak**, Sanja **Cvetnić**; katalog Indira Cvek Flashar; fotografija Gjuro Griesbach; ur. Andre Mohorovičić, *Schneiderov fotografski arhiv: hrvatski spomenici kulture i umjetnosti*, HAZU, Strossmayerova galerija starih majstora, Zagreb, 1999.

Mrežne stranice

1. <http://www.zgportal.com/o-zagrebu/povijest-zagrebackih-naselja/vukovina/> [26.07.2014.]
2. <http://www.dzs.hr/Hrv/censuses/census2011/firstres/censusfirstres.htm> [23.07.2014.]
3. <http://www.muzej-turopolja.hr/HR/kulturna.html> [27.07.2014.]
4. <http://bib.irb.hr/prikazi-rad?rad=457643> [27.07.2014.]
5. <http://www.newadvent.org/cathen/10275b.htm> [28.07.2014.]
6. <http://turopolje.hr/> [23.08.2014.]